

ರತ್ನಾವಳಿ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪದನ

211 ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಪುರಂ * ಬೆಂಗಳೂರು — 4

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_202355

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. ^{K 82}
R 19 R Accession No.
Author ^{K 7565}
S O M W A V E
Title ¹⁹⁵⁹
S O L A S H . 1959

This book should be returned on or before the date
last marked below.

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಕಾದಿಡಲಾಗಿದೆ

1954

ಯೇ ನಾಮ ಕೇಚಿದಿಹ ನಃ ಪ್ರಥಯನ್ತ್ರೈವಜ್ಞಾಂ
ಜಾನನ್ತಿ ತೇ ಕಿಮಪಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ನೈಷ ಯತ್ನಃ |
ಉತ್ಪತ್ಸ್ಯತೇ ಮಮ ತು ಕೋಽಪಿ ಸಮಾನಧರ್ಮಾ
ಕಾಲೋ ಹ್ಯಯಂ ನಿರವಧಿಃ ವಿಪುಲಾ ಚ ಪೃಥ್ವೀ ||

— ಭವಭೂತಿ (ಮಹಾವೀರಚರಿತೆ 18)

— : ಮುದ್ರಕರು: —

೧. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸದನ, ಮೈಸೂರು.
೨. ಕೆ. ವಿ. ವಿ. ಪ್ರೆಸ್ ಮೈಸೂರು.

ಸೀರಿಕೆ

ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧ—೧ ಶ್ರವ್ಯ, ೨ ದೃಶ್ಯ. ಗದ್ಯ ಮತ್ತು ಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಗುಂಪಿಗೂ, ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೃತಿಗಳು ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪಿಗೂ ಸೇರಿದುವು. ಈ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರೂಪಕ ಉಪರೂಪಕ ಎಂಬ ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ¹ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಬಗೆಯೂ ² ಉಪರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯೂ ಇವೆ. **ನಾಟಕವು** ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೂಪಕವಾದರೂ, ಉಳಿದ ಒಂಭತ್ತು ಬಗೆಯ ರೂಪಕಗಳೂ, ಮತ್ತು ಉಪರೂಪಕಗಳೂ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಪ್ರಾಯಃ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗೂ **ನಾಟಕ** ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ ವಿಚಾರ

ಐದು ಅಂಕಗಳುಳ್ಳ ನಾಗಾನಂದನಾಟಕವೂ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಂಕಗಳುಳ್ಳ ಸತ್ಯವಳೇ, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿಕೆ ಎಂಬ ಎರಡು ³ನಾಟಕಗಳೂ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷವಿರಚಿತವಾದುವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ, (೧) ಈ ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಯಾರು? ೨) ಈ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಆತನೇ ರಚಿಸಿದನೇ, ಅಥವಾ ಬೇರೆಯಾರಾದರೂ ರಚಿಸಿ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದರೇ?—ಎಂಬಂಶದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಕಲೆತೋರಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ.

¹ ರೂಪಕಗಳು ಹತ್ತು—ನಾಟಕ, ಪ್ರಕರಣ, ಭಾಣ, ಪ್ರಹಸನ, ಡಿಮ, ವ್ಯಾಯೋಗ, ಕಮನಾಕಾರ, ವೀಧೀ, ಅಂಕ, ಈಹಾಮೃಗ.

² ಉಪರೂಪಕಗಳು ಹದಿನೆಂಟು—ನಾಟಕಾ, ತೋಟಕ, ಗೋಷ್ಠೀ, ಸಟ್ಟಕ, ನಾಟ್ಯಾಸಕ್, ಪ್ರಸ್ಥಾನ, ಉಲ್ಲಾಸ್ಯ, ಕಾವ್ಯ, ಪ್ರೇಂಖಣ, ರಾಸಕ್, ಸಂಲಾಪಕ್, ಶ್ರೀಗದಿತ, ಶಿಲ್ಪಕ, ವಿಲಾಸಿತ, ದುರ್ಮಲ್ಲಿಕಾ, ಪ್ರಕರಣೀ. ಹಲ್ಲಿೇಶ, ಭಾಣಿಕಾ.

³ ನಾಟಕ—ಇದರ ವಸ್ತು ಕಲ್ಪಿತ; ಅಂಕಗಳು ನಾಲ್ಕು ಇರಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ ಕೆಚ್ಚು. ನಾಯಕ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಧೀರಲಲಿತನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಅವಿನಾಹಿತಕಾದ ನಾಟಕವು ನಾಯಕ.

I ಈನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನು ಯಾರು ?

ಹಿಂದೂ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಆರು ಜನರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಯಾರೆಂದರೆ—

೧. ನೈಷಧಚರಿತ ಎಂಬ (¹ ಪಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ) ೨೨ ಸರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ. ಈತನಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧ. ಈತನ ತಂದೆ ಹೀರಪಂಡಿತ; ತಾಯಿ ಮಾಮಲ್ಲದೇವಿ. ಈತನು ರಾಜನಲ್ಲ; ಕನೋಜಿನ ಅರಸನಾದ ಜಯಚಂದ್ರನಿಂದ ಪೋಷಿತನಾಗಿದ್ದವನು. ಈತನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಸರ್ಗಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲ.)

೨. ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶ ದೀಪಿಕೆಯ ಕರ್ತೃವಾದ ಗೋವಿಂದಥಾಕೂರನ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಹರ್ಷ. ಈತನ ಕಾಲ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧ. ಈತನೂ ರಾಜನಲ್ಲ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸನೆಂದು ಥಾಕೂರನು ಹೇಳಿರುವುದಿಷ್ಟೇ ಅಷ್ಟೇ.

೩. ಧಾರಾನಗರದ ಶ್ರೀಹರ್ಷ. ಭೋಜಮಹಾರಾಜನ ತಾತ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ.

೪ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಶ್ರೀಹರ್ಷದೇವ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಈಚೆಗೆ. ಈತನು ಕವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೫ ಸು.ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ (?) ಶ್ರೀಹರ್ಷವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ.^೨

೬ ಶ್ರೀಹರ್ಷವರ್ಧನಶಿಲಾದಿತ್ಯ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಶಕ ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಭಾಗ.

ಈ ಆರುಜನ ಹರ್ಷರ ಪೈಕಿ, ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಯಾರು?

ವಿಚಾರ—೧. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ದತ್ತರೂಪಕದಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳ ಪೈಕಿ ಎರಡು ಅಂದರೆ ರತ್ನಾ

¹ ಕಾಲಿದಾಸನ ರಘುವಂಶ, ಕುಮಾರಸಂಭವ; ಭಾರವಿಯ ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ; ವಾಘನ ಶಿರುಶಾಲವಧ; ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಧಚರಿತ.

² ಈತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನದವನೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಸ (ಧಾನ್ಯಕ ?)ನು ಈತನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಮತವುಂಟು.

ವಳಿಯೂ, ನಾಗಾನಂದವೂ ಉದಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಜಯಾಪೀಡನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೭೯-೮೧೩) ಆಶ್ರಿತನಾಗಿದ್ದ ದಾಮೋದರಗುಪ್ತನು ತನ್ನ ಕುಟ್ಟಿನೀಮತದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾ ವಳಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಮೊದಲನೇ ಅಂಕದ ೨೪ನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಆ ನಾಟಕವನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ಕೃತಿಯೆಂದು ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಟಕಗಳು ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕಾಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಆರು ಹರ್ಷರ ಪೈಕಿ ಮೊದಲನೆಯ ನಾಲ್ವರೂ ನಮ್ಮ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರಲ್ಲವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೨. ಮೂರು ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲೂ (ಒಂದು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಮಾತನ್ನೇ ಉಳಿದೆರಡು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ⁶) ನಾಟಕಕಾರನು ಅಧಿರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರ್ಷವೇವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆರುಜನ ಹರ್ಷರ ಪೈಕಿ ಮೊದಲನೆಯ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರಲ್ಲ. ಮೂರು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹರ್ಷರು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಈಚಿನವರು. ನಾಲ್ಕನೆಯವನು ರಾಜನಾದರೂ ಕವಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಮೇಲ್ಕಂಡ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ.

೩ ಶ್ರೀಹರ್ಷವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರ್ಷವರ್ಧನ ಇಬ್ಬರು ಉಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇತ್ತೀಗನು, “ (ಶ್ರೀಹರ್ಷ) ಶಿಲಾದಿತ್ಯನು ಜೀಮೂತವಾಹನನ ಕಥೆಯನ್ನು ನಾಟಕರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು” ಎಂಬರ್ಥದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಹರ್ಷ

⁶ ಅಶ್ಲಿಷ್ಟಸಂಧಿಬಂಧಂ ಸತ್ಪಾತ್ರಸುವರ್ಣಯೋಜಿತಂ ಸುತರಾಮ್ | ನಿಪುಣಪರೀಕ್ಷಕ-
ದೃಷ್ಟಂ ರಾಜತಿ ರತ್ನಾ ವಲೀಶಕ್ತಮ್ || ⁷ ನಾಗಾನಂದದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿ ⁵, ನೋಡಿ

⁸ “King Śilāditya (this was the title of Harṣa) versified the story of Bodhisatva Jimūtavāhana who surrendered himself in place of a Nāga. This version was set to music (lit. string and pipe); he had it performed by a band accompanied by dancing and acting and thus popularised it in his time.”— Takakusu, I-tsing P. 163.

ವರ್ಧನನು ಕವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಬಾಣನ ಹರ್ಷ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳೇ ¹⁰ ಸಾಕು. ಕ್ರಿಸ್ತ ಪೂರ್ವದ ಶ್ರೀಹರ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ನಾಟಕಕಾರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶ್ರೀಹರ್ಷವರ್ಧನನೇ ಆಗಿರಬೇಕು¹¹.

II. ಈ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿರಲೇ ? ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ:—ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮಮ್ಮಟನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦ ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶದ (i 2) 'ಕಾವ್ಯಂ ಯಶಸೇ ಅರ್ಥಕೃತೇ....' 'ಕಾಲಿದಾಸಾದೀನಾಮಿವ ಯಶಃ, ಶ್ರೀಹರ್ಷಾದೇಃ ಧಾವಕಾದೀನಾಮಿವ ಧನಮ್....' ಎಂಬುದರ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ನಾಗೋಜಿ¹² ಎಂಬ ಟೀಕಾಕಾರನು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆ) ತನ್ನ 'ಕಾವ್ಯಪ್ರದೀಪೋದ್ಯೋತ' ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ—'ಧಾವಕಃ ಕವಿಃ, ಸ ಹಿ ಶ್ರೀಹರ್ಷನಾಮ್ನಾ ರತ್ನಾವಲೀಂ ಕೃತ್ವಾ ಬಹುಧನಂ ಲಬ್ಧವಾನ್',

⁹ ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಇತ್ಯವನಿವರ್ತಿಷು ಸಾರ್ಥಿವೇಷು ನಾನ್ಮೈವ ಕೇವಲಮಜಾಯತ ವಸ್ತುತಸ್ತು | ಗೀರ್ವರ್ಷ ಏಷ ನಜಸಂಸದಿ ಯೇನ ರಾಜ್ಞಾ ಸಂಪೂಜಿತಃ ಕನಕ-ಕೋಟಿಶತೇನ ಬಾಣಃ ||—ಸೊಡ್ಡಲನ ಉದಯಸುಂದರಿಕಥಾ (೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನ)

ಯಸ್ಯಾಶ್ಚೋರಶ್ಚಿ ಕುರಸಕರಃ, ಕರ್ಣಪೂರೋ ಮಯೂರಃ,
ಭಾಸೋ ಯಾಸಃ, ಕವಿಕುಲಗುರುಃ ಕಾಲಿದಾಸೋ ವಿಲಾಸಃ |

ಹರ್ಷೋ ಹರ್ಷಃ, ವ್ಯದಯವಸತಿಃ ಪಂಚಬಾಣಃ ಸ ಬಾಣಃ,

ಕೇಷಾಂ ನೈಷಾ ಕಥಯ ಕವಿತಾಕಾಮಿನೀ ಕೌತುಕಾಯ ?

—ಜಯದೇವ (೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ)

¹⁰ ಹರ್ಷಚರಿತ ii ನೋಡಿ — 'ಕಾವ್ಯಕಥಾಸ್ತಪೀತಮಮೃತಮುದ್ಯಮಂತಂ....' 'ಮುಖನಿವಾಸಿನೀಂ ಸರಸ್ವತೀಂ ದಧಾನಂ....' 'ಅಪಿ ಚಾಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಸ್ಯಾರ್ಥಿನಃ, ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ, ಕವಿತ್ವಸ್ಯ ವಾಚಃ, ಕೌಶಲಸ್ಯ ಕಲಾ, ನ ಪರ್ಮಾಪ್ತೋ ವಿಷಯಃ....'

¹¹ ಆದರೂ ಈ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದರಲ್ಲೂ 'ಶ್ರೀಹರ್ಷವರ್ಧನ ರಚಿತ' ಎಂದಿರದೆ, ಎಲ್ಲಾ ದರಲ್ಲೂ "ಶ್ರೀಹರ್ಷದೇವರಚಿತ"ವೆಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಸುಭಾಷಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಹರ್ಷದೇವ ಎಂದೇ ಇದೆ.

¹² ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದೀಚೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಇದೇರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್". ಇದೇ ಮೂಲವಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರ್ಷನಿಂದ ವಿಶೇಷ ಹಣ ಪಡೆದು ಧಾವಕನು ಹರ್ಷನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹರಡಿತು. ಆದರೆ ಮಮ್ಮುಟನ ಮೂಲವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ದೂರ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಕವಿಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಧಾವಕನಿಗೆ ಈತನಿಂದ ಹಣದೊರೆ ತಿರಬಹುದು. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಧಾವಕನು ರತ್ನಾ ವಳೀನಾಟಕೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಹೆಸರನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡನೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ? ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮಾತೃಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಧಾವಕಾದೀನಾಮಿವ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಬಾಣಾದೀನಾಮಿವ' ಎಂಬ ಸಾಠಾಂತರವೂ ಇದೆ. ಇದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಾಣನೇ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿದನೆಂಬ ಒಂದು ವಾದವೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಬಾಣನ ಶೈಲಿ ನಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಚಿತವಾದುದು. ಆ ಶೈಲಿಗೂ ಈ ನಾಟಕಗಳ ಶೈಲಿಗೂ ¹³ಅಜಗಜಾಂತರ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬಾಣನು ಈ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂಬ ವಾದ ಪ್ರಬಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಧಾವಕನ ಶೈಲಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಈತನ ಗ್ರಂಥ ಯಾವುದೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಈ ವಿವಾದದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇನೂ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾವಳೀ ಬಾಣರಚಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದೇನೋ ಖಚಿತ. ಧಾವಕನೇ ಬರೆದುದೆನ್ನಲು ಆಧಾರ ಸಾಲದು. ಶ್ರೀಹರ್ಷ ರಚಿಸಲಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಮೂರು ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೆಲ್ಲೂ, ಒಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಉಳಿದೆರಡರಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಕವಿಯೇ ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಪಡಬೇಕು ?

ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಬರೆದನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯ ಬಹುಭಾಗ (ಶ್ರೀಹರ್ಷನೇ ನಿಪುಣಃ ಕವಿಃ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೂ ಸೇರಿ) ಮೂರು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು, ಮಾತುಗಳು, ಭಾವಗಳು ಮೂರು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಪುನರುಕ್ತ

¹³ ಆದರೆ ಬಾಣನ ಕಾವ್ಯಬರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೂ ಈ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೂ ತುಂಬಾ ಹೋಲಿಕೆ ಇದೆ. ನಾಗಾಂಜನ ಟಿಪ್ಪಣಿ 1¹⁰, 1¹¹ 27 ನೋಡಿ.

ವಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಶೈಲಿ, ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಸಮಾನವಾದ ವರ್ಣನೆ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಟಕಗಳು ಏಕಕರ್ತೃಕವಾದುವು. ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಯಲ್ಲೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಆ ನಾಟಕಕಾರನು ಶ್ರೀಹರ್ಷಮಹಾರಾಜ. ನಾಗಾನಂದ ನಾಟಕವನ್ನು ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ರಚಿಸಿ ಅಡಿಸಿದನೆಂಬ ಇತ್ಯಿಂಗನ ಮಾತು ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿದೆ.⁸

ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನ ಕಾಲ, ವೃತ್ತ, ಕೃತಿಗಳು—ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವಾ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಹರ್ಷವರ್ಧನ ಶಿಲಾದಿತ್ಯ; (ಶಿಲಾದಿತ್ಯ II). ಈತನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೦೦ರಲ್ಲಿ. ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನ ಮತ್ತು ಯಶೋಮತಿ ಇವನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು. ಶ್ರೀಹರ್ಷನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನ ಎಂಬ ಅಣ್ಣನೂ, ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ಎಂಬ ತಂಗಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನು ಕಾಲವಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನೇ ಅರಸಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಗಂಡ ಮೌಖಾರಿಯರಸ ಗೃಹವರ್ಮನು ಮಾಲವರಾಜನಿಂದ ಹತನಾದನೆಂದೂ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯು ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದಳೆಂದೂ ಕೇಳಿ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಲವನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಮಾಲವನನ್ನು ಕೊಂದು ತಂಗಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ, ಮಾಲವ ರಾಜನ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ಗೌಡರಾಜ ಶಶಾಂಕನು ಮೋಸದಿಂದ ಈತನನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟನು. ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ವಿಂಧ್ಯಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಹೋದಳು. ಇದರಿಂದ ಹರ್ಷನೇ ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೦೬ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೇ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಮಾಲವರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿಸಿ ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ಆರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ, ಒಂದೇ ಸಮನೆ, ದ್ವಿಗುಜಯಕ್ಕಾಗಿಯು ಮುಡಿ ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಜಯಶೀಲನಾಗಿ 'ಉತ್ತರಾಪಧೇಶ್ವರ'ನಾದನು. ದಕ್ಷಿಣದೇಶವನ್ನೂ ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲದಿಂದ ಆಕಡೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ. ಸು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೨೦ ರಲ್ಲಿ ಆಗ ಕರ್ಣಾಟಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಇಮ್ಮಡಿಪುಲಿಕೇಶಿಯಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ನರ್ಮದಾತೀರದಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿರುಗಿಬಿಟ್ಟನು. ಇದೇ ಇವನ ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ಅಂತಿಮ ಪರಾಜಯ. ಈ ಪರಾಜಯದಿಂದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪರಿವರ್ತನೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಬೌದ್ಧ

ತತ್ವಗಳ ಕಡೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಿತು. ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯೊಡನೆ ಬೌದ್ಧಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಲು ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಬಾಣನು ಹರ್ಷಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಹರ್ಷನು¹⁴ ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಬೌದ್ಧಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುದಾಗಿ ಹ್ಯೂನತ್ಸಾಂಗನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅನ್ಯಮತಸಹಿಷ್ಣುಗಳಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಒಂದು ಮತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಮತಕ್ಕೆ ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದೂಧರ್ಮವೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೆರೆತು ಹೋಗಿತ್ತು.

ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳಿಗೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಆಶ್ರಯದಾತೃವಾಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಆಸ್ಥಾನಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಬಾಣ, ಮಯೂರ, ಮತಂಗದಿವಾಕರ ಮುಂತಾದವರೂ ಚೇಣಾದೇರವ ಹ್ಯೂನತ್ಸಾಂಗನೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಲಂದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವೂ, ದಿವಾಕರಮಿತ್ರನ ವಿದ್ಯಾಶ್ರಮವೂ, ಭಾರವಿ, ಭರ್ತೃಹರಿ ಮುಂತಾದ ಕವಿವರ್ಮರೂ ಇದ್ದದ್ದು. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ೨೧ ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ನಡೆಸಿ ಮತವಿಷಯಕವಾದ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ರಚಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳು — ೧ ನಾಗಾನಂದನಾಟಕಮ್ ೨ ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕಾ ೩ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಕಾನಾಟಕಾ ೪ ಸುಪ್ರಭಾತಸ್ತೋತ್ರ¹⁵ ೫ ಅಷ್ಟಮಹಾಶ್ರೀಚೈತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಸ್ತೋತ್ರ ೬ ಒಂದು ನಿಘಂಟು¹⁶ (ವ್ಯಾಕರಣ?) ಇವಲ್ಲದೆ ಎರಡು ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳೂ¹⁷, ಸುಭಾಷಿತಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭೃತವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಬಿಡಿಶ್ಲೋಕಗಳೂ¹⁸ ಶ್ರೀಹರ್ಷರಚಿತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

14 ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಕಾಲವಾದುದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೪೮ ರಲ್ಲಿ.

15 ೪, ೫ ಎರಡೂ ಬೌದ್ಧಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು. ಮೊದಲನೆಯವರಲ್ಲಿ ೨೨ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ, ಎರಡನೆಯವರಲ್ಲಿ ೫ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ. 16 ಈ ಗ್ರಂಥ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

17 ಎ.ಪಿ. ಇಂ. iv, ೨೦೮; i ೬೭. ಬನ್ನೆರಾ ಮತ್ತು ಮಧುಬನ ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳು. ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಿಭಿರ್ಹಿತಂ

ಹರ್ಷೇಣೈತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಧರ್ಮಾರ್ಜನಸುನುತ್ತಮಮ್ || (ಬನ್ನೆರಾಶಾಸನದಿಂದ)

18 ಅಶಕಮಲೋಲಮುಜಹ್ಲಂ ತ್ಯಾಗಿನಮನುರಾಗಿಣಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಮ್ ||

ಯದಿ ನಾಶ್ರಯತಿ ನರಂ ಶ್ರೀಃ ಶ್ರೀರೇವ ಪಿ ವಂಚಿತಾ ತತ್ರ || — ಸುಭಾಷಿತಾವಲೀ

೨ ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕ

ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕೆಯು ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮನಾದುದೆಂದು ಸಮಾಲೋಚಕರಿಂದ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಸಿಂಹಳರಾಜಪುತ್ರಿ ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಕೌಶಾಂಬಿಯರಾಜ ಉದಯನನು ಮದುವೆಯಾದ ರಮ್ಯನಾದ ಕಥೆಯೇ ಈ ನಾಟಕೆಯ ವಸ್ತು.

ಕಥಾವಸ್ತು

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ-- ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯ (ನಾಲ್ಕು) ಐದು ನಾಂದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಾದ ಮೇಲೆ, ಸೂತ್ರಧಾರನು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದು, ಶ್ರೀಹರ್ಷ ದೇವನಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕೆಯನ್ನು, ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ, ತನಗೆ ಸಭಿಕರಿಂದಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಭಿನಯಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ನಟಿಯನ್ನು ಕರೆದು ನಾಟಕಾಭಿನಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಟಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕಳಾದ ಮಗಳಿಗೆ ದೇಶಾಂತರದ ವರನು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿವಾಹವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಆದೀತೋ ಎಂದು ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತಳಾಗಿ, 'ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿರಾಳವಿಲ್ಲದೆ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ?' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರಧಾರನು 'ವಿಧಿ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ, ದ್ವೀಪಾಂತರದಿಂದಾಗಲೀ, ದಿಗಂತದಿಂದಾಗಲೀ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕರೆತಂದು, (ನಮಗೆ) ಅಭಿಮತ ಸಂಘಟನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯೋಚಿಸಬೇಡ.' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಸಭಿಕರಿಗೆ ನಾಟಕೆಯ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂಕ ೧— ಸೂತ್ರಧಾರನಾಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ತೆರೆಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದು ತಾನು ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಯಿಸಿರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಸಭಿಕರಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

[ಹಿನ್ನೆಲೆ]— ಸಿಂಹಳದ ರಾಜನಾದ ವಿಕ್ರಮಬಾಹುವಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದ ರತ್ನಾವಳಿ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗುವನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟು, ಕೌಶಾಂಬಿಯ ಅರಸನಾದ ಉದಯನನ ಮಂತ್ರಿ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸಿಂಹಳರಾಜನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಉದಯನನಿಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಮದುವೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿ

ವಾಸವದತ್ತಿ ವಿಕ್ರಮಭಾಹುವಿನ ತಂಗಿಯ ಮಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪೇದವುಂಟುಮಾಡಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗಾದರೂ ಈ ವಿವಾಹವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೇ ಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡು, ವಾಸವದತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ವಿರಹಿತಳಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಮಹಾರಾಣಿಯು ಲಾವಣಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಬಿಂಕಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಹೋದಳೆಂದು ಪ್ರವಾದವನ್ನು ಹರಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ಸಿಂಹಳಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟಿದವೇಲೆ, ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ವಿನಾಹ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲು ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಕಂಚುಕಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯನನ್ನು ಸಿಂಹಳಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ವಾಸವದತ್ತಿಯು ಲಾವಣಕದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಹೋದಳೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದ ಸಿಂಹಳೇಶ್ವರನು, ಪಿಪಾಹಕ್ಕೆ ಈಗ ಆತಂಕವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ಉದಯನನಿಗೆ ಕೊಡಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿ, ತನ್ನ ಅಮಾತ್ಯ ವಸುಭೂತಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೌಶಾಂಬಿಗೆ ಬಾಭ್ರವ್ಯನೊಡನೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಆದರೆ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯೆ ಹಡಗು ಒಡೆದು ಹೋಯಿತು. ರತ್ನಾ ವಳಿಯು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಲಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತೇಲುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೌಶಾಂಬಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅವಳು ಕಾಣಿಸಲಾಗಿ ಅವನು ಅವಳನ್ನು ದಡಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದುದಲ್ಲದೆ, ಅವಳ ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಯೌಗಂಧರಾಯಣನೂ ಅವಳು ಯಾರೆಂಬ ಸಿಂಚಾರವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸದೆ, 'ನಾಗರಿಕೆ ಇವಳು — ಸಾಗರದಿಂದ ದೊರೆತವಳು' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ, ಅವಳನ್ನು ವಾಸವದತ್ತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಮಹಾರಾಣಿಯೂ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಪರಿಚಾರಿಣಿಯಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ ಕೊಂಡಳು. ಕಂಚುಕಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯನೂ, ಸಿಂಹಳದ ಅಮಾತ್ಯ ವಸುಭೂತಿಯೂ ಸಹ ಹೇಗೋ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪುರಾಗಿ, ಕೋಸಲದ ಅರಸನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮಣ್ಣಂದನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು.]

ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ತನ್ನ ಏಕಪಾತ್ರ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಸಾಹಾಯ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ಮದನಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಆನಂದಮಗ್ನರಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. (ವಿಷ್ಕಂಭಕ)

ಈ ರೀತಿ ವಿಷ್ಕಂಭಕವಾದಮೇಲೆ, ವತ್ಸರಾಜ (ಉದಯನ)ನೂ, ಅವನ ಗೆಳೆಯ ವಿಮೂಷಕನೂ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮದನ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಬ್ಬರು ಚೇಟಿಯರು ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಅವರ ನೃತ್ಯಭಂಗಿಗೆ ಬೆರಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಮೂಷಕನು ಅವರೊಡನೆ ತಾನೂ ಕುಣಿಯುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿ, ಬೆಪ್ಪು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಮಾತಾಡಿ, ಚೇಟಿಯರ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿನೋದದ ಬಳಿಕ ಆ ಚೇಟಿಯರು ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಮಹಾರಾಣಿಯು ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಾಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ತಳದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮಹಾರಾಜರು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯು ಬಿನ್ನೈಸುತ್ತಾಳೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಮೂಷಕನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಉದ್ಯಾನದ ಕಡೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಮಹಾರಾಣಿಯೂ ಪರಿವಾರ ಸಮೇತಳಾಗಿ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, ತನ್ನ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವ್ಯಗ್ರಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನವಯೌವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಳ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಗಂಡನು ಮನಸೋಲುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಆಕೆಯು ಅವನಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನ-ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಇಂದು ಮಹಾರಾಜನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವವನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಅಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲಾರದೆ, ಏನೋ ನೆಪಹೇಳಿ ಅವಳನ್ನು ಅರಮನೆಗೇ ಕಳುಹಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಸಾಗರಿಕೆಯಾದರೋ ಕಾಮದೇವನ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುವ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತಾನೂ ನಿಂತಲ್ಲಿಂದಲೇ ಕಾಮದೇವನ ಪೂಜೆ ನಡೆಯಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ಕುಯ್ಯುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ರಾಣಿಯು ಕಾಮನ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ಹೂ ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜನಿಗೆ ಪೂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನೇ ಕಾಮನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ, ಇದೇನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಪೂಜೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ ! ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮಗ್ನಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಪಾಪ! ರಾಜ

ನನ್ನು ಆಕೆ ಅವರಿಗೆ ನೋಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಅವಕಾಶ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ತಾನೂ ನಿಂತಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ, ಅದೇ ಕಾಮ (ರಾಜ) ನಿಗೆ ತನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೂಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಸಾಯಂಕಾಲವಾದುದರಿಂದ ವಂದಿಗಳು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ತಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರೇಜಿತನಾದವನು ಕಾಮನಲ್ಲ, 'ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನ'ನೆಂಬುದು ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ. ಆತನಿಗೇ ಅವಳ ತಂದೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾಗಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದುದು. ಇದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ಅಂಕುರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ರಾಜ-ರಾಣಿ-ಪರಿವಾರದವರೆಲ್ಲಾ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ.

(ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮದನವಹೋತ್ಸವವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಕ)

ಅಂಕ ೨ — ಗಿಡಗಳು ಅಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕುಸುಮಿತವಾಗುವ ದೋಹದವನ್ನು ಶ್ರೀಕಂಠವಾಸಧಾರ್ಮಿಕನೆಂಬುವನಿಂದ ರಾಜನುಕಲಿತು, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ನವಮಾಲಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸಾಗರಿಕೆಯು ಬಣ್ಣದಕುಡಿಕೆ ಕುಂಚಗಳೊಡನೆ ಕದಳೀಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋದಳೆಂಬುದನ್ನೂ ಇಬ್ಬರು ಚೀಟಿಯರು ತಮ್ಮ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಪ್ರಸೇಷಕ)

(ಪೃಶ್ಯ-ಕದಳೀ ಗೃಹ) ಮದನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಗರಿಕೆ ಕದಳೀಗೃಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನ ಚಿತ್ರಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಆಗ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಹಿಂಬದಿಯಿಂದ ಅವಳ ಸಖಿ ಸುಸಂಗತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮಹಾರಾಜನೇ ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು 'ಕಮಲಾಕರವಾದ ಸರೋವರದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯೇ ರಾಜ ಹಂಸಿಯು ನಲಿದಾಡುವುದು?' ಎಂದು ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸುಸಂಗತೆ — ಸಖಿ, ನಿನ್ನಿಂದ ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿರುವ ಈತ ಯಾರು ?

ಸಾಗರಿಕೆ — ಈ ಮದನವಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿನ ಮನ್ಮಥದೇವ.

ಸುಸಂಗತೆ — (ನಗುತ್ತಾ) ಎಷ್ಟು ನಿಪುಣತೆಯೇ ನಿನ್ನದು ! ಆದರೆ ಚಿತ್ರವನೋ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ನಾನು ಪೂಜ್ಯಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಎಂದು ಮನಃಫನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರತಿಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ವ್ಯಾಜವಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾಳೆ)

ಸಾಗರಿಕೆ — (ನೋಡಿ) ಸುಸಂಗತೆ, ನನ್ನ ನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ ?

ಸುಸಂಗತೆ — (ನಗುತ್ತಾ) ನಿನ್ನಿಂದ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಕಾಮದೇವನು ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅದೇ ಬಗೆಯ ರತಿ ನನ್ನಿಂದ ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅದಿರಲಿ, ಮರೆಮಾಚದೆ ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಡು,

ಸಾಗರಿಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಣಯವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸುಸಂಗತೆಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. 'ನಿನ್ನಂತಹ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಂತಹ ವರನಲ್ಲೇ ಅಭಿಲಾಷೆ ಉಳ್ಳ ವನಾಗಿರಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸುಸಂಗತೆ ಅಕೆಯನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಬಳಿಯೇ ಇದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆ ಇವರ ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಬೇರಾರ ಮುಂದಾದರೂ ಹೇಳಬಿಡುವುದೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಸಖಿಯರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮದನತಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಸುಸಂಗತೆ ತಾನರೆದಳಗಳ ಹಾಸುಗೆ ರಚಿಸಿ ಆದರ ಮೇಲೆ ಅವಳನ್ನು ಮಲಗಿಸಿ ಎದೆಗೆ ಮೃಣಾಲಗಳನ್ನೂ ತಾನರೆದಳಗಳನ್ನೂ ಅಪ್ಪುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೂ ಸಾಗರಿಕೆ ತಾಪವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ—

'ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯೆಲ್ಲಾ (ನನಗೆ) ದುರ್ಲಭನಾದವನಿಗಾಗಿದೆ. ನಾಚಿಕೆ ಬೇರೆ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಾಲಮದಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಪರಾಧೀನೆ. ಸಖಿ, ಪ್ರೇಮ ತುಂಬಾ ಪೆಡ ಸಾಧ್ಯ. ಮರಣವ್ಯಾಂದೇ ನನಗೆ ಗತಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮೂರ್ಛಿತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಪುನಃ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮೃಗಶಾಲೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಒಂದು ಕಾಡುಕೋತಿಯು ಅರಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಹೆಂಗಸರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೆದರಿಸಿ ಕದಳೀಗೃಹದ ಕಡೆ ಹೊರಡುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಸಖಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಗಾಬರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನೂ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಪಂಜರವನ್ನೂ ಆಲೋಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು, ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ತಮಾಲವೃಕ್ಷಗಳ ಕತ್ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಪಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೋತಿಯು ಕದಳೀಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಸಾಗರಿಕೆಯೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರಿಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ಸಖಿಯರು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಆದರ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನೂ ರಾಜನೂ ಯೊಸದೋಹದದಿಂದ ಕುಸುಮಿತವಾಗಿರುವ ನವಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನದೊಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಕುಳವೃಕ್ಷವೊಂದರಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಾಗರಿಕೆ ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದೂಷಕನು ಅಲ್ಲಿ ಧೂತವಿದಿಯೆಂದು ಹೆದರುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಗಮನಿಸಿ ಕೇಳಿ ಆದು ಸಾಗರಿಕೆಯಾದುವ ಮಾತೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಅನುಭವದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ಮತ್ತು ಸುಸಂಗತೆಯರ ನಡುವೆ ಕದಳೀಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ವಿದೂಷಕನೊಡನೆ ಆದರ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿದೂಷಕನು ಕೈಚವ್ವಾಳೆ ತಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ

ಸಾರಿಕೆ ಹೆದರಿ ಕದಳೀಗೃಹದಕಡೆ ಹಾರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ಕಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ಆ ಕದಳೀಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸಾರಿಕೆಯ ಖಾಲಿ ಸಂಜರವೂ, ಸಾಗರಿಕೆ ರಾಜ ಚಿತ್ರತರಾಗಿರುವ ಚಿತ್ರಫಲಕವೂ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ರಾಜನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗುಗೊಂಡು ಆಕೆಯೇ ಸಾರಿಕೆಯಾಡಿದ ಕನ್ಯೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವಳ ಚಿತ್ರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ತನ್ನನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳೂ ತನ್ನಲ್ಲೇ ಮೋಹಗೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಹಿಗ್ಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ವೇಳೆಗೆ ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದರಲ್ಲ ಪಿಫಲರಾಗಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಸುಸಂಗತೆಯರು ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ಕದಳೀಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜನೂ ವಿದೂಷಕನೂ ಅಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಅವರಾಡುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಓಂಚುಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸುಸಂಗತೆಯು, ಅದೇ ಸುಸಮಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಚಿತ್ರಫಲಕ ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ನೆಪ ಹೇಳಿ, ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ವಿದೂಷಕನು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಬಾಳೆಯಲೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚುತ್ತಾನೆ. ಸುಸಂಗತೆಯಾದರೂ ತನಗೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾಗಿಯೂ ಹೆದರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವೆಂದು ಕೊಡಬೇಡೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಸುಸಂಗತೆ ಆದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ತನ್ನ ಸಖಿ ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಂದೂ, ಅವಳನ್ನು ಮಹಾರಾಜನೇ ಬಂದು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರೆ ಅದೇ ರಸಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಸಾದವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ರಾಜನನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆಯ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ವಿದೂಷಕನೂ ಚಿತ್ರಫಲಕದೊಡನೆ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯ ದೂಪಲಾವಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡು ಅಪ್ರತಿಭನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ಸುಸಂಗತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಸುಸಂಗತೆ 'ಈಕೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪಿಷ್ಠ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೈಹಿಡಿದು ಈಕೆಯನ್ನು ಸಂತ್ಯೆಸು' ಎಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು ಹಾಗೆಯೇಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ತಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪದಿಂದ ನಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾಕ ಇದನ್ನು ಕಂಡು ವಿದೂಷಕನು — 'ಈಕೆ ಬೇರೆ ವೇಷವಾಸವದತ್ತೆಯೇ!'

ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಳೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯ ಕೈಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ಸುಸಂಗತಿಯರು ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷದ ಮರೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ವಿದೂಷಕನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ರಾಜ ಖಿನ್ನನಾಗಿ ವಿದೂಷಕನನ್ನು ಬೈಯುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಕುಸುಮಿತವಾಗಿರುವ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲು ವಾಸವದತ್ತಿಯು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಡೆಯೇ ಬಂದು, ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು ನವಮಾಲಿಕೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಆತನನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ನಗುತ್ತಾ, 'ಇಬ್ಬರೂ ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ ನೋಡೋಣ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ನವಮಾಲಿಕೆ ರಾಜನಿಂದ ಪರಿಗೃಹೀತವಾದ ಲತೆ. ಅದು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಸು ಮಿತವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ಮಾಧವೀಲತೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಇದರಿಂದ ರಾಣಿಯು ರಾಜನ ನಗುವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ವಿದೂಷಕನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿತ್ರಫಲಕವು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ರಾಣಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಹಾರಾಜ ಸಾಗರಿಕೆ ಇಬ್ಬರೂ ಪಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ! ನೋಡಿ ರಾಣಿಯ ಕೋಪ ಮಿತಿಮೀರುತ್ತದೆ. 'ಇದೇನು?' ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನೂ ವಿದೂಷಕನೂ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನ ಅವಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದೆ, ರಾಜನ ವಿನಯದ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ಕಿವಿಗೊಡದೆ, ಅಕಾಲದ ಸುಂಟರಗಳಿಯಂತೆ ಸಖಿಯೊಡನೆ ಹೊರಟುಹೋಗು ತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನೂ ಅವಳನ್ನು ಸಮಾದಾನಪಡಿಸಲು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

(ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕದಳೇಗೃಹವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅಂಕ)

ಅಂಕ ೩—ಚಿತ್ರಫಲಕವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಸಂದೇಹಗೊಂಡ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾವಲಿರಬೇಕೆಂದು ಸುಸಂಗತೆಗೆ ಹೇಳಿ ಅವಳಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ತಾನು ಉಡುವ ಉಡುಪೊಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ಉಡುಪಿನಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆ ಮಹಾರಾಣಿಯಂತೆಯೂ, ತಾನು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತೆಯೂ ವೇಷಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಕತ್ತಲೆಯಾದಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಆಗ ವಿದೂಷಕನು ಬಂದರೆ ಅವನೊಡನೆ ಹೊರಟು ಮಾಧವೀಲತಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆ ಸಂಧಿಸು

ವಂತೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಸುಸಂಗತೆ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ವಿದೂಷಕ-ಸುಸಂಗತೆಯರ ಈ ಏರ್ಪಾಟನ್ನು ತಾನು ಹೊಂಚು ಕೇಳಿದುದಾಗಿ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಚೇಟಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಇನ್ನೂ ಬ್ಬ ಚೇಟಿ ಮದನಿಕೆಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. (ಪ್ರಸೇರಕ)

ರಾಜನು ಮದನತಾಪದಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ವಿದೂಷಕನು ಬಂದು ರಾತ್ರಿ ಕತ್ತಲೆಯಾದಮೇಲೆ ಅವನು ಮಾಧವೀಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಧಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಏರ್ಪಾಟನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಸಂಜೆಯಾಗಿ ಕತ್ತಲೆ ಹರಡುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ರಾಜನನ್ನು ಮಾಧವೀಲತಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲೇ ಇರುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ, ವಿದೂಷಕನು ಮಾತ್ರ ಸುಸಂಗತೆಯು ಹೇಳಿದ್ದಂತೆ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿ ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಸುಸಂಗತೆ-ವಿದೂಷಕರ ಈ ಏರ್ಪಾಟನ್ನು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟು, ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯನ್ನು ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಮುಖಕ್ಕೆ ಅವಗುಂಠನ ಶಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಒಳಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ಸುಸಂಗತೆಯೇ ಅವಳೆಂದೂ ಅವಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಸಾಗರಿಕೆಯೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಮಾಧವೀಲತಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾರಾಜನೂ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಹಂಬಲ ಮುಕ್ತ ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿದ್ದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸುಸಂಗತೆ-ಸಾಗರಿಕೆಯರನ್ನೇ ಭಾವಿಸಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ 'ಪ್ರಿಯ ಸಾಗರಿಕೆ. ಯಾವ ರಂಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬೇಗ ನನ್ನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಮನ್ಮಥತಾಪದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವ ನನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸು' ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ವಿದೂಷಕನೂ 'ಪೂಜ್ಯ ಸಾಗರಿಕೆ, ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನೊಡನೆ ಮಾತಾಡು. ಸದಾಕುಪಿತಳಾದ ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಕಟುವಚನಗಳಿಂದ ಕಿಟಿಗಳೂ ಈಗಲೂ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿವೆ: ನಿನ್ನ ಮಧುರವಚನಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿಯೇ ಗೊಳ್ಳಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತೆಗೆ ಕೋಪವೇರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವಾಸವದತ್ತೆ ರೋಷದಿಂದ ಅವ

ಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ -- 'ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ನೋಡು, ನಾನು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸಾಗರಿಕೆಯೇ!' ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನಿಗೆ ದಿಕ್ಕುತೋಚದಂತಾಗಿ ಅವಳ ಮುಂದೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು 'ಪ್ರಿಯೆ, ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು' ಎಂದು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಕೋಪ ಇಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. 'ಭಟ್ಟಣೆ, ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು; ಈರಿತಿ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ಆಮೇಲೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಎಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಕೋಪದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅನರ್ಥವೂ ವಿದೂಷಕಸಿಂದಾಯಿತೆಂದು ರಾಜನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಲು, ಅವನು ಮಾತುಬದಲಾಯಿಸಿ, 'ಕುಪಿತನಾದ ಮಹಾರಾಣಿ ಏನು ಮಾಡುವಳೋ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಸಾಗರಿಕೆಯ ಜೀವವಂತೂ ದುಷ್ಟರ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜನು ಪುನಃ ಸಾಗರಿಕೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದಿದ್ದರೆ ಏನೇನು ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸುವನೋ ಎಂದು ಆಕೆಗೆ ಸನ್ನೆ ನೋಡಲು ವಿದೂಷಕನೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಸಂದೇಶಸಂಗತಿ ಒಧಿತಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಸಂಧಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳೋ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ, ಸುಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಉಡುಪನ್ನು ಟ್ಟು ಮಹಾರಾಣಿಯಂತೆ ವೇಷಧರಿಸಿ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿ ಬಂದು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ, ವಿದೂಷಕನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ! ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, 'ಈಗ ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಾಯುವುದೇ ಲೇಸು' ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಅವಳ ಹೆಜ್ಜೆಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಗಮನಿಸಿ ನೋಡುವ ವೇಳೆಗೆ, ಅವಳು ಲತೆಯ ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ "ವಾಸವದತ್ತಿ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! ರಕ್ಷಿಸು, ರಕ್ಷಿಸು" ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕೂಡಲೇ ರಾಜನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅವಳ ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಲತಾಪಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ, ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ಅವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಶಮುಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ವಾಸವದತ್ತಿ 'ಹಾಗೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಆರೈ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ ಬಂದು ನಾನು ತುಂಬಾ ನಿಷ್ಕರವಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಸಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುತ್ತಾ, ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಂತೈಸಲು, ಕಾಂಚನ ಮಾಲೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಆ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಹತ್ತಿರ ಮಹಾರಾಜನು ಯಾರೊಡನೆಯೋ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕೇಳಿಸಲು, ಹಾಗೆಯೇ ಇಬ್ಬರೂ ಹೊಂಚು ಕೇಳುತ್ತಾ ನೋಡುತ್ತಾರೆ.—ಸಾಗರಿಕೆಯೊಡನೆ ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರೇಮಾಲಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ! ವಾಸವದತ್ತಿ ಕೋಪ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗದೆ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಗಂಡನನ್ನು ಕುರಿತು—'ಇದೀಗ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕದ್ದು!' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು ಬೆಪ್ಪಾಗುತ್ತಾನೆ. 'ವೇಷ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ವೋಸಹೋಗಿ ನೀನೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು; ಕ್ಷಮಿಸು' ಎಂದು ಮಹಾರಾಜನು ಅವಳ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಿ ಅದೊಂದನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸದೆ, ವಿದೂಷಕನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅವನನ್ನೂ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅರಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾಳೆ! ರಾಜನೂ ಖಿನ್ನನಾಗಿ, ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ಅಂತಃಪುರದ ಕಡೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

(ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಕೇತಕ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಂಕ)

ಅಂಕ ೪. ಮಹಾರಾಣಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿ ಸುಸಂಗತೆ ವಿದೂಷಕರನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪಾರಿತೋಷಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಪ್ರವಾದ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಕರೆದೊಯ್ದು ಬಂಧಿಸಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಸಾಗರಿಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ಸುಸಂಗತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಯಾವನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿಬಿಡುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಆ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ಸುಸಂಗತೆ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ನಡೆದಿರುವ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಆಭರಣವೇ ಆಕೆ ದೊಡ್ಡನಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇರಲಿ; ಸಾಗರಿಕೆಯ ವಿರಹದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಇದರಿಂದಲಾದರೂ ವಿನೋದಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ರಾಜನ ಬಳಿಗೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಸೇಶಕ)

(ದೃಶ್ಯ—ರಾಜಾಸ್ಥಾನ) ವಿದೂಷಕನು ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸಾಗರಿಕೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವಳ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಬಳಿಕ ವಿದೂಷಕನಿಗೇ ಕೊಟ್ಟು 'ನೀನು ಧರಿಸಿಕೋ. ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾದರೂ ಧೈರ್ಯತಾಳುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿದೂಷಕನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೋಸಲ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿದ್ದ ರುಮಣ್ಣಂತನ ವಿಜಯನಾರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಜಯವರ್ಮನು ತರುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜ ವಿದೂಷಕರಿಬ್ಬರೂ ಸಂತೋಷಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಬಂದು, ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನೊಬ್ಬನ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಹಾರಾಜನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯು ಬಿನ್ನವಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು ವಾಸವದತ್ತಿಯನ್ನೂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಅವಳ ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಬಗೆಬಗೆಯ ಇಂದ್ರಜಾಲ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಂಹಳದ ಪ್ರಧಾನ ಅಮಾತ್ಯ ವಸುಭೂತಿ ರಾಜನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಧ್ಯೆಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನು ಮಾತ್ರ, 'ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಹಾರಾಜರು ನೋಡಲೇ ಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಸುಭೂತಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲು ವಿದೂಷಕನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅನನ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ರತ್ನವಳಿಗೆ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಳೇಶ್ವರನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರತ್ನಮಾಲೆಯೇ ಅದೆಂದು ಗುರ್ತಿಸಿದರೂ ಮೊಟ್ಟ ರಾಜಕುಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಬಾಹುಳ್ಳವಿರುವುದರಿಂದ ಅಭರಣಗಳ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಭಾವಿತವೇ ಆದುದೆಂದು ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಮೇಲೆ ಬಾಭ್ರವ್ಯನೊಡನೆ ರಾಜನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಪ್ರಸ್ತಾಪದಲ್ಲಿ, ತಾವು ರತ್ನವಳಿಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತರುವಾಗ ಹಡಗು ಒಡೆದು ತಾವುಮಾತ್ರ ಹೇಗೋ ದಡಸೇರಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾರಾಣಿಯು ತನ್ನ ತಂಗಿ ರತ್ನವಳಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಯೇ ಹೋದಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಶೋಕಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು 'ದೈವಗತಿಯನ್ನು ರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂತೈಸಿಕೋ' ಎಂದು ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿನರಸಾಗಿ ವೃತ್ತಾಂತವಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಾಭ್ರವ್ಯನನ್ನು ರಾಜನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪುರದೊಳಗೆ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ಕಾಣಿಸಿ

ಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ಆರ್ತವ್ಯಸಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ವಾಸವದತ್ತಿ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು 'ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತನಾದ ಸಾಗರಿಕೆ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗಿ ದ್ದಾಳೆ. ಅವಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನು ಕೂಡಲೇ ಆ ಕಡೆ ಧಾವಿಸಿ, ಬೆಂಕಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಯೇ ವಸುಭೂತಿ, ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ವಾಸವದತ್ತಿ ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ಮಾಯವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತೆ. ರಾಜನು ಇದೆಲ್ಲಾ ಸಿಜವೋ ಸ್ವಪ್ನವೋ ಎಂದು ವಿಸ್ಮಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ಕೊನೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ವಿದೂಷಕನು 'ಇದೆಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಜಾಲ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ವಸುಭೂತಿ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಗುರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳೂ ವಸುಭೂತಿಯನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ತಾಯಿ ತಂದೆಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳೇ ಸಿಂಹಳ ರಾಜಪುತ್ರಿಯ ರತ್ನಾ ವಳಯೆಂಬುದನ್ನು ಬಾಭ್ರವ್ಯನು ರಾಜನಿಗೂ ಮಹಾರಾಣಿಗೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾರಾಣಿ ತಾನು ಆ ವರೆಗೆ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದ ಸಿಂಹಳ ವರ್ತನೆಗಾಗಿ ನಾಚುತ್ತಾಳೆ. ಯೌಗಂಧರಾಯಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ತನಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಗುಟ್ಟಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜ-ರಾಣಿಯರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಿತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನೇ ಬಂದು ತಾನು ಪೂರ್ವ ಭಾವಿಯಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡದೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ತನ್ನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ, ಅಂತಃ ಪುರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲವೂ ತನ್ನ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಈಗ ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ಸೂಕ್ತವಾದಂತೆ ಅಚರಿಸ ಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಿಯೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ರತ್ನಾ ವಳಯ ಕೈ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ — 'ಈಕೆಯ ತೌರುಮನೆ ತುಂಬಾ ದೂರ ದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಗಾಗಿ ಹುಂಬಲಿಸದಂತೆ ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ವಸುಭೂತಿ ರತ್ನಾ ವಳಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ರಾಜ ಪುತ್ರ, ದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಣಾಮದಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸು' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ರತ್ನಾ ವಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಭರತವಾಕ್ಯಮೊಡನೆ ನಾಟಕ ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಕಥಾಮೂಲ

ನಾಟಕೆಯ ಕಥಾವಸ್ತು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ). ಆದರೆ ರತ್ನಾ ವಳಿಯ ಕಥಾವಸ್ತು ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲ. ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನನ ಕಥೆಯು ಸೋಮದೇವನ ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರದಲ್ಲೂ, ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನ ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯಲ್ಲೂ, ಕ್ಷೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲೂ, ಜೈನಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕಥೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನದಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧಕಥೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೪ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ, ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿ ಎರಡೂ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದವು. ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ (ಅಪೂರ್ಣ) ಗ್ರಂಥ ೮ರನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದು. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯೆಂಬ ಪೈಶಾಚಿ (ಪ್ರಾಕೃತ) ಭಾಷೆಯ ಗ್ರಂಥ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವು ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ರಂಥ ಇನ್ನೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ ಮತ್ತು ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆ (Indian Historical Quarterly XIV) ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಲೇಖಕರಿಗೂ ಪೈಶಾಚೀ ಬೃಹತ್ಕಥೆ ದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ. ಆದರೆ ಸೋಮದೇವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ರೂಪಾಂತರಗಳು ಎಷ್ಟು ಇದ್ದುವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಸೋಮದೇವನಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನನಾದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದಯನನ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರೂಪಾಂತರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಹರ್ಷನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳು * ಉದಯನವಾಸನದತ್ತಿಯರ ಪ್ರಣಯನನ್ನೂ, ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ

* ೧) ಪ್ರಾಪ್ಯಾವಸ್ತೀನ್ ಉದಯನಕಥಾಕೋವಿದಗ್ರಾಮವೃದ್ಧಾನ್,
ಪ್ರದೋತಸ್ಯ ಸ್ತ್ರಿಯದುಹಿತತಂ ವತ್ಸರಾಜೋಽತ್ರ ಜಹ್ರೇ ||

--- ಕಾಳಿದಾಸನ ಮೇಘದೂತ.

೨)ಯೌಗಂಧರಾಯಣ ಇವ ಉದಯನಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ— ಶೂದ್ರಕನ ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕಾ.

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಉದಯನನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯೋಗಂಧರಾಯಣ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ ಎಂಬ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳೂ ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನನ ಕಥೆಯ ರೂಪಾಂತರವೇ. ಈ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತವನ್ನೂ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಾಮ್ಯ ಯಾರಿಗಾದರೂ ತೋರಿ ಬರುತ್ತೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ

ರತ್ನಾವಳಿ

೧ ಅಥ ಪದ್ಮಾವತ್ಯಾ ಹಸ್ತೇ ಕಿಂ ನ್ಯಾಸ. ಕಾರಣಂ ?

೧ ಅಥ ಇಯಂ ದೇವೀಹಸ್ತೇ ಕಿಮಸು.. ಚಿಂತ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿತಾ?

೨ ದೇವ್ಯಪನಯೇನ ಕೃತಾಪರಾಧಃ ಖಲು ಅಹಂ, ತತ್ ಕ್ಷಂತುಮರ್ಹತಿ ಸ್ವಾಮೀ.

೨ ದೇವ, ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ಯಸ್ಯಯಾ ಆಭಿ-ವೇದ್ಯ ಕೃತಂ.

೩ ಪ್ರಚ್ಛಾಪ್ಯ ರಾಜಮಹಿಷೀಂ... ಕಿಂ ವಕ್ಷ್ಯತೀತಿ ಹೃದಯಂ ಪರಿಶಂಕಿತಂ ಮೇ

೩ ಪ್ರಾರಂಭೇ ಸ್ಕೀನ್... ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರೀ ಭೇತ ಏನಾಸ್ಮಿ ಭರ್ತುಃ.

ಶಾರದಾರಂಜನ ರೇ ಅವರು ತಮ್ಮಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ರತ್ನಾವಳಿಯ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತವು ಭಾಸನದೇ ಎಂದೂ, ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ತನ್ನ ರತ್ನಾವಳಿನಾಟಕಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅದರಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಂತನಾಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಸನು ಕಾಲಿದಾಸ-ಹರ್ಷರಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕನುಕೂಲವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈಗ ಉವಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ ಆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಸನು ಬರೆದದ್ದೇ ಎಂಬುವುದು ಇನ್ನೂ ವಾದ ವಿವಾದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಭಾಸನು ಯಾವ ಶತಮಾನದವನೆಂಬುದೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಅವನೂ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಉದಯನ-ಕಥೆಯನ್ನೇ ತನ್ನ ನಾಟಕಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು! ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಹೇಳಬಹುದು. ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ ಉದಯನಕಥೆಯನ್ನು ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೋ, ಅಥವಾ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಯಾವದಾದರೊಂದು ರೂಪಾಂತರದಿಂದಲೋ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದನ್ನು ರೂಪಾಂತರಿಸಿ ಈ ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಾಟಕಿಯ ವಸ್ತು ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರ್ಷನ 'ರಚನಾ ಕೌಶಲ' ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕ ಎಲ್ಲರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ.

ಪಾತ್ರಸರಿಚಯ

ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನ

ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕಯ ನಾಯಕ ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನ. ಸುಂದರನೂ ವಿಲಾಸಿಯೂ ಆದ ಇವನು ಆದರ್ಶ 'ಧೀರಲಲಿತ' ನಾಯಕನೆಂದು ವಿಮರ್ಶ ಕರೆಲ್ಲಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯಸರ್ವಹಣದ ಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತನಾದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ ಯೋಗಧರಾಯಣನಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಭೋಗವಿಲಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಿರತನಾಗಿರುವಂತೆ ವತ್ಸರಾಜನು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯ ಔದಾರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಆತನೇ (1^ನ ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅವನು ರತ್ನಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸ್ವಜಾಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ದೇಶಾದಂತಹ ಅಡಳಿತಕ್ರಮವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಸಮರ್ಥನೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನೂ ಆದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ರಾಜ್ಯಸರ್ವಹಣದ ಕೆಲಸ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿದ್ದವನು.

ನೂತನಾನುರಾಗಚಿತ್ರಣವೇ ಮುಖ್ಯಗುರಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಲಾಸಿಯಾದ ನಾಯಕ (ವತ್ಸರಾಜ)ನ ಪ್ರೇಮ ಒಂದು ಬಗೆಯಂತಿದೆ. ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನದು ಆಗಾಧ ಪ್ರೇಮ. ಆದರೂ ತರುಣಿಯೂ ಸುಂದರಿಯೂ ಆದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅವಳನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಸಲಾರಂಭಿಸಿ ಅವಳೊಡನೆ ಸಂಗಮಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಈ ದ್ವಿಮುಖ ಪ್ರೇಮವನ್ನು (11-18 ರಲ್ಲಿ) ವತ್ಸರಾಜನೇ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾನಾದರೂ, ಅವನು ಸಾಗರಿಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ 'ಮಧುರ ಅನುರಾಗ'ಕ್ಕೂ, ಅಭಿಜಾತಳಾದ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ 'ಪ್ರೇಮ'ಕ್ಕೂ ಸಾಮರಸ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶಪ್ರೇಮದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಲ್ಲ. ವತ್ಸರಾಜ ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥನಲ್ಲ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಜರಿಗೆ ಗೌರವಾವಹವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಇದರಿಂದಲೇ 'ರಾಜಾನೋ ಬಹುವಲ್ಲಭಾಃ' ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವತ್ಸರಾಜನ ದ್ವಿಮುಖ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಅವನ ಪ್ರೇಮ ವಾಸವದತ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಾಗರಿಕೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಸಮವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಎಂಬುದು

ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿ ಪ್ರೇಮವಿಡುವುದೆಂಬುದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅಸಾಧ್ಯವೇಸರಿ. ವತ್ಸರಾಜನ ಪ್ರೇಮ ಮೊದಲು ವಾಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಮೇಲೆ ವಿಭಕ್ತವಾಗಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಪಾಲಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವತ್ಸರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಗಾಗಿ, ಅವಳೊಡನೆ ಸಂಗಮಕ್ಕಾಗಿ,---ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿ ಕಾತುರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಹೊಸಪ್ರೇಮವನ್ನು ವಾಸವದತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಮರೆಮಾಚುವುದು ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಖೇದವುಂಟುಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಅವಳೊಡನೆ ಒಂದೆರಡು ಸುಳ್ಳುಮಾತನ್ನು ಆಡಲೂ ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪ್ರೇಮ ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರೇಮವೇ ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ವತ್ಸರಾಜನ ಪ್ರೇಮ ಅದರ್ಶ ಪ್ರೇಮವಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಅದರ್ಶವೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಶುದ್ಧ ಅಥವಾ ಅಶುದ್ಧದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಏಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಪ್ರೇಮ ವಾಸವದತ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಾಗರಿಕೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತಹುದು; ಕ್ಷಣಿಕ ಅಥವಾ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಲ್ಲ. ಶಾಶ್ವತವಾದ ದಾಂಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಿತವಾಗುವ ಅಂತಃಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರೇಮ ಅದು.

ವತ್ಸರಾಜ ತುಂಬಾ ದಾರ್ಶನಿಕ ಪ್ರಕೃತಿಯವನು. ಅವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುವಂತಹ ಮಾತನ್ನೆಂದಿಗೂ ಆಡುವವನಲ್ಲ. ಮುಖವನ್ನು ಗಂಟೆಕ್ಕೆ ಮಾತಾಡುವುದಂತೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯ. ಅರಮನೆಯ ಚೇಟಿಯರ ಬಗೆ ಕೂಡ ತುಂಬ ದಯೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವುದು ಅವನ ಸಹಜಗುಣ. ಯೋಗಂಧರಾಯಣನಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾದ ಕೋಸಲರಾಜನ ಶೌರ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವನನ್ನು ಬಾಯಿತುಂಬಾ ಹೊಗಳಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ವೈರಾಲ್ಯವನ್ನೂ (1v⁵⁸) ಸ್ವಭಾವತಃ ಶೂರನಾದವನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಃಪುರದ ಬೆಂಕಿಯುರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗಿದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಜೀವದ ಹಂಗು ತೊರೆದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದುದು ಅವನು ಅದರ್ಶವೀರಪುರುಷನೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಾಗರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗಿದ್ದ ಅಂತರಂಗಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಲ್ಲಾಸ ಮನೋವೃತ್ತಿ, ಹಸನ್ಮುಖ, ದಾರ್ಶನಿಕ ಭಾವ ಮುಂತಾದ ಉದಾತ್ತ ಗುಣಗಳು ವತ್ಸರಾಜನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ಯಾವಳೋ ಒಬ್ಬ ಅಸುಖಿತಳಾದ ಹೆಂಗಸಿನ ರಹಸ್ಯ ಪ್ರೇಮಾಲಾಪಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸಾರಿಕೆ ಹೆಕ್ಕೆಯ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದು ಮಾತ್ರ ಅವನ ಘನತೆಗೆ ಸಲ್ಲದು.

ವಾಸವದತ್ತೆ

ಉದಯನನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ ವಾಸವದತ್ತೆ ಪತಿಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆರ್ದ್ರ ಹಿಂದೂಮಹಿಳೆ. ಮದನಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಮದನ ದೇವನ ಪ್ರೇಚಮಾಡಿವೇಳೆ ಪತಿದೇವನ ಪ್ರೇಚೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಗಂಡನೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಳಗಿದ್ದು ಆತನ ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಂತಃ ಪುರದಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇರುವ ಸಾಗರಿಕೆ—ಹೊಸಯೌವನ ಸೌಂದರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೋಹಕವಾದ ಸಾಗರಿಕೆ—ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಚಾಗರೂಕವಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೇಗೋ ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಪ್ರೇಮಬಂಧಿತರಾದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಗ, ಅನುರಾಗಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಅವಳು ಗಂಡನ ಮೇಲೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ರಾಜನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯೂ (ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಮಹಿಷಿ) ಪತಿಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಪಾತ್ರಳೂ ಆಗಿದ್ದ ವಾಸವದತ್ತೆ, ಗಂಡನ ಬಳಿಯೂ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದರ್ಪದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳು, ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಆರ್ದ್ರ ರ್ಥವಿಲ್ಲ. ತನಗೇ ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಪ್ರೇಮವು ಜೀರೊಬ್ಬಳಕಡೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಎಂತಹ ಹೆಂಗಸಿಗಾದರೂ ಉದ್ರೇಕವಾಗುವುದು ಸಹಜ. ವಾಸವದತ್ತೆ ಮೊದಲೆರಡುಬಾರಿ (II 161, III 81) ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನೂ ನಾವು ಈ ಕೋಣದಿಂದ ನೋಡಬೇಕು. ಅವಳ ಕೋಪ ಕ್ಷಣಿಕ. ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಮಾತೊಂದಕ್ಕೂ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟವಳು ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿ, (III 120) 'ಹಾಗೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಆರ್ದ್ರ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ ಬಂದು ನಾನು ತುಂಬಾ ನಿಷ್ಕರವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಆರ್ದ್ರಪುತ್ರನನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಗಂಡನಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮಾತುಕೇಳಿ ಕಾಂಚನ ಮಾಲೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ—'ಮಹಾರಾಣಿಯವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು? ಒಳ್ಳೆಯದು; ಮಹಾರಾಜರೇ ದುರ್ಜನರಾಗಲಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ಮಾತ್ರ ಹಾಗಾಗುವುದು ಬೇಡ.' ವಾಸವದತ್ತೆಯದು ಅಂತಹ ಸೌಜನ್ಯ! ಅಂತಹ ಉದಾತ್ತ ಮನೋಭಾವ!

ತನ್ನ ಗಂಡನು ಸಾಗರಿಕೆಯೊಡನೆ ಪ್ರೇಮಾಲಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಮೇಲಂತೂ (iii 13th) ಅವಳ ಕೋಪ ರಾಜನ ಹೊಸಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ವಿದೂಷಕನ ಮೇಲೂ ರಾಜನ ಪ್ರೇಯಸಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮೇಲೂ ತಿರುಗಿ, ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಈಗಲೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಈ ವ್ಯಾಪಾರ ರಾಜನಿಗೆ ದುಃಖ ವುಂಟುಮಾಡುತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನೂ ಸ್ತಲ್ಪಹೊತ್ತಿ ನಲ್ಲೇ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ, ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಗ ಪವಾದಹುಟ್ಟಿಸಿ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಅಂತಃಪುರಲ್ಲೇ ಬಂಧಿಸಿಡುತ್ತಾಳೆ.

ವಾಸವದತ್ತಿ ತುಂಬಾ ಉದಾರ ಮನಸ್ಸಿನವಳು. ತನ್ನ ಚೇಟೆಯರ ವಿಷಯ ದಲ್ಲೂ ಅವಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ದಯೆ ಅಪರ್ಣಸೀಯೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಂಬುವ ಸ್ವಭಾವ ಅವಳದು. ಸುಸಂಗತೆ ತನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಲಾರಳೆಂದೇ ಅವಳ ಭಾವನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವಳಿಗೆ ತನ್ನ ಉಡುಪನ್ನೇ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. ಅಂತಹ 'ಪರಿಜನವತ್ಸಲೆ' ವಾಸವದತ್ತಿ. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗಲೂ ಅವಳು ಅಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತಳಾಗಿದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗುವಳಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿತಪಿಸತೊಡಗಿ, ಅವಳ ವಿಮೋಚನೆಗಾಗಿ ಮಹಾರಾಜನಲ್ಲಿ ನೂರ ಯಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಆಸೂಯೆಯೆಲ್ಲಾ ಮಾಯವಾಗಿ, ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ ಭೂತದಯೆ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಸ್ವದೇಶಪ್ರೇಮ ಸೃಜನಪ್ರೇಮ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ ತನ್ನ ತಾರೂರಾದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯವನೆಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪಕ್ಷಪಾತ. ಹಾಗೆಯೇ ಸೋದರಮಾವನ ಮಂತ್ರಿ ವಸುಭೂತಿ ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಕೇಳಿ ಇಂದ್ರಜಾಲಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ನೋಡ ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ತಾವು ಸಿಂಹಳದಿಂದ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೆ ಹಡಗು ಒಡೆದು ರತ್ನವಳಿ ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದಳೆಂಬ ವಸುಭೂತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಾ ದುಃಖಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವನ ಮಗಳೂ ಸಿಂಹಳ ರಾಜಪುತ್ರಿಯೂ ಆದ ರತ್ನವಳಿ ಯೆಂಬುದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ, ವಾಸವದತ್ತಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ನಿಷ್ಕರ ವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಅವಳ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಷ್ಟೇಅಲ್ಲ, ತನ್ನ ಗಂಡನಲ್ಲೇ ಅವಳ ಪ್ರೇಮವೂ ಬೇರೂರಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಗಂಡಿ

ರುವುದರಿಂದಲೂ, ತನ್ನ ಗಂಡನೂ ಅವಳಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗುವನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಪ್ತರದಮೇಲೆ ಈ ವಿವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ ಬದ್ಧ ಕಂಕಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ವಾಸವದತ್ತಿ ಕೇವಲ ನೀಸ್ವಾರ್ಥ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ರತ್ನಾ ವಳೆಯ ಕೈಯನ್ನು ತಂದು ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, 'ಈಕೆಯ ತಾರೂರು ತುಂಬಾ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕೆ ತನ್ನ ತಾರುಮನೆಯವರಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸದಂತೆ ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ, ರತ್ನಾ ವಳೆಯನ್ನು ತನಗೆ ಸೌತಿಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹಂಗುಸಿನಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಔದಾರ್ಯವುಂಟೇ?

ರತ್ನಾ ವಳೀ (ಸಾಗರಿಕೆ)

ರತ್ನಾ ವಳಿ ಈ ನಾಟಕದ ನಾಯಕಿ. ಮೊದಲಿನಿಂದ ಪ್ರಾಯಃ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅವಳು ಸಾಗರಿಕೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹೃತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ತುಂಬುಯೆನಿಸಿದ ಚೆಲುವು; ಅವಿವಾಹಿತೆ. ಚಿತ್ರಫಲಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಅವಳ ರೂಪವೇ ವತ್ಸರಾಜನನ್ನೂ ಪರವರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿತೆಂದರೆ ಅವಳ ರೂಪ, ಲಾವಣ್ಯ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನವೆಂಬ ಊಹೆಯಾಗಬಹುದು.

ಸಾಗರಿಕೆ ಇನ್ನೂ ಮುಗ್ಧಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ದಾಟಿಬಂದವಳಲ್ಲ. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ತಳದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿಯಿಂದ ಪ್ರೇಜಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜನನ್ನು ಅದೇ ಮೊದಲಾಗಿ ನೋಡಿಡಾಗ ಸಾಗರಿಕೆ ಅವನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಬಂದ ಕಾಮದೇವನೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆ ವಂದಿಗಳ ಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆತನೇ ವತ್ಸರಾಜ, ತನ್ನ ತಂದೆ ತನಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವ ವರ, ಎಂದರಿತಮೇಲೆ, ಅವನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರೇಮವಿಡುತ್ತಾಳೆ. 'ಅಂತಹ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಅಂತಹ ರಾಜನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರಾರನ್ನು ಪ್ರೇಮಿಸುವಳು?' ಎಂಬ ಸುಸಂಗತಿಯ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗತಕ್ಕದ್ದೇ. ಸಾಗರಿಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ರಾಜನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದಸಾಧ್ಯವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿದ್ದರೂ, ಸುಸಂಗತಿಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಸಂಗತಿಯೇ ಮುಂದೆ ರಾಜನನ್ನು ಅವಳಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಅವಳ ಕೈಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆ ಚೇಟಿಯಂತೆ ನಾಸವದತ್ತಿಯ ಬಳಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನಃಪೇದವನ್ನು ನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಊಹಿಸಬಹುದು. ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು ಪ್ರೀತಿಸಿ ಆತನ ಪ್ರೇಮ ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದೆಂದೇ ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ, ಆಸೆಯಿಂದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ತನ್ಮಧ್ಯೆ ರಾಜನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ತಿಳಿದು ಬಿಟ್ಟಿತೆಂದು ಅರಿತು, ರಾಜನೊಡನೆ ಪುನಃ ಸಮಾಗಮ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಶಕಾಗಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯಿಂದ ಪರಿಭವಕ್ಕೀಡಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವುದು ಲೇಸು, ಎಂದು ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ರಾಜನೇ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬರಲು 'ಈತನನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಪುನಃ ನನಗೆ ಜೀವಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗದೆ' ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಪ್ರೀತಿ ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೂರಿತ್ತು.

ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸಾಗರಿಕೆ ಇನ್ನೂ ಮುಗ್ಧೆ: ತುಂಬಾ ಲಜ್ಜಾಶೀಲೆ. ಯಾವನನ್ನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಳು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೋ, ಅವನೇ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಅವಳನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವನೊಡನೆ ಮಾತಾಡಲು ಆದ್ಯರೈಸಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ನಡುಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೇ ಅವಳ ಕೈಬಿಡಿದು ಆಲಿಂಗನಾಭಿಲಾಷಿಯಾಗಿ ಬಂದರೂ, ಅವನಿಂದ ಕೈಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೇ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಬಹಳ ನಿಪುಣೆ. ರಾಜ, ವಿದೂಷಕ, ರಾಣಿ, ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅವಳು ಬರೆದ ರಾಜನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವಳ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ (11^{೨೨}) ಮತ್ತು ಅವಳೊಡನಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಅವಳು ಸುಶಿಕ್ಷಿತಳಾಗಿದ್ದ ಕಲಾಕುಶಲಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಾಗರಿಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸ್ಸಿನವಳು. ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಯವೃತ್ತಾಂತ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅರಿವಾಗ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ 'ಪರಿಭವಪಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವುದೇ ಲೇಸು' ಎಂದು ಸಾಯಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನಾಸವದತ್ತಿಯ ಬಳಿ ಚೇಟಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಪ್ತತಮಳಾದ ಸುಸಂಗತೆಗೂ ಅವಳು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಸುಸಂಗತೆಯು

ವರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಅವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿ 'ಇದು ನಿನಗೆಲ್ಲೆಂದ ಬಂತು?' ಎಂದು ಸುಸಂಗತೆ ಕೇಳಲು, ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು- 'ಆದಿಲ್ಲ ಈ ಗೇತಕ್ಕೆ?' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಗೌರವವನ್ನು ತನ್ನ ಆಗಿನ ಸ್ವಿತಿ ಕಲುಷಿತ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದೆಂದೂ, ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ನಿಜ ಸ್ವಿತಿಯನ್ನು ಸ್ವಕಟಿಸಕೂಡದೆಂದೂ, ಸಾಗರಿಕೆ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಒಂದೇ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಇದ್ದು ಅವಳ ಮನೋದಾಢ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ತುಂಬಾ ಜಿಲ್ಲೆಬಾಳುವ ತನ್ನ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು 'ಯಾರಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿಬಿಡು' ಎಂದು ಸುಸಂಗತೆಯ ವರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಪಿದಾರ್ಯ ಎಂತಹುದಾಗಿರಬೇಕು !

ಅಂತಃಪುರದ ಆಗ್ನಿಯಿಂದ ರಾಜನೇ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಅಸ್ಥಾನ ಸಂರಕ್ಷಿಸಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಅಮಾತ್ಯವಸುಭೂತಿ ಗುರ್ತಿಸಲು ಅವಳು ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಸ್ವಿತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ದುಃಖಿತನಾಗಿ ಮೂರ್ಛೋಗುತ್ತಾಳೆಯೇ ವಿನಾ ಸಂತೋಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ವಾಸವದತ್ತಿಯೇ, ಅವಳಿಗೆ ಆದರದ ಮಾತಾಡಿದರೂ, ತಲೆ ತಗ್ಗಿ ಸಿಕ್ಕೊಂಡೇ 'ಅಪರಾಧಿಸಿಯಾಗುವ ನಾನು ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮುಖ ತೋರಿಸಲಿ?' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ವಿನಯ ಅಂತಹದು.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯೇ ಮುಂದಾಗಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಗಂಡನೊಡನೆ ಸಾಗರಿಕೆಯ ವಿವಾಹವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದುದು ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಯುಂಟುಮಾಡಿರಬಹುದೋ ನಮಗೂ ಅಷ್ಟೇ ತೃಪ್ತಿ ಕರವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸುಸಂಗತೆ

ಸುಸಂಗತೆ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಪರಮಾಪ್ತಸಖೆ. ಇವಳೂ ಸಾಗರಿಕೆಯಂತೆಯೇ ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಜೇಜಿ. ಪಾಸ, ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ವಿಸತ್ತಿಗೀಡಾಗಿದ್ದ ವಳೆಂದೋ ಏನೋ, ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಸಂಗತೆಗೆ ಮಮತೆ, ಆದರ.

ಸುಸಂಗತೆಗೆ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಆದರ ರುದ್ರವಾದುದು, ನೈಜವಾದುದು. ಸಾಗರಿಕೆಯ ಸ್ವಾಶ್ವೋತ್ತರಗಳೊಂದೂ ತಿಳಿಯದೆಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಅವಳ ಸುಖದುಃಖಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ ಸವಾ ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗುವವಳು ಸುಸಂಗತೆ.

ಸಾಗರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗಾಗಿ ಅಂಕುರಿತನಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನೀರೆರೆದು ಬೆಳೆ ಸುವವಳೂ ಸುಸಂಗತೆ. ಹೇಗಾದರೂ ರಾಜನೂ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವಂತಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಅವನು ಮದುವೆಯಾಗಲೆಂಬುದೇ ಸುಸಂಗತೆಯ ಹಂಬಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವಳು ಸಮಯ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದು ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕದಳಿಗೃಹದ ಬಳಿ ಮೊದಲನೆಯಬಾರಿ ಸಂಧಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಸ್ಪೇ ಅಲ್ಲ; 'ಕೈ ಹಿಡಿದು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂತೈಸು' ಎಂದು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತನಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಅವನು ಅವಳ 'ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ' ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಮತ್ತೊಂದುಬಾರಿ ಮಾಧುರ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಧಿಸಲು ತುಂಬಾ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಏರ್ಪಾಟಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಈ ಹಂಚಿಕೆ ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನಾಸವದತ್ತಿಗೆ ಅವರ ಸೂಚನೆ ತಿಳಿದು ಸುಸಂಗತೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂಧಿತಳಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ.

ಸುಸಂಗತೆ ತುಂಬಾ ಚತುರೆ. ಸಾಗರಿಕೆ ರಾಜನ ಚಿತ್ರವನ್ನೇ ಬರೆದಿದ್ದರೂ 'ಅನಂಗದೇವನದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ, 'ಹಾಗಾದರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಚಿತ್ರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ, 'ಅನಂಗನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರತಿ' ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆ ಬರೆದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ ದ್ದಾಳೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸಾಗರಿಕೆಯೂ ಇವಳಲ್ಲಿ ಮರೆ ಮಾಚುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ.

ಸುಸಂಗತೆ ಬಂಧಮುಕ್ತಳಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಾಗರಿಕೆ ಬಂಧಿತಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಸುಸಂಗತೆಯ ದುಃಖ ಹೇಳುತ್ತೀರದು. ಸಾಗರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಅವಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಪ್ರವಾದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಅವಳನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಎಲ್ಲೋ ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆಂದು ವಿದೂಷಕನಿಗೆ ಅವಳು ಹೇಳುವುದು, ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಮಹಾರಾಜನು ಅವಳ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ಸಿಂಹಳಿ ರಾಜಪುತ್ರಿ ರತ್ನಾವಳಿಯೆಂಬುದು ಹೊರಬಿದ್ದಾಗಲೂ ಮಹಾರಾಜನೊಡನೆ ಅವಳ ವಿವಾಹ ನಡೆಯಿಸಲು ಮಹಾರಾಣಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಗಲೂ ಮರೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಸುಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯೂ ಸಂತೋಷಿಸಿರಲಾರದು.

ವಿದೂಷಕ (ವಸಂತಕ)

ಶೃಂಗಾರಸಪ್ತಧಾನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನ ಪಾತ್ರ ವಿದ್ವೇಇರುತ್ತೆ. ಆತ ನಾಯಕನಾದ ರಾಜನ ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಅವನ ಗೆಳೆಯ. ಅವನನ್ನು 'ನರ್ಮ ಸಚಿವ' ನೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಾಜನ ಪ್ರೇಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕನಾಗುವವನು ವಿದೂಷಕನೇ. ಇವನು ತನ್ನ ವೇಷ, ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯಮಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ, ವಿದೂಷಕನೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯನಾಗಿ 'ಹಾಸ್ಯಗಾರ' ನೆಂದೇ ಭಾವನೆ ಬರುತ್ತೆ.

ಪ್ರಸಕ್ತ ನಾಟಕದ ವಿದೂಷಕ. ವಸಂತಕ ಎಂದು ಅವನ ಹೆಸರು—ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ರಾಜನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇರುವವನು. ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಕದ ಆದಿಯಲ್ಲೇ ಇವನು ರಾಜನೊಡನೆ ಮದನಮಹೋತ್ಸವದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ 'ಈ ಉತ್ಸವ ಕಾಮದೇವನದೂ ಅಲ್ಲ; ನಿನ್ನದೂ ಅಲ್ಲ; ನನ್ನದು!' ಎನ್ನುವಾಗ ಯಾರಿಗೇ ತಾನೇ ನಗುಬರುವುದಿಲ್ಲ! ಮುಂದೆ, ಅವನು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಚೇಟಿಯರೊಡನೆ ತಾನೂ ನರ್ತಿಸಲು ಹೋಗುವಾಗಲೂ, ಅವರೊಡನೆ ಪೆಚ್ಚುಪಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತಾಡುವಾಗಲೂ, ಅವರು ತಾವು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ದುಡ್ಡಿಸದೀ ಖಂಡ ವೆಂದಾಗ 'ಸಕ್ಕರೆಯ ಗಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಮಿಠಾಯಿ ಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಅದೇಯೇ?' ಎಂದು ಕೇಳುವಾಗಲೂ ಮತ್ತು ಸಾರಿಕೆಯು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ 'ದುರ್ಲಭಜನಾನುರಾಗೋ....' ಎಂಬ ಗಾಢಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅದನ್ನು ವೇದದ ಋಕ್ ಎನ್ನುವಾಗಲೂ ಹಾಸ್ಯಮಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೇರ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಈ ವಿದೂಷಕ ಯಾನಾಗಲೂ ಮುಂಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಎದುರಿಗೇ ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಬೀಳಿಸಿ, ರಾಜನನ್ನು ದುಃಸ್ಥಿತಿಗೀಡುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕದಳೀಗೃಹದ ಬಳಿ ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಧಿಸಿ ಆನಂದಿತನಾಗಿರುವಾಗ 'ವಾಸವದತ್ತಿ'ಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ರಾಜನು ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ ಸಾಗರಿಕೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿ ರಾಜನ ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ, ಸಾಗರಿಕೆಯು ಸ್ತ್ರೀಮಾಲಾಸಗಳನ್ನು ಮರದ ಮೇಲಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾರಿಕೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಾರಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದುದೂ ರಾಜನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟುಮಾಡುತ್ತೆ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತಕನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ, ಆಡುವ ಮಾತು ಅವನು ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಮಿತಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆಡುವುತ್ತಾನೆ. 'ಚಿತ್ರಫಲಕದಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವರು ಯಾರು?' ಎಂದು ವಾಸವದತ್ತಿ ಕ್ಷೇದವಾಗಿ ವಿದೂಷಕನ ಉತ್ತರ ನೋಡಿ (ii 173), ಎಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿ ವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ! ಮಾಧವೀಲತಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆ ರಾಜನನ್ನು ಸಂಧಿಸುವಂತೆ ಎಷ್ಟೋ ಚತುರತೆಯಿಂದ ಹಂಚಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ವಿದೂಷಕನೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವನು ಮಾಡುವ ಮಾತುಗಳು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ವಾಸವದತ್ತಿ ಮುನಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋದಾಗ ಅವನು ರಾಜನೊಡನೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು (ಕ್ಷೇಮೇಣ ಅತಿಕ್ರಾಂತಾ ವಾಸವದತ್ತಾ ಆಕಾಲಬಾದಲಿಕಾ ಇವ) ಎಂದಿಗೂ ಮರೆತು ಹೋಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಮದನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಜನರು ಆನಂದ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದ ಬೇರೆಬೇರೆ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಅವನು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿಯೂ ತುಂಬಾ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ. ಸುಸಂಗತೆ ಅವನಿಗೆ ಸಾಗರಿಕೆಯ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಮೊದಲು ಅವನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಸಾಗರಿಕೆ ಇಂತಹ ದುರವಸ್ಥೆಗೀಡಾಗಿರುವಾಗ, ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ನನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಅವನ ಘನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ಮೂಲಕವಾದರೂ, ಅವಕಾಶಸಿಕ್ಕಿರುವಾಗಲೇ, ಸಾಗರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಪತ್ತಿಹಚ್ಚಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಅವನು 'ಈ ಆಟಗಳಿಂದೇನು? ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು' ಎಂದು ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನಿಗೆ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಸಮಯಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ತನ್ನ ಜಾಣತನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಜಾಣತನದಿಂದಲೇ ಅವನು ಮುಂದೆ ಕೊನೆಯದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಮಡದಿಯನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ವಾಸವದತ್ತಿಗೆ ಸಮಯವರಿತು ಸೂಚಿಸಿದಾಗ ಎಲ್ಲರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೂ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸೂಚನೆಯಂತೆಯೇ ವಾಸವದತ್ತಿ ರತ್ನಾ ವಳಿಯ ಕೈಯನ್ನು ರಾಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಆ ಮೂಲಕ ಅವರ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಮ್ಮಿತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ ವಿದೂಷಕನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಣಿದಾಡಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗಿದ್ದ ಮಮತೆ ಅಂತಹುದು.

ಯೋಗಂಧರಾಯಣ

ಯೋಗಂಧರಾಯಣ ರಂಗಸ್ಥಲದ ಮೇಲೆ ಬರುವುದು ಎರಡೇ ಬಾರಿ-ನಾಟಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ, ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುವಾಗ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಸಲ. ಎರಡು ಸಲವೂ ತೀರಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಅವನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಾದರೂ, ಆ ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅವನ ಘನತೆ, ಅವನ ದಕ್ಷತೆ, ಅವನ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ನಮಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗೊಂಡರೂ, ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ, ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಂತೆಯೇ, ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಕೃತಕೃತನಾಗುವುದು ಅವನಲ್ಲಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ವತ್ಸರಾಜನು ಹಿಂದೆ ವಾಸವದತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಬದ್ಧನಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ದಾಟಿ ಕಾಣದೆ ಇದ್ದಾಗಲೂ ಈ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತ ಮಂತ್ರಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿ, ವಾಸವದತ್ತೆಯೊಡನೆ ಅವನನ್ನು ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿವಾಹ ನಡೆಸಿ ಕೃತಕೃತನಾಗಿದ್ದನು. ಈಗಂತೂ ಸಿದ್ಧಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಟ್ಟು, ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸಿಂಹಳ ರಾಜಪುತ್ರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಪತ್ನಿಯಾಗತಂದುಕೊಂಡು ಅವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗುವಂತಾಗಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಲಾವಾಣಿಕದ ಬೆಂಕಿಯ ಅನಾಹುತವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಅಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಹೋದಳೆಂದು ಸುಳ್ಳುಸುದ್ದಿ ಹರಡಿದುದು, ಸಿಂಹಳರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವತ್ಸರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ವಾಸವದತ್ತೆಗೆ ಮನಃಪೇದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆಗೆದುದರಿಂದ. ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಎಂತಹ ಹಂಚಿಕೆ ನೋಡಿ! ವಾಸವದತ್ತೆಗೆ ಏನೋ ನೆಪ ಹೇಳಿ ಅವಳನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಟ್ಟು ರಾಜನಿಗೆ ಏನೊಂದನ್ನೂ ತಿಳಿಸದೆಯೇ ಇದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಕೊನೆಗೂ ಸಿಂಹಳರಾಜ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ ವಸುಭೂತಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯನನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರೆ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೆ ಹಡಗು ಒಡೆದು ರತ್ನಾ ವಳಿಯೂ ವಸುಭೂತಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ, ಒಬ್ಬರ ಪತ್ನಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಿಲ್ಲದಂತೆ ದಡ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಅರಿವು ಯೋಗಂಧರಾಯಣನಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಸುದೈವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ರತ್ನಾ ವಳಿಯನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿದ ನಾವಿಕನೊಬ್ಬನು ಅವಳನ್ನು ಕರೆತಂದು ಯೋಗಂಧರಾಯಣನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಯೋಗಂಧರಾಯಣ 'ವೈವಾನುಕೂಲ ನಾನು ಕೈಗೊಂ

ಡಿರುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಇದೆ; ಹೀಗಾದುದು ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೇ ಆಯಿತು. ನಾನಾಗಿ ಈ ಮದುವೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೆತ್ತಿದ್ದರೆ ವಾಸವದತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರೇಮಬದ್ಧನಾಗಿರುವ ವತ್ಸರಾಜ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ರತ್ನಾ ವಳೆಯ ಗುರುತನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸದೆ 'ಇವಳು ಸಾಗರದಿಂದ ದೊರೆತವಳು ಸಾಗರಿಕೆ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಅವಳನ್ನು ವಾಸವದತ್ತೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನ ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿವಸ ನೋಡುವುದು ಸಿಕ್ಕಿಯು: ಅವಳನ್ನು ಅವನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಅವಳ ರೂಪ, ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವನು ಮನ ಸೋಲುವುದೂ ಸಿಕ್ಕಿಯು. ಅವಳ ಯೌವನ, ರೂಪ, ಲಾವಣ್ಯ ಅಂತಹುದು. ಹೀಗಾದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಮದುವೆ ಯಾವ ರ್ತಮವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಆಗುವುದು. ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ, ಅವನ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆಯೇ ನಡೆಯುವುದು ಅವನ ದೂರದರ್ಶಿತ್ವವನ್ನೂ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಈ ದ್ವಿತೀಯವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಸಮ್ಮತಿ ದೊರೆತೇ ದೊರಕುತ್ತದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಿರಲು ಎರಡು ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. — ೧ ಈ ಮದುವೆಯಿಂದ ಅವಳ ಪ್ರಿಯ ಪತಿಯ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಅಭ್ಯುದಯವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ೨. ನವವಧು ರತ್ನಾ ವಳೆ ಅವಳ ಸೋದರನಾದವನ ಮಗಳೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಧೈವಸಹಾಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತೆಂಬುದು ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ನಂಬಿಕೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಸೀಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಅವನ ಸ್ವಾಮಿಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ದೈವಾನುಕೂಲ ಹಂತ ಹಂತದಲ್ಲೂ ಒವಗಿಬರುವುದು ಅವನಿಗೂ ನಮಗೂ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ಸ್ವಾಮಿಸಿಷ್ಟೆ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದುದು. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನು ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಯೂ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೂ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಏನು ಹೇಳುವನೋ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಅವನನ್ನು ಸದಾ ಬಾಧಿಸುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಈ ಮದುವೆಯ ಏರ್ಪಾಟಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿರುವುದೇ. 'ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರೀ ಭೀಶ ಏವಾಸ್ಮಿ ಭರ್ತುಃ' ಎಂಬ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ಮಾತು, ಎಂತಹ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾದರೂ ತನ್ನ ಹದ್ದು ಮೀರಿ ಹೋಗುವುದು ತಪ್ಪೆಂಬ ಅವನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಾತ್ರಗಳು

— ಪುರುಷರು —

ಸೂತ್ರಧಾರ

ರಾಜ (ವತ್ಸರಾಜ ಉದಯನ) — ಕೌಶಾಂಬಿಯ ಧೋರೆ; ನಾಯಕ

ವಿದೂಷಕ (ವಸಂತಕ) — ನಾಯಕನ ಗೆಳೆಯ

ಯೌಗಂಧರಾಯಣ — ಉದಯನನ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿ

ವಿಜಯವರ್ಮ — ಉದಯನನ ಸೇನಾಪತಿ ರುಮಣ್ಣಂತನ ಸೋದರಳಿಯ

ವಸುಭೂತಿ — ಸಿಂಹಳರಾಜ ವಿಕ್ರಮಬಾಹುವಿನ ಮಂತ್ರಿ

ಬಾಭ್ರವ್ಯ (ಕಂಚುಕೀ) — ಉದಯನನ ಕಂಚುಕಿ

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ

— ಹೆಂಗಸರು —

ನಟಿ — ಸೂತ್ರಧಾರನ ಹೆಂಡತಿ

ರತ್ನಾವಳೀ (ಸಾಗರಿಕೆ) — ವಿಕ್ರಮಬಾಹುವಿನ ಮಗಳು

ವಾಸವದತ್ತೆ — ಉದಯನನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ

ಕಾಂಚಿನಮಾಲೆ — ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಚೇಟಿ

ಸುಸಂಗತೆ — ಒಬ್ಬ ಚೇಟಿ; ಸಾಗರಿಕೆಯ ಗೆಳತಿ

ಮದನಿಕೆ

ನಿಪುಣಿಕೆ

ಚೂತಲತಿಕೆ

} ಚೇಟಿಯರು

ವಸುಂಧರೆ — ಪ್ರತೀಹಾರಿ

— ಪರೋಕ್ಷ ಪಾತ್ರಗಳು —

ವಿಕ್ರಮಬಾಹು — ಸಿಂಹಳದ ರಾಜ; ನಾಯಕ ಸಾಗರಿಕೆಯ ತಂದೆ

ರುಮಣ್ಣಂತ — ಉದಯನ ರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿ

ಶಾರಿಕೆ (ನೇಧಾವಿನಿ) — ಮಾತಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ

ಶ್ರೀಕಂಠದಾಸ — ಶ್ರೀ ಪರ್ಮತದಿಂದ ಕೌಶಾಂಬಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಧಾರ್ಮಿಕ

— — —

ರತ್ನಾವಳಿ

ಅಂಕ ೧

ಶಂಭುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಮೆಟ್ಟಿಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಂತುಕೊಂಡರೂ ಸ್ತನಭಾರದಿಂದ ಪ್ರಸಂಪ್ರಸಂಪನ ಬಗ್ಗಿದ ಸಿಲುಕಿಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾ, ಆತನ ಹಂಬಲಿಸುವ ಮೂರುಕಣ್ಣುಗಳಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗಿ ನಾಚಿಕೊಂಡು, ರೋಮಾಂಚ ಬೆವರುಮೂಡುವುದು ಮತ್ತು ನಡುಕ-ಅವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಿಂಜಿಯು ಶಂಭುವಿನ ತಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ವೇಗಿಸಿದ್ದರೂ (ಆಕೆಯು ಕೈಯಿಂದ) ಜಾರಿ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಚೆಲ್ಲಹೋದ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯು ಸಿಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಬೆತ್ಸುಕೈದಿಂದ ತ್ವರೆಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹಜವಾದ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು, (ಬಳಿಕ) ಬಂಧುಗಳಾದ ವೆಂಗನರ ವಿಧವಿಧವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಂಪ್ರಸಂಪನ ಅಭ್ಯಮುಖ್ಯವಾಯಿತು. ನವನಂಗಮಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸತಿಯಾದ ಶಿವನನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ಕಂಡು ಭಯ ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು (ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಹೊಂದಿ ಮೇಲೆಮೇಲೆ ರೋಮಾಂಚಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ನಗುಮುಂದಿನಾದ ಹರಸಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಗೌರಿಯು ಸಿಮ್ಮ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ. || ೩ ||

ಹಿಂದೆ, ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಂಕರವೃಜ (ನಂದ ಸಮುದ್ರ) ಸಿಗೆ ಸಿನ್ನಿಂದ ಮಂಥನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು; ಒಳಗಿರುವ ಬಹುಮಾಂಗಳಾಗಬಿಸಿ (ಯಾವ ಭೂಮಿ) ಯನ್ನು ನನ್ನಿಂದುನಲ್ಲೇ (ವರಾದರೂ ಪಿಯಾಗಿ ಸಿನ್ನ ಕೋರೆ ಹೆಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ) ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ. ಸಿನ್ನಾಜ್ಜನೇ! ಸ್ವಭಾವತಃ ಕುಟಿಲವಾದ ಆಕೆಯನ್ನೇ ತ್ಯಜ್ಜಿ ಪಡೆದು; ಹೇ ಕೃಷ್ಣ (ಎಶ್ಯ ಕಪ್ಪಾದ ವನೆ!) (ನನ್ನ) ಕಂಠಾಲಿಂಗನವನ್ನು ಬಿಡು- ಎನ್ನು ಯಾವ ನುಸರಾಯಣ ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಹೇಳಿದಳೋ, ಆತನು ಸಿಮ್ಮನ್ನು ಸಲಹಲಿ.

ಹಿಂದೆ, ನನಗಾಗಿ ಮಂಕರವೃಜ (ನಂದ ಮುದ್ರ) ಸಿಗೆ ಸಿನಾರವು ಸಿನ್ನಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿತು; ಒಳಗಿರುವ ಬಹುಮಾಂಗಳಾಗಬಿಸಿ (ಯಾವ ಗಂಗೆ) ಯನ್ನು ನನ್ನಿಂದುನಲ್ಲೇ (ತಲೆಯಮೇಲೆ) ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ,

ನಿರ್ಲಜ್ಜನೇ! ಸ್ವಭಾವತಃ ಕುಟಿಲಳಾದ ಆಕೆಯನ್ನೇ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು; ಹೇ ಕೃಷ್ಣ ಕಂಠ (=ನೀಲಕಂಠ)! (ನನ್ನ) ಆಲಿಂಗನವನ್ನು ಬಿಡು — ಎಂದು ಯಾವ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಗಿರಿಜೆಯು ಹೇಳಿದಳೋ ಆತನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಲಹಲಿ. || ೩ ||

‘ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನನ್ನ) ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳ ನೋಟದಿಂದ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳೂ ಆರಿಹೋದುವು. ಭಯದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡ ಋತ್ವಿಜರೂ ಚಪಲರಾದ ಗಣದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪೇಟಾಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು. ದಕ್ಷನು ಸ್ತೋತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಮನಕರಗುವಂತೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಹೋದರು.’—ಎಂದು ಗೌರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ (ದಕ್ಷ) ಯಜ್ಞವನ್ನು (ತಾನು) ನಾಶಪಡಿಸಿದ ರೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಟ್ಟಿಹಾಸಗೊಂಡ ಶಿವನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಲಹಲಿ. || ೪ ||

ನಕ್ಷತ್ರರಾಜ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಜಯ! ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ದ್ವಿಜ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗದಿರಲಿ. ಭೂಮಿಯೂ ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರಲಿ. ಚಂದ್ರನಂತಹ (ಮನೋಹರವಾದ) ಶರೀರವುಳ್ಳ ನರೇಂದ್ರಚಂದ್ರನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳಗಲಿ. || ೫ ||

⁶ (ನಾಂದಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ⁷ ಸೂತ್ರಧಾರ— ಅತಿವಿಸ್ತಾರ ಸಾಕು. ಈದಿನ ವಸಂತೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಹುಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ರಾಜನಾದ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷದೇವನ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಗಳಾದ, ನಾನಾದಿಗ್ಧೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದಿರುವ ರಾಜಸಮೂಹದಿಂದ ಹೀಗೆ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾದೆ— “ನಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷದೇವನಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಸ್ತುರಚನಾಲಂಕೃತವಾದ ರತ್ನಾವಳೀ ಎಂಬ ನಾಟಕೆಯು ರಚಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಕೆಯಾಗಿ ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ; ಆದರೆ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಸಕಲ ಜನರ ಹೃದಯಗಳಿಗೂ ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಾದ ಅದೇ ದೊರೆಯ ಮೇಲಿನ ಗೌರವದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ (ಆ ನಾಟಕೆಯನ್ನು) ನೀನು ಅಭಿನಯಿಸಬೇಕು.” ಆದಕಾರಣ ಈಗ ನೇಪಥ್ಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, (ಅವರ) ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸಭಿಕರೆಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸೂ ನನ್ನಿಂದ ತಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

⁸ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನು ನಿಪುಣನಾದ ಕವಿ. ಈ ಪರಿಷತ್ತೂ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸು

ವಂತಹುದು. ವತ್ಸರಾಜಚರಿತವೂ (ಈ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದುದು. ನಾವೂ ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷರು. ಈ ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಕು. ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ ಗುಂಪೂ ಈಗ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವಾಗ ಇನ್ನೇನು ? || ೬ ||

9 ಆದ್ದರಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗೃಹಿಣಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದು ಸಂಗೀತಕವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ, ನೇಪಥ್ಯದ ಕಡೆ ನೋಡಿ) ಇದು ನಮ್ಮ ಮನೆ. ಒಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ಆರೈ, ಇತ್ತ ಬಾ.

10 (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ನಟಿ — ಆರೈಪುತ್ರ, ಇಗೋ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಯಾವ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು, ಆರೈನು ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡೋಣಾಗಲಿ.

11 ಸೂತ್ರಧಾರ — ಆರೈ, ಈ ರಾಜಸಮೂಹವು 'ರತ್ನಾವಳಿ' ಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ತುಂಬಾ ಉತ್ಸುಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸು.

12 ನಟಿ — (ಉದ್ವೇಗದಿಂದ) ಆರೈಪುತ್ರ, ನೀನೇನೋ ಈಗ ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕೆ ಕುಣಿಯಲಿಲ್ಲ? ಅದೃಷ್ಟಹೀನನಾದ ನನಗೋ, ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬನುಗಳು. ಅವಳನ್ನೂ ನೀನು ದೇಶಾಂತರದಲ್ಲಿರುವ ವರನಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ಈ ರೀತಿ ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವರನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಈಕೆಯ ಪಾಣಿ ಗ್ರಹಣ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆಗುವುದೆಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ನನಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಾಗಿದೆ! ಇನ್ನು ನರ್ತಿಸಲೂ ಬೇಕೇ?

13 ಸೂತ್ರಧಾರ — ಆರೈ, ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವರನೆಂದು ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳಬೇಡ. ನೋಡು —

14 ಅನುಕೂಲವಾದ ವಿಧಿಯು ದ್ವೀಪಾಂತರದಿಂದಾಗಲಿ, ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಿಂದಾಗಲಿ, ದಿಗಂತದಿಂದಾಗಲಿ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಕರೆ) ತಂದು, (ನನಗೆ) ಅಭಿಮತವಾದ ಸಂಘಟನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. || ೭ ||

15 (ನೇಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಾಧು! ಭರತಪುತ್ರ, ಸಾಧು! ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ. ಸಂದೇಹವೇನು ? ('ಅನುಕೂಲವಾದ ವಿಧಿಯು' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ)

16 ಸೂತ್ರಧಾರ — (ಕೇಳಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಆರೈ, ಈ ನನ್ನ ಕಿರಿಯ ತಮ್ಮೆಯೊಗಂಧರಾಯಣನ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟ! ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ;

ನಾವೂ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಭೂಮಿಕೆಗಳನ್ನು ವಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗೋಣ.

(ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುವರು)

ಇಂತು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ¹⁷

(ಬಳಿಕ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

¹³ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ. ಸಂದೇಹವೇನು? (ಅನುಕೂಲವಾದ ಏನಿವು... ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಸಂಗ ಹೇಳಿ) ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಸಿದ್ಧ ಪುರುಷರ ಆದೇಶದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾದ ಸಿಂಹಚರಾಜಪುತ್ರಿಗೆ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನೌಕಾಭಂಗದಿಂದ ಮುಳುಗಿಹೋದಾಗ, ಹಲಗೆಯು ಎಲ್ಲಿಂದ ಸಿಕ್ಕಬೇಕು? ಅಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಳು, ಸಿಂಹಚರದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೌಶಾಂಬಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೂ ಹೇಗೆ? ಅತನು ಅವಳನ್ನು ರತ್ನಮಾಲೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತರುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಸರ್ವಥಾ ನಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಅಭ್ಯುದಯಗಳು ಒದಗಬರುತ್ತಿವೆ. (ಆಶೋಚಿಸಿ) ಅವಳನ್ನು ವಟುವುಡಿಯ ಕೈಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ ನಾನೂ ಸರಿಯಾದ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಕಂಚುಕಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯನೂ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ವಸುಭೂತಿಯೊಡನೆ ಹೇಗೋ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ದಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೋಸಲರ ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿರುವ ರುಮಣ್ಣಂತನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಈ ರೀತಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುನ ಕಾರ್ಯವು ಸಾಧಿತವಾದಂತೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ನನಗೆ ಸಮಾಧಾನವುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಭೃತ್ಯಭಾವವು ಕಷ್ಟವಾದುದೇ ಸರಿ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

¹⁹ (ನನ್ನ) ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮತ್ತು ಅದೃಷ್ಟವು ಸಹಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯವು ಸತ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವೆನಾದ್ದರಿಂದ, ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಹೆದರಿಯೇ ಇಲ್ಲವೇ. ||೮||

²⁰ (ನೀಕುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ ಕಲಕಲ. ಅಲಿಸಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಮಧುರವಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೃದುಸಾದ ಮೃದಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಂಗೀತದಿಂದ ಇಂಪಾದ ಪುರಜನರ ಚಪ್ಪಾಳೆಯ ಧ್ವನಿಯು ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ, ಮದನೋತ್ಸವದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ಈ ಪುರಜನರ ಪ್ರಮೋದನನ್ನು

ನೋಡಲು ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರಾಸಾದದ ಕಡೆ ಹೊರಟಿರುವನೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತೆಯೇ—

21 ಯುದ್ಧದ ಮಾತೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿರುವವನೂ, (ಜನರಲ್ಲಿ) ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿರುವವನೂ, ವಸಂತಕನನ್ನು ಪ್ರಿಯ (ಮಿತ್ರ) ನನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನೂ ಆದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಶ್ವೇಶ್ವರನೇ ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಉತ್ಸುಕನಾಗಿ, ತನ್ನ ಶರೀರದ ಅವಸ್ಥೆ ಮುಗಿದವನೂ, ರತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ವಾಸ ಮಾಡುವವನೂ, ವಸಂತಋತುವನ್ನೇ ಪ್ರಿಯ (ಮಿತ್ರ) ನನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ ಆದ ಕುಸುಮಬಾಣನಾದ ಮನ್ಮಥನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. || ೯ ||

22 (ಪೇಲಿಜೆ ನೋಡಿ) ಓ, ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರಾಸಾದವನ್ನು ಹತ್ತಿಯೇ ಬಿಟ್ಟನು! ಆದ್ದರಿಂದ, ನಾನೂ ಹೋಗಿ ಉಳಿದಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

ಇಂತು ವಿಷ್ಣುಂಭಕ²³

24 (ಬಳಿಕ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಸನಸ್ಥನಾಗಿ ರಾಜನೂ ವಿಮೂಷಕನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.)

25 ರಾಜ — (ಹರ್ಷದಿಂದ ನೋಡಿ) ಮಿತ್ರ ವಸಂತಕ!

26 ವಿಮೂಷಕ — ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಲಿ.

27 ರಾಜ — ಶತ್ರುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ಜಿತರಾಗಿರುವ ರಾಜ್ಯ; ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸಚಿವ ನಲ್ಲಿಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ (ರಾಜ್ಯ) ಭಾರ; ವಿಶಿಷ್ಟ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಲಾಲಿತರಾಗಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳು; ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಮಗಳು; ವಸಂತ (ಋತು) ಸಮಯ; ಮತ್ತು ನೀನು; — ಹೀಗೆ ಈ ಮಹೋತ್ಸವವು ನನ್ನದೇ ಎಂದು ನಾನೇನೋ ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಕಾಮನು ಬೇಕಾದರೆ (ಮದನ ಮಹೋತ್ಸವವೆಂಬ) ಹೆಸರು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ. || ೧೦ ||

28 ವಿಮೂಷಕ — (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಎಲೈ ವಯಸ್ಯ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಯನಾದ ನೀನು ಈ ರೀತಿ (ನನ್ನೊಡನೆ) ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮದನ ಮಹೋತ್ಸವವು ನಿನ್ನದೂ ಅಲ್ಲ, ಕಾಮ

ದೇವನದೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ನನ್ನೊಬ್ಬನದೇ ಎಂದು ನಾನೇನೋ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. (ನೋಡಿ) ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ ತಾನೇ ಏನು? ಇಗೋ, ಮಧುಪಾನದಿಂದ ಮದಿಸಿರುವ ಕಾಮಿನೀ ಜನರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಜೀರ್ಣೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೀರನ್ನು ಚಿರುಕಿ ಹೊಡೆಯುವುದರಿಂದ ನಗರವಾಸಿಗಳು ಕುಣಿಯುವುದರಿಂದಂಟುವ ಕೌತೂಹಲವೇನು! ಎಲ್ಲಕಡೆಯೂ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮದ್ದಳೆಯೊಡನೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಚಪ್ಪಾಳೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮೊಳಗುತ್ತಿರುವ ರಸ್ತೆಗಳ ಆದಿಭಾಗಗಳ ಶೋಭೆಯೇನು! ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಚಿಲ್ಲಿದ ಪರಿಮಳದ ಧೂಳಿನ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹೊಂಬಣ್ಣ ಗೊಂಡ ದಿಗಂತಗಳೇನು! - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮದನ ಮಯೋತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡು.

²⁹ ರಾಜ—(ಹರ್ಷದಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ಓಹೋ, ಪುರಜನರ ಪ್ರಮೋದವು ಸರಾಕಾಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆ! ಅದೇ —

³⁰ ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿಯ ಪುಡಿಯಿಂದ ಹೊಂಬಣ್ಣವಾಗಿ ಯೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸೊಬಗನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಚಿಲ್ಲಿದ ಪರಿಮಳದ ಪುಡಿಯ ರಾಶಿಗಳಿಂದಲೂ, ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳ ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದಲೂ, ಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿಹೋದ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಶೋಕಪುಷ್ಪಗಳ ದಂಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಕೌಶಾಂಬೀ ನಗರಿಯು ತನ್ನ ಅಲಂಕಾರದಿಂದಲೇ ತೋರ್ಪಡುವ ಸ್ವೀಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕುಬೇರನ ವಿಶಿಷ್ಟಕೋಶವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ, ಚಿನ್ನದ ದ್ರವವನ್ನೇ (ಮೈಮೇಲೆಲ್ಲಾ) ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಜನರುಳ್ಳದ್ದೋ ಎಂಬಂತೆ ಒಂದೇ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ್ದಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. || ೧೧ || ಮತ್ತು —

³¹ ಜಲಧಾರಾಯಂತ್ರದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಸಂತತವಾದ ನೀರಿನ ಪ್ರನಾಹದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ತೊಯ್ದುಹೋದ ಮತ್ತು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಜೋರಾಗಿ ತುಳಿಯುವುದರಿಂದಾದ ಕೆಸರಿನಲ್ಲೇ ಜರುಗುತ್ತಿರುವ ಕ್ರೀಡೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ (ಆವರ) ಮುಂಭಾಗದ ಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಉಚ್ಛ್ರಾಯವಾಗಿ ಓಡಾಡುವ ಘ್ರಾಢಸ್ತ್ರೀಯರ ಕವೋಲಗಳಿಂದ ಉದುರುತ್ತಿರುವ ಸಿಂದೂರದ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ (ತಮ್ಮ) ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಜನರು ಸಿಂದೂರದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. || ೧೨ ||

³² ವಿದೂಷಕ — (ನೋಡಿ) ವಿದಗ್ಧ ಜನರು ಜೀರ್ಣೋಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ

ನೀರನ್ನು ವಾರವಿಲಾಸಿನೀ ಜನರ ಮೇಲೆ ಚಿರುಕಿ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಅವರು ಸೀತ್ಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಈ ವಿಲಾಸವನ್ನೂ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ಗಮನಿಸಲಿ.

³³ **ರಾಜ** — (ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಕನೇ! ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

³⁴ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ಪರಿಮಳದ ಧೂಳಿಸಿಂದಾದ ಈ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀರ್ಣೋತ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಈ ಭುಜಂಗಲೋಕವು (=೧ ವಿಟಪುರುಷರು ೨ ಪಾವುಗಳು) ಪಾತಾಳವನ್ನು ಈಗ ನನ್ನ ನೆನಪಿಗೆ ತರುವಂತೆ ಇದೆ. || ೧೩ ||

³⁵ **ವಿದೂಷಕ** — (ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಕ, ನೋಡು, ನೋಡು! ಈ ಮದನಿಕೆ ಮದನ ಪರವಶಕಾಗಿ ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಡುವ ವಸಂತಾಭಿನಯವನ್ನು ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಚೂತಲತಿಕೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಿರುವಳೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ನೋಡೋಣಾಗಲಿ.

³⁶ (ಬಳಿಕ ಮದನಲೀಲೆಯನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಾ ಒತ್ತಿಪಡೆಯಬಂದವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಚೇಟಿಯರಿಬ್ಬರು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.)

³⁷ **ಮದನಿಕೆ** — (ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ) ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರಿಯದೂತನೂ, ಮಾವಿನಮರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುವಾದ ಮೊಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವವನೂ, ಪ್ರಣಯಕೋಪದ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಸಡಿಲಿಸುವವನೂ ಆದ ದಕ್ಷಿಣಮಾರುತನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. || ೧೪ ||

³⁸ ಬಕುಲ ಮತ್ತು ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ಪ್ರಿಯರೊಡನೆ ಮೇಳನಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಂಠಿತರಾಗಿರುವ, ಕಾಯಲು ಒಸಮರ್ಘರಾಗಿರುವ ಯುವತಿಯರ ಗುಂಪು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದೆ. || ೧೫ ||

ಅಥವಾ ³⁹ ಇಲ್ಲಿ ವಸಂತಮಾಸವು ಮೊದಲು ಜನರ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಮೃದುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಬಳಿಕ ಕಾಮನು ಆಸ್ಪದ ಪಡೆದ ಕುಸುಮಬಾಣಗಳಿಂದ (ಅವುಗಳನ್ನು) ವೇಧಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೧೬ ||

⁴⁰ **ರಾಜ** — (ಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ) ಈ ಹೆಂಗಸರ ಈ ಅತಿಶಯವಾದ ಕ್ರೀಡಾರಸವು ಏನು ಸೊಗಸಾಗಿದೆ!

⁴¹ ಸ್ತನಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿ ಹೋಗಿರುವ ಸೊಂಟವು ಮುರಿದು ಹೋಗುವುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಅಮಲೇರಿದ ಹುಡುಗಿಯ ಕೇಶಪಾಶವೂ,

ನೋವಿನಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ, ಬಿಚ್ಚಿ ಕೆದರಿಹೋಗಿ ಅಂದವಾಗಿ ಮುಡಿಸಿದ್ದ ಹೊದಂಡೆಯ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿದೆ; ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಈ ತಂಡೆಗಳೂ ದ್ವಿಗುಣಿತವಾಗಿ ಆಕ್ರಂದಿಸುತ್ತಿವೆ; ಒಂದೇಸಮನಾದ ಕಂಪನದಿಂದ ಈ ಹಾರವೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಎಡಿಬಿಡದೆ ಆಕೆಯ ಎದೆಗೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿದೆ. || ೧೭ ||

42 **ವಿದೂಷಕ**—ವಯಸ್ಕ, ನಾನೂಕೂಡ ಈ ಹೆಂಗಸರ ಮಧ್ಯೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಮದನಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

43 **ರಾಜ** — (ನಗುತ್ತಾ) ವಯಸ್ಕ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು.

44 **ವಿದೂಷಕ** — ನೀನು ಹೇಗೆ ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಹಾಗೆ. (ಎದ್ದು ಚೇಟಿಯರನಡುವೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ) ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯ ಮದನಿಕೆ, ಪೂಜ್ಯ ಚೂತಲತಿಕೆ, ನನಗೂ ಈ ಚರ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡಿ.

45 **ಇಬ್ಬರೂ** — ಹತಾಶ! ಇದು ಚರ್ಚರಿಯಲ್ಲ; ದ್ವಿಪದೀಖಂಡ.

46 **ವಿದೂಷಕ** — (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಏನು, ಈ 'ಖಂಡ'ದಿಂದ ಮೋದಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೇ ?

47 **ಮದನಿಕೆ** — (ನಕ್ಕು) ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ಇದನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆ.

48 **ವಿದೂಷಕ**— (ವಿಷಾದದಿಂದ) ಪಠಿಸುವುದಾದರೆ, ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನ ಬಳಿಗೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಹೋಗಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ)

49 **ಚೇಟಿಯರು**— ಬಾ, ಆಡೋಣ, ವಸಂತಕ. ಇದೇನು, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆ ? (ಎಂದು ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ವಸಂತಕನನ್ನೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಿದೂಷಕನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

50 **ವಿದೂಷಕ** — (ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ) ವಯಸ್ಕ, ನರ್ತಿಸಿ ಬಂದೆ; ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ಕ್ರೀಡಿಸಿ ಓಡಿ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟೆ.

51 **ರಾಜ** — ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ.

52 **ಚೂತಲತಿಕೆ** — ಚೇಟೆ ಮದನಿಕೆ, ಬಹಳಕಾಲ ಕ್ರೀಡಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಬಾ ; ಒಡತಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನಿನ್ನೇದಿಸೋಣ.

53 **ಮದನಿಕೆ** — ಬಾ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡೋಣ.

54 **ಚೇಟಿಯರು** — (ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಒಡೆಯನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ! ಒಡೆಯನೇ, ಮಹಾರಾಣಿಯು ಅಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಅರ್ಥೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ) ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ.

55 ರಾಜ — (ಹರ್ಷದಿಂದ ನಕ್ಕು, ಅದರದೊಡನೆ) ಆಜ್ಞಾ ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬುದೇ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ, ಅದೂ ಈ ದಿನದ ಮದನಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳು; ದೇವಿಯು ಏನೆಂದು ಆಜ್ಞಾ ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ ?

56 ವಿದೂಷಕ — ಆಃ, ತೊತ್ತಿನಮಗಳೇ! ಏನೆಂದು ದೇವಿಯು ಆಜ್ಞಾ ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ ?

57 ಚೇಟಿಯರು — ಹೀಗೆ ಮಹಾರಾಣಿಯು ವಿಜ್ಞಾ ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ — 'ಈ ದಿನ ನಾನು ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಂಪು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ತಳದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಮನ್ಮಥದೇವನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಹತ್ತಿರ ಇರಬೇಕು' — ಎಂದು.

58 ರಾಜ — (ಆನಂದದಿಂದ) ವಯಸ್ಸುನೇ, ಒಂದು ಉತ್ಸವದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಉತ್ಸವ ಒದಗಿದೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

59 ವಿದೂಷಕ — ಅದ್ದರಿಂದ, ವಯಸ್ಸುನೇ, ಏಳು; ಅಲ್ಲಗೇ ಹೋಗೋಣ. ಅಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋದರೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಬಾಲಕನಾದ ನನಗೆ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಯನವೇ ನಾದರೂ ದೊರಕಬಹುದು.

60 ರಾಜ — ಮದನಿಕೆ, ನಾನೂ ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನು ಬಂದು ಬಿಟ್ಟೆ, ಎಂದು ಹೇಳಲು ಹೋಗು.

61 ಚೇಟಿಯರು — ಮಹಾರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಐಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.)

62 ರಾಜ — ಗೆಳೆಯನೇ, ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸು.

63 ವಿದೂಷಕ — ಮಹಾರಾಜರು ಹೀಗೆ ಬರೋಣವಾಗಲಿ. (ಐಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ನೋಡಿ) ಇದು ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನ; ಬಾ, ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ. (ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ನೋಡಿ, ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ಗೆಳೆಯನೇ, ನೋಡು ನೋಡು; ಮಲಯಮಾರುತದಿಂದ ತೂಗಾಡುವ ಮೊಗ್ಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾವಿನ ಹೂಗಳ ಪರಾಗರೇಣುಪಟಲಗಳೆಂವೇರ್ಪಟ್ಟ, ರೇಷ್ಮೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ಉಳ್ಳ ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನವು ಮದವೇರಿದ ದುಂಬಿಗಳು ಹೊರಗೆಡುವುವ ರುಂಕಾರದೊಡನೆ ಬೆರೆತ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಆಲಾಪ ಸಂಗೀತದ ಸುಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿನ್ನ ಆಗಮನದಲ್ಲಿ ಆದರ ತೋರುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

64 ರಾಜ — (ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ಆಹಾ, ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನದ ಸೌಂದರ್ಯವು ಎಷ್ಟು ಅತಿಶಯವಾಗಿದೆ !

65 ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹವಳದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಚಿಗುರಲೆಗಳಿಂದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ವೃಕ್ಷಗಳು ದುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹಗಳ ಮಧುರವಾದ ರುೀಂಕಾರಗಳಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಭಂಗಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿ, ಮಲಯಮಾರುತಗಳ ಬೀಸುಪಿಕೆಯಿಂದ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೊಂಬೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ತೂರಾಡುತ್ತಾ ಈಗ ಈ ವಸಂತ ಸಮಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಧ್ಯಪಾನದಿಂದ ಮತ್ತರಾದವರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ||೧೮||

ಮತ್ತು 66 ಬಕುಳವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂ ಸುರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಬುಡದಲ್ಲಿ (ಸುಂದರಿಯರು) ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಮೂಸಿ ನೋಡುವಂತಿವೆ; ತರುಣಿಯ ಮುಖ ಚಂದ್ರನು ಇನ್ನೂ ಕೆಂಪಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಬಹುಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಈಗ ಸಂಸಿಗೆ ಗಿಡಗಳು (ಹೂಗಳಿಂದ) ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ದುಂಬಿಯ ಹಿಂಡುಗಳು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಒಡೆಯುವಾಗ (ಆ ರಮಣಿಯರ) ತಂಡಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ಝಣತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ (ತಮ್ಮ) ರುೀಂಕಾರಗಳ ಹಿಮ್ಮೇಳದಿಂದ ಅದರ ಅನುಕರಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿವೆಯೋ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ ||೧೯||

67 (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುಕೇಳಿ) ವಯಸ್ಯ, ಇದು ದುಂಬಿಗಳು ನೂಪುರಘ್ನಿಸಿಯನ್ನು ಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲ; ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಪರಿಜನರ ನೂಪುರ ಶಬ್ದವೇನೇ.

68 ರಾಜ— ವಯಸ್ಯ, ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ.

69 (ಬಳಿಕ ಉಜ್ಜಲವಾದ ಉಡುಪನ್ನು ಟ್ಟ ಪಾಸವದತ್ತೆಯೂ, ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯೂ, ಪೂಜೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಾಗುಕೆಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.)

70 ನಾಸವದತ್ತೆ— ಚೇಟಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಮಕರಂದೋದ್ರ್ಯಾನದ ದಾರಿ ತೋರಿಸು.

71 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಒಡತಿಯು ಈ ಕಡೆ ಬರೋಣವಾಗಲಿ.

72 ನಾಸವದತ್ತೆ— (ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ) ಚೇಟಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ನಾನು ಮನ್ಮಥ ದೇವನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ ಆ ರಕ್ತಾಶೋಕ ವೃಕ್ಷವು ಇನ್ನೆಷ್ಟು ದೂರವಲ್ಲಿದೆ?

73 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಇಗೋ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇದೆ; ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲವೆ? ಇಗೋ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ತನ್ನ ದೆಂದು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಮಾಧವೀಲತೆ, ಎಡೆಬಿಡದೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹೂಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಗೋ ಈ ನವಮಾಲಿಕೆಲತೆ, ಆಕಾಲದಲ್ಲೆ ಹೂ ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಆಸಕ್ತಿ

ಯುಳ್ಳ ಮಹಾರಾಜರು ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಲತೆಗಾಗಿಯೇ ! ಇದರಿಂದಾಚೆಗೆ ಅಗೋ ಆ ರಕ್ತಾಶೋಕ ವೃಕ್ಷವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲಾ, ಅಲ್ಲೇ ತಾವು ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

74 ವಾಸವದತ್ತೆ— ಹಾಗಾದರೆ ಬಾ ; ಅಲ್ಲಿಗೇ ಜಾಗ್ರತೆ ಹೋಗೋಣ.

75 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಮಹಾದೇವಿಯವರು ಬರೋಣವಾಗಲಿ. (ಎಲ್ಲರೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ.)

76 ವಾಸವದತ್ತೆ— ಇದೇ ಆ ರಕ್ತಾಶೋಕವೃಕ್ಷ ; ನಾನು ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂಜೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಾ.

77 ಸಾಗರಿಕೆ— (ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು) ಒಡತಿ, ಇಗೋ ಎಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ !

78 ವಾಸವದತ್ತೆ— (ಗಮನಿಸಿ, ಆತ್ಮಗತ) ಪರಿಜನರದು ಎಂತಹ ಪ್ರಮಾದ ! ಯಾವನ ದೃಷ್ಟಿಪಥದಲ್ಲಿ ಈಕೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೋ, ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಗೇ ಗೋಚರವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳಲ್ಲಾ ! ಒಳ್ಳೆಯದು. ಓಗೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರಕಾಶ) ಸಾಗರಿಕೆ, ಈ ದಿನ ಪರಿಜನರು ಮದನಮುಖೋತ್ಸವ ಸರವಶರಾಗಿರುವಾಗ ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ ? ಬೇಗ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗು. ಈ ಪೂಜೋಪಕರಣವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸು.

79 ಸಾಗರಿಕೆ— ಒಡತಿಯು ಹೇಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಹಾಗೆ. (ಕೆಲಸು ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ಹೋಗಿ, ಆತ್ಮಗತ) ಸಾರಿಕೆಯನ್ನೇನೋ ಸುಸಂಗತಿಯ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನನಗಾದರೋ, ಅನಂಗದೇವನು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲೂ ಪೂಜಿತನಾಗುವನೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿಯೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಲು ಆಸೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸದಂತಿದ್ದು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. (ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ, ನೋಡಿ) ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯಾಗುವ ಸಮಯದೊಳಗಾಗಿ ನಾನೂ ಅನಂಗದೇವನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೂಗಳನ್ನು ಕುಯ್ಯುತ್ತೇನೆ. (ಕುಸುಮಾವಚಯವನ್ನು ಸಮಿಸುತ್ತಾಳೆ.)

80 ವಾಸವದತ್ತೆ— ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯನ್ನು ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸು.

81 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಒಡತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.)

82 ವಿದೂಷಕ— (ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ, ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಸು, ನೂಪುರಗಳ ಶಬ್ದವು ನಿಂತು ಹೋದುದರಿಂದ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವರೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

83 ರಾಜ— ವಯಸ್ಸು, ಸರಿಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಇಗೋ, ದೇವಿಯನ್ನು ನೋಡು. ಇವಳಾದರೋ

84 ಕುಸುಮದಂತೆ ಸುಕುಮಾರವಾದ ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತುವ್ರತದ ನಿಯಮದಿಂದ ತೀರ ಕೃಶವಾದ ಮಧ್ಯಭಾಗ (ಸೊಂಟ) ವುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ಮನ್ಮಥನ ಪಾಶ್ಚ್ಯ ದಲ್ಲಿರುವ ಚಾಪಯಷ್ಟಿಯಂತೆ ತೋರುತ್ತಾಳೆ. || ೨೦ ||

85 ಆದ್ದರಿಂದ, ಬಾ; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗೋಣ. (ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಪ್ರಿಯೆ ವಾಸವದತ್ತೆ !

86 ವಾಸವದತ್ತೆ — (ನೋಡಿ) ಇದೇನು ಆರ್ಯಪುತ್ರ ! ಆರ್ಯಪುತ್ರನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ! ಇಗೋ ಆಸನ. ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ವಾಗಲಿ. (ರಾಜನು ನಾಟ್ಯದಿಂದ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.)

87 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಭಟ್ಟಣಿ, ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದಲೇ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಸುಮ, ಕುಂಕುಮ, ಚಂದನ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವ ರಕ್ತಾಶೋಕ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರದ್ಯಮ್ನ ದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸೋಣವಾಗಲಿ.

88 ವಾಸವದತ್ತೆ— ಪೂಜೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಾ.

89 (ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯು ತರುತ್ತಾಳೆ. ವಾಸವದತ್ತೆ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ)

90 ರಾಜ— ಪ್ರಿಯೆ ! ಈಗ ತಾನೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಾಂತಿಯೇನು. ಕುಸುಂಭ ಕುಸುಮದಂತಹ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ದಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಪಟ್ಟಿಸೀರೆಯ ಸೆರಗೇನು ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ವಳಾಗಿ ಮಕರಧ್ವಜನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಹವಳದ ಸಸಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಟಿ ರುವ ಲತೆಯಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. || ೨೧ || ಮತ್ತು

91 ಪ್ರಿಯೆ, ಮನ್ಮಥನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಹಸ್ತದ ಸ್ಪರ್ಶ ಹೊಂದಿ ಈ ಅಶೋಕವು ಹೊರಹೊರಟಿ ಬೇರೊಂದು ಮೃದುತರವಾದ ಚಿಗುರಿ ನಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. || ೨೨ || ಮತ್ತು

92 ನಿನ್ನ ಪಾಣಿಪ್ರಶ್ನದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸ(ಲಾರ)ದಾಗಿರುವ ಈ (ಅನಂಗನಾದ) ಮನ್ಮಥನು ಈ ದಿನ ತನ್ನ ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು

ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನಿಂದಿಸುವನು.

|| ೨೩ ||

⁹³ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಭಟ್ಟಣಿ, ಪ್ರದ್ಯುನ್ನು ದೇವನು ಅರ್ಚಿತನಾದನು. ಆದ್ದರಿಂದ (ನಿನ್ನ) ಪತಿಗೆ ಪೂಜಾ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು.

⁹⁴ ವಾಸವದತ್ತೆ— ಸರಿ; ಕುಸುಮಗಳನ್ನೂ ವಿಲೇಪನ (ಗಂಧ) ವನ್ನೂ ತಾ.

⁹⁵ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಭಟ್ಟಣಿ, ಇಗೋ ಎಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

⁹⁶ (ವಾಸವದತ್ತೆಯು ರಾಜನನ್ನು ನಾಟ್ಯದಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾಳೆ.)

⁹⁷ ಸಾಗರಿಕೆ— (ಹೂಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು) ಹಾ ಧಿಕಾ! ಹಾ ಧಿಕಾ! ಇದೇನು ಹೂಗಳ ಮೇಲಿನ ಲೋಭದಿಂದ ಮೈಮರೆತವಳಾಗಿ ತುಂಬಾ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಿಂಧುವಾರ ವೃಕ್ಷದ ಹಿಂದೆ ನನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. (ನೋಡಿ) ಇದೇನು, ಕುಸುಮಾಯುಧನು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನಲ್ಲ! ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗತನಾಗಿ ಪೂಜಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕೃತನಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೂ ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಈ ಕುಸುಮಗಳಿಂದ ಕುಸುಮಾಯುಧನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವೆನು. (ಎಂದು ಹೂಗಳನ್ನು ಎರಚುತ್ತಾಳೆ.) ನಮಸ್ತೇ, ಭಗವಾ ಕುಸುಮಾಯುಧ! ನನಗೆ ಶುಭದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಾಗು. ನೋಡಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ನೋಡಿಯಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಿರಲಿ. (ಎಂದು ಸಮ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾಳೆ) ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ! ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಪುನಃ ನೋಡಬೇಕೆನ್ನ ತಕ್ಕವನೇ! ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಹೊರಟು ಹೋಗುವೆನು. (ಎಂದು ಕೆಲವು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.)

⁹⁸ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ— ಆರ್ಯ ವಸಂತಕ, ಬಾ; ಈಗ ನೀನೂ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಯನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. (ವಿದೂಷಕನು ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.)

⁹⁹ ವಾಸವದತ್ತೆ — (ಗಂಧ, ಹೂ, ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ) ಆರ್ಯ, ಸ್ವಸ್ತಿವಾಯನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. (ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ.)

¹⁰⁰ ವಿದೂಷಕ— (ಹರ್ಷದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು) ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ.

(ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ ವೈತಾಳಿಕನು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ.)

¹⁰¹ ಅಸ್ತಾಚಲದ ಮೇಲೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ಕಿರಣಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾಶದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಸೇರಿರಲಾಗಿ, ಈ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಜರೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಾ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ

ಆನಂದವುಂಟುಮಾಡುವ ನಿನ್ನ, ಕಮಲಗಳಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಂಡಿರುವ, ಪಾದಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಇದಿರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ,— ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದವುಂಟುಮಾಡುವ ಚಂದ್ರನ, ಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಂಡಿರುವ, ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. || ೨೪ ||

102 ಸಾಗರಿಕೆ— (ಕೇಳಿ ಪರ್ಷದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಔತ್ತುಕ್ಕ ದಿಂದ) ಯಾವ ರಾಜಾಉದಯನನಿಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವಾಚಾದಾನ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ, ಅವನೇ ಈತನೇನು? ಹಾಗಾದರೆ ಪರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಕೃಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ನನ್ನ ಶರೀರವು ಈತನ ದರ್ಶನದಿಂದಿಗ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.

103 ರಾಜ— ಈ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತ ನಾವು ಸಂಧ್ಯಾತಿಕ್ರಮವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ದೇವಿ, ನೋಡು.

104 ಈ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕು ತನ್ನ ಬಿಳುಪೇರಿದ ಮುಖದಿಂದ ಉದಯಾಚಲದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿಲಾನಾಧನಾದ ಚಂದ್ರನು ಮರೆಯಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ;— ಒಬ್ಬ (ವಿರಹಿಣೀ) ರಮಣಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನು ಹೃದಯದೊಳಗೇ (ಮರೆಯಾಗಿ) ಇರುವುದನ್ನು ತನ್ನ ಬಿಳುಪೇರಿದ ಮುಖದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೋ ಹಾಗೆ.

105 ದೇವಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ಏಳೋಣ; ಅರಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ.

(ಎಲ್ಲರೂ ಎದ್ದು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ.)

106 ಸಾಗರಿಕೆ— ಓ, ದೇವಿಯವರು ಹೊರಬೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಒಳ್ಳೆಯದು, ನಾನೂ ಬೇಗ ಹೋಗುವೆನು. (ರಾಜನನ್ನು ಔತ್ತುಕ್ಕದಿಂದ ನೋಡಿ, ಸಿಟ್ಟುಸಿಬಿಟ್ಟು) ಹಾ ಧಿಕ್! ಮಂದಭಾಗಿನಿಯಾದ ನನಗೆ ಈತನನ್ನು ಚಿರಕಾಲ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ! (ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ)

107 ರಾಜ— (ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾ) ದೇವಿ, ನೋಡು! ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಮಿರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಈ ಕಮಲಗಳು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಳೆಗುಂದುತ್ತಿವೆ. ನಿನ್ನ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿರುವ ವಾರವನಿತಿಯರ ಗೀತಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, (ಈ) ಹೆಣ್ಣು ದುಂಬಿಗಳು ಲಜ್ಜೆಗೊಂಡೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೊಗ್ಗುಗಳೊಳಗೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. || ೨೫ ||

(ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

ಇಂತು ಮದನ ಮಹೋತ್ಸವನೆಂಬ ನೊದಲನೆಯ ಅಂಕ

ಅಂಕ ೨

(ಬಳಿಕ ಸಾರಿಕೆಯಿರುವ ಪಂಜರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸುಸಂಗತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

1. ಸುಸಂಗತೆ - ಹಾ ಧಿಕ್! ಹಾ ಧಿಕ್! ಈ ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ತಾನೇ ಹೋದಳು? ಇವಳನ್ನೆಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಕಾಣಲಿ? (ಮುಂಜೆ ನೋಡಿ) ಇದೇನು ಈ ನಿಪುಣಿಕೆ ಈ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! ಇವಳನ್ನಾ ದರೂ ಕೇಳುತ್ತೇನೆ.

(ಬಳಿಕ ನಿಪುಣಿಕೆಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

2. ನಿಪುಣಿಕೆ— (ವಿಸ್ಮಯದೊಡನೆ) ಅರ್ಚ್ಯ, ಅರ್ಚ್ಯ! ದೇವತೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಅನನ್ಯ ಸದೃಶವಾದುದೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಒಡೆಯನ ವೃತ್ತಾಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋಗಿ ಭಟ್ಟಣಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಎಂದು ಮುಂಜೆ ಸಾಗುತ್ತಾಳೆ)

3. ಸುಸಂಗತೆ— (ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಸಖಿ ನಿಪುಣಿಕೆ, ಇಲ್ಲೇ ಇರುವ ನನ್ನ ನ್ನೇಕೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಈಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಅರ್ಚ್ಯಪಡುತ್ತಿರುವವಳಂತೆ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆ?

4. ನಿಪುಣಿಕೆ— ಸುಸಂಗತೆಯೋ! ಸಖಿ ಸುಸಂಗತೆ, ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದೆ. ನನ್ನ ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇದು. ಈ ದಿನ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕಂಠದಾಸನೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕನಿಂದ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೂ ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ 'ದೋಹದ' ವನ್ನು ಮಹಾರಾಜರು ಕಲಿತು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಕುಸುಮಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಲೋಭಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಂತೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮಹಾದೇವಿಯವರಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಿನಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆ?

5. ಸುಸಂಗತೆ— ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ.

6. ನಿಪುಣಿಕೆ— ಸಖಿ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆಯು ಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತು, ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವ ಹಲಗೆ, ವರ್ತಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ಯಾಗ್ರಚಿತ್ತಲಾಗಿ ಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕದಳೀ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯ ಬಳಿಗೆ ನೀನು ಹೋಗು. ನಾನು ದೇವಿಯವರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನು.

(ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುವರು)

ಇಂತು ಪ್ರವೇಶಕ

(ಬಳಿಕ ಚಿತ್ರಫಲಕ ಮತ್ತು ವರ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮದನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾಗರಿಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

7 ಸಾಗರಿಕೆ—(ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು) ಹೃದಯ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು, ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು! ಹೊಂದಲಸಾಧ್ಯವಾದವನಿಗಾಗಿ ಬಯಸುವ ಈ ಹಠದಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಬರೀ ಆಯಾಸ ಮಾತ್ರವೇ ಇದರ ಫಲ! ಆದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಯಾವಾತನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಸಂತಾಪ ಈ ರೀತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇದೆಯೋ ಅವನನ್ನೇ ಪುನಃ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಲಾಷೆ ಪಡುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ, ಇದೆಂತಹ ನಿನ್ನ ಮೂಢತನ! ಅಯ್ಯೋ ನೃಶಂಸವಾದ ಹೃದಯವೇ, ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಕಂಡ ಪರಿಚಯ ವುಳ್ಳ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಲು ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ ಬೀಳುವುದೆಂದು ಭಯಪಟ್ಟು ನೀನು ಈ ರೀತಿ ಆಚರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಒಳ್ಳೆಯದು, ಮನ್ಮಥನನ್ನೇ ಖಂಡಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಮಂಡಿಯೂರಿ ಸಂತು) ಭಗವನ್ ಕುಸುಮಾಯುಧ! ಸಕಲಸುರಾಸುರರನ್ನೂ ಗೆದ್ದಿರುವವನಾಗಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೇಲೆ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲು ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಅಥವಾ, ನೀನೇನೋ ರೋರವಿಲ್ಲದವನು! ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೂ ಮಂದ ಭಾಗಿನಿಯಾದ ನನಗೆ ಈ ದುರ್ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಮರಣವೇ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಒದಗಿ ಬಂದಿದೆ. (ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ನೋಡಿ) ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ, ನನ್ನ ಮನ ಮೆಚ್ಚಿದ ಆತನನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ನೋಡಿ, (ಈಗಾಗಲೇ) ಆಲೋಚಿಸಿರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ರಣ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು) ವಿಶೇಷವಾದ ಕಂಪನದಿಂದ ನನ್ನ ಮುಂಗೈ ತುಂಬಾ ನಡುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರೂ ಆತನನ್ನು ನೋಡಲು ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೋ ಒಂದು ರೀತಿ ಬರೆದು ಕಣ್ಣು ತುಂಬಾ ನೋಡುತ್ತೇನೆ.

(ಎಂದು ನಾಟ್ಯದಿಂದ ಬರೆಯುತ್ತಾಳೆ) (ಬಳಿಕ ಸುಸಂಗತೆಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

8 ಸುಸಂಗತೆ — ಇದೇ ಆ ಕದಳೀಗೃಹ. ಒಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ನೋಡಿ, ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ಇಗೋ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ. ಇದೇನು, ಈಕೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನುರಾಗದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಏನನ್ನೋ ಬರೆಯುತ್ತಾ ನನ್ನನ್ನೂ ಗಮನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ? ಒಳ್ಳೆಯದು. ಈಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಸಫವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಈಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದು

ದೇನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. (ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಆಕೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ನಿಂತು ನೋಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಇದೇನು, ಈಕೆಯಿಂದ ಮಹಾರಾಜನೇ ಚಿತ್ರತನಾಗಿದ್ದಾನೆ? ಭಲೆ! ಸಾಗರಿಕೆ, ಭಲೆ! ಕಮಲಾಕರವಾದ ಸರೋವರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಹಂಸಿಯು ನಲಿದಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

⁹ ಸಾಗರಿಕೆ — (ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ಈತನನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದೇನೋ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಣ್ಣೀರು ಬೀಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆತನನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. (ಮುಖವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಚಿತ್ರಫಲಕದ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಿ, ನಗುತ್ತಾ) ಇದೇನು, ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸುಸಂಗತೆ! (ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆಕೆಯ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು) ಸಖಿ, ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊ.

¹⁰ ಸುಸಂಗತೆ — (ಕುಳಿತು, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು) ಸಖಿ, ಚಿತ್ರಫಲಕದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಚಿತ್ರತನಾಗಿರುವ ಈತ ಯಾರು?

¹¹ ಸಾಗರಿಕೆ — (ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ) ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮದನಮಹೋತ್ಸವ ದಲ್ಲಿ(ನ) ಭಗವಾನ್ ಮನ್ಮಥ!

¹² ಸುಸಂಗತೆ — (ನಗುತ್ತಾ) ಎಷ್ಟು ನಿಪುಣತೆ ನಿನ್ನದು! ಆದರೆ ಚಿತ್ರ ಏನೋ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೂ (ಸ್ವಲ್ಪ) ಬರೆದು 'ರತಿ ಸಮೇತ'ನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಬಣ್ಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾಟ್ಯದಿಂದ ರತಿಯ [ನ್ನು ಬರೆಯುವ] ನ್ಯಾಜದಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾಳೆ)

¹³ ಸಾಗರಿಕೆ — (ನೋಡಿ, ತಾಳಲಾರದೆ) ಸುಸಂಗತೆ, ನನ್ನ ನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ?

¹⁴ ಸುಸಂಗತೆ — (ನಕ್ಕು) ಸಖಿ, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಏತಕ್ಕೆ ಕೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀ? ನಿನ್ನಿಂದ ಯಾವಬಗೆಯ ಕಾಮದೇವನು ಚಿತ್ರತನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅದೇ ಬಗೆಯ ರತಿಯೇ ನನ್ನಿಂದ ಚಿತ್ರತನಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವವಳೇ! ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಡು!

¹⁵ ಸಾಗರಿಕೆ — (ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ, ಸ್ವಗತ) ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಿಯಸಖಿಗೆ ತಿಳಿದು ಹೋಗಿದೆ. (ಸುಸಂಗತೆಯ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಪ್ರಕಾರ) ಪ್ರಿಯಸಖಿ, ನನಗೆ ತುಂಬಾ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಇತರರು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು.

16 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಸಖಿ, ಲಜ್ಜಿಸಬೇಡ. ಇಂತಹ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಂತಹ ವರನಲ್ಲೇ ಅಭಿಲಾಷೆ ಉಳ್ಳವಳಾಗಿರಬೇಕು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಇತರರು ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರಿಯದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಈ ಮೇಧಾವಿನಿ ಸಾರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ರಂಕಿಸಬೇಕು. (ನಮ್ಮ) ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಯಾರ ಮುಂದಾದರೂ ಹೇಳಿಬಿಡುವುದೇನೋ!

17 **ಸಾಗರಿಕೆ**— ಸಖಿ, ಇದು ಬೇರಾರ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳದಂತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಯಾರಿಸು.

18 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಸಖಿ, ಹದರಬೇಡ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುವೆನು.

19 **ಸಾಗರಿಕೆ**— ಸಖಿ, ನನ್ನ ಸಂತಾಪ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. (ಮನನಾಪಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ.)

20 **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಸಾಗರಿಕೆಯ ಎವೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಸಖಿ, ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು, ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು. ಇಗೋ ಈ ಕೊಳದಿಂದ ತಾವರೆ ದಳಗಳನ್ನೂ, ಮೃಣಾಲಿಕೆಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬೇಗ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ. (ಹೋಗಿ, ಪುನಃ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ತಾವರೆದಳಗಳಿಂದ ದಾಸುಗೆಯನ್ನೂ ಮೃಣಾಲಗಳ ಬಳೆಗಳನ್ನೂ ನಾಟ್ಯದಿಂದ ರಚಿಸಿ, ಉಳಿದ ತಾವರೆದಳಗಳನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆಯ ಎವೆಯ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪುತ್ತಾಳೆ)

21 **ಸಾಗರಿಕೆ**— ಸಖಿ, ಈ ಕಮಲದಳಗಳನ್ನೂ ಮೃಣಾಲವಲಯಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು ಬಿಡು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಏಕೆ ಆಯಾಸ ಪಡುತ್ತೀಯೆ ?

22 ‘ಮರ್ಲಭನಾದವನಿಗಾಗಿದೆ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿ; ನಾಚಿಕೆಯೂ ಹೆಚ್ಚು; ನಾನೋ ಪರವಶಳು. ಪ್ರಿಯಗಳತಿ, ಪ್ರೇಮವು ಪೆಡಸಾದದ್ದು. ಮರಣವೊಂದೇ ಸರಿಯಾದ ಶರಣಲ್ಲವೇ?’ || ೧ || (ಎಂದು ಮೂರ್ಛಿತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ)

23 **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಕರುಣೆಯಿಂದ) ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ, ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊ, ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊ.

(ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ) 24 ಮೃಗಶಾಲೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಈ ಕೋತಿಯು ತನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿನ್ನದ ಸರಪಣಿಯ ಕಿತ್ತುಳಿದಿರುವ ಭಾಗವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು, ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡೋಣದರಿಂದ ಝಣ ಝಣಿಸುವ ಗೆಜ್ಜೆ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ, ಹೆಂಗಸರಿಗೆ

ಭಯವುಂಟುಮಾಡಿ, ಅಶ್ವಪಾಲಕರಿಂದ ಸಡಗರದೊಡನೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ, ದೊರೆಯ ಮಂದಿರದೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದೆ. || ೨ || ಮತ್ತು

25 ಗಂಡಸರ ವೈಕಿ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾಜಿಕೆಯನ್ನು ದೂರಪರಿಸಿ ಖೋಜಾಗಳೆಲ್ಲಾ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕುಳ್ಳನು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಚುಕಿಯ ಕಂಚುಕದೊಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಗಡಿನಾಡಿನ ವಾಸಿಗಳಾದ ಕಿರಾತರೂ ತೀರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಗೂನುಬೆನ್ನಿನವರು ತಮ್ಮ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ (ಇತರರು) ತಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿಯಾರಂಬ ರಂಕೆಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. || ೩ ||

26 **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಿ, ಮುಂದುಗಡೆ ನೋಡಿ, ಸಂಭ್ರಮವಿಂಪೆವುದು, ಸಾಗರಿಕೆಯ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು) ನಖಿ, ಏಳು, ಏಳು. ಈ ಕೆಟ್ಟ ಕೋತಿಯು, ಇಗೋ, ಈ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ. ಈ ತಮಾಲವೃಕ್ಷದ ಅಂಫಕಾರದೊಳಗೆ ಸೇರಿ ಆದಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದಂತೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

(ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ನಡೆದು, ಭಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ)

27 **ಸಾಗರಿಕೆ**— ಸುಸಂಗತೆ, ಇದೇನು, ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಆಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾ? ಯಾರಾದರೂ ಅದನ್ನೇನಾದರೂ ನೋಡಿಬಿಟ್ಟರೆ?

28 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿರುವವಳೇ, ಇನ್ನೂ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ? ಮೊಸರನ್ನ ಕ್ಯಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ ಈ ಕೆಟ್ಟ ಮಂಗಳನಾದರೋ ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗಿದೆ. ಈ ಮೇಧಾವಿನಿ ಸಾರಿಕೆಯೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಎತ್ತಲೋ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ; ಜೇಗ ಹಿಂಬಾಲಿಸೋಣ. ಈ (ನಮ್ಮ) ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದ್ದು, ಯಾರ ಮುಂದಾದರೂ ದೇಳಿ ಬಿಟ್ಟಾತು.

29 **ಸಾಗರಿಕೆ**— ಸಖಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ)

(ತೆರೆಯ ಹಿಂಜಿ) 30 ಹೀ ಹೀ. ಅರ್ಚ್ಯ, ಅರ್ಚ್ಯ!

31 **ಸಾಗರಿಕೆ**— (ನೋಡಿ) ಸುಸಂಗತೆ. (ಆ) ದುಷ್ಟ ವಾಸರವೇ ಪುನಃ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತೆ.

32 ಸುಸಂಗತೆ—(ನೋಡಿ, ನಕ್ಕು) ಓ ಅಂಜುಬುರಕಿ, ಹೆದರ ಬೇಡ. ಈತ (ಸದಾ) ರಾಜನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಆರ್ಯ ವಸಂತಕನಲ್ಲವೇ ?

33 ಸಾಗರಿಕೆ—ಗೆಳತಿ ಸುಸಂಗತೆ, ಈತ ನೋಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನೇ ಸರಿ. (ಆದರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ)

34 ಸುಸಂಗತೆ—ಸುಸ್ಥಿತಳಾಗಿರುವವಳೇ, ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಸಾಗರಿಕೆ ದೂರ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲಾ! ಬಾ, (ಅದನ್ನು) ಹಿಂಬಾಲಿಸೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ವಸಂತಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

35 ವಿದೂಷಕ—ಹೀ ಹೀ ಭೋ! ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ! ಭಲೆ, ಶ್ರೀ ಕಂಠದಾಸ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಭಲೆ! ಆ ದೋಹದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಡಿಬಿಡದೆ ಹೊರಹೊರಟಿರುವ ಹೂಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಂದ ಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿರುವ ಮಾಧವೀಲತೆಯನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯ ವಯಸ್ಯನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ, ನೋಡಿ) ಆಗೋ, ಆ ದೋಹದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಕುಸು ಮಿತವಾಗಿರುವ ಆ ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಹರ್ಷದಿಂದ ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅವನು ಈ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ರಾಜನಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

(ಬಳಿಕ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

36 ರಾಜ—(ಹರ್ಷದಿಂದ) ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೊಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಿಳುಪೇರಿದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಹೂ ಅರಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಎಡಿಬಿಡದೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಆಯಾಸವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಇರುವ ಈ ಉದ್ಯಾನಲತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವಿಯ ಮುಖವು ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಡರಿದ ಕಾಂತಿ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ;—ವಿಶೇಷವಾದ ಹಂಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಬಿಳುಪೇರಿದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ಆಕಳಿಸುತ್ತಾ, ಒಂದೇ ಸಮನೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಆಯಾಸವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಮನ್ಮಥಾವಸ್ಥೆಯಿಂದಿರುವ ಜೇರೊಬ್ಬ ಹೆಂಗಸನ್ನು ನೋಡಿ ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ.

37 ವಿದೂಷಕ— (ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಪತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ. ವಯಸ್ಕನೇ, ನೀನು ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತೋಷ. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಆ ದೋಹದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹೊರಹೊರಟಿರುವ ಹೂ ಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದ ಹೊದಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಂದ ಪರಿಗೃಹಿತವಾಗಿರುವ ಮಾಧವೀಲತೆಯನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ.

38 ರಾಜ— ವಯಸ್ಕ, ಸಂದೇಹವೇನು? ಮಣಿ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಯೋಚಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು. ನೋಡು—

39 ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಲದಲ್ಲಿದ್ದ (ಕೌಸ್ತುಭ) ಮಣಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ಚಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದರು. ಪ್ರಭಾವ ಶಾಲಿಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸರ್ಪಗಳು ಅಡಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪಾತಾಳವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಮೇಘನಾದನಿಂದ ಹತರಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ವೀರರಾದ ವಾನರ ಯೋಧರೂ, (ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಕ) ಗುಣಗಳಿಗೂ ನಿಧಿಯಾದ ಮಹಾ ಮೂಲಿಕೆಯ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಪುನಃ ಜೀವಿತರಾದರು. || ೫ ||

40 ಆದ್ದರಿಂದ ದಾರಿ ತೋರಿಸು. ಈ ದಿನ ನಾವೂ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರಕಂಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರ ಫಲವನ್ನನುಭವಿಸೋಣ.

41 ವಿದೂಷಕ— (ಉಪಯಿಂದ) ಬರೋಣವಾಗಲಿ.

42 ರಾಜ— ಮುಂದೆ ನಡೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಗರ್ವದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ)

43 ವಿದೂಷಕ— (ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಿ, ಭಯದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ, ರಾಜನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು, ಸಂಭ್ರಮದೊಡನೆ) ವಯಸ್ಕ, ಬಾ, ಓಡಿ ಹೋಗೋಣ. ಈ ಬಕುಳವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಭೂತ ವಾಸವಾಗಿದೆ.

44 ರಾಜ— ಛಿ: ಮೂರ್ಖ! ಸುಮ್ಮನೆ ನಡೆ. ಇಂತಹದಾದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲೇನು ಸಂಭವವಿದೆ?

45 ವಿದೂಷಕ— ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿಯೇ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬದಿದ್ದರೆ, ಮುಂದೆ ಬಂದು ನೀನೇ ಆಲಿಸು.

46 ರಾಜ— (ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿ, ಕೇಳಿ) ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಫುಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೂ, ಶರೀರವು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆನುರಣನ ಇಲ್ಲದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಾರಿಕೆಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. || ೬ ||

47 (ಮೇಲೆ ನೋಡಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ) ಇದೇನಿವು, ಸಾರಿಕೆಯೇ !

48 ವಿಮೂಷಕ—(ನಿರ್ಮುಖನಾಗಿ) ಏನು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಾರಿಕೆಯೇ ?

49 ರಾಜ—(ನಗುತ್ತಾ) ವಯಸ್ಸು, ಹೌದು.

50 ವಿಮೂಷಕ— ವಯಸ್ಸು, ನೀನು ಅಂಜುಬುರಕ. ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ಭೂತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ !

51 ರಾಜ— ಛೇ ಮೂರ್ಖ ! ನೀನು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನನಗೆ ಹಚ್ಚುತ್ತೀಯಾ ?

52 ವಿಮೂಷಕ— ಓಹೋ, ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ತಡೆಯಬೇಡ. (ಒಣ್ಣೆ ದಿಂದ ಮೊಣ್ಣೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು) ಎಲೈ, ತೊತ್ತಿನ ಮಗಗಳೇ ? ವಸಂತಕ ಹೆದರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ನೀನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯಾ ? ಹಾಗಾದರೆ ನಿಲ್ಲು; ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲು. ದುಷ್ಟ ಜನರ ಹೃದಯದಂತೆ ವಕ್ರವಾಗಿರುವ ಈ ಮೊಣ್ಣೆಯನ್ನೆ ಸೆದು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಣ್ಣಾದ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹೇಗೋಹಾಗೆ, ಈ ಬಕುಲ ವೃಕ್ಷದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕೆಡವುತ್ತೇನೆ.

53 ರಾಜ— (ತಡೆಯುತ್ತಾ) ಮೂರ್ಖ, ಇದು ಏನನ್ನೋ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನೇಕೆ ಹೆದರಿಸುತ್ತೀಯೆ ? ಸುಮ್ಮನಿರು, ಕೇಳೋಣ.

(ಇಬ್ಬರೂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ)

54 ವಿಮೂಷಕ— ವಯಸ್ಸು, ಇದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದೆಯಾ ? ಇದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ—‘ಸಖಿ, ನೀನು ಬರೆದಿರುವ ಈತನಾರು ?’ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಮದನಮಹೋತ್ಸವದ ಆನಂದವೇ—ಎಂದು. ತಿರುಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ—‘ಸಖಿ, ಇಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ ?’ ‘ಸಖಿ, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಯಾಕೆ ಕೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀ ? ನೀನು ಎಂತಹ ಕಾಮದೇವನನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೀಯೋ ಅಂತಹ ರತೀದೇವಿಯನ್ನೇ ನಾನೂ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ ! ಆದ್ದರಿಂದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಣಿಸುವವಳೇ ! ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನೀನೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಹೇಳು.’— ವಯಸ್ಸುನೇ, ಇದೇನಿರಬಹುದು ?

55 ರಾಜ— ವಯಸ್ಸು, ಯಾವಕೋ ಒಬ್ಬಳು ಅನುರಾಗದಿಂದ ಹೃದಯ ವಲ್ಲಭನನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ಸಖಿಯೆದುರಿಗೆ ಕಾಮದೇವನೆಂಬ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಮರೆ ಮಾಡಿರುವಳು; ಆದರೆ ಆ ಸಖಿಯು ಅದನ್ನು ಜಾಣತನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಅವಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲೇ ಬರೆದು ರತಿಯೆಂಬ ನೆಪದಿಂದ ತೋರಿಸದಳೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದೇ ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

56 **ವಿದೂಷಕ**— (ಚಿಟಕೆ ಹಾಕುತ್ತಾ) ವಯಸ್ಸು, ಆದೇ ಸರಿ.

57 **ರಾಜ**— ಸುಮ್ಮನಿರು. ತಿರುಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳೋಣ.

58 **ವಿದೂಷಕ**— ತಿರುಗಿ ಇದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ— 'ಸಖಿ, ನಾಚಿಕೆ ಪಡಬೇಡ. ಇಂತಹ ಕನ್ಯಾ ರತ್ನವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಂತಹ ವರಸಿಗಾಗಿಯೇ ಅಭಿಲಾಷೆ ಪಡಬೇಕು' ಎಂದು. ಮಿತ್ರನೇ, ಈ ಚಿತ್ರಿತಳಾಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ನೋಡಲು ಸುಂದರಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

59 **ರಾಜ**— ಫಾಗಾದರೆ, ಗಮನವಿಟ್ಟು, ಕೇಳೋಣ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಕುತೂಹಲ ಪಡಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ)

60 **ವಿದೂಷಕ**— ವಯಸ್ಸು, ಇದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದೆಯಾ? — 'ಸಖಿ, ನನ್ನ ಸಂತಾಪ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಸಖಿ, ಈ ತಾವರೆದಳಗಳನ್ನೂ ಮೃಣಾಲಪಲಯಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆ. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಏಕೆ ಸಿನ್ನ ರೋರಕ್ಕೆ ಆಯಾಸ ಕೊಡುತ್ತೀಯೆ?' — ಎಂದು.

61 **ರಾಜ**— ಮಿತ್ರ, ಕೇಳಿದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದೇನೆ.

62 **ವಿದೂಷಕ**— ವಯಸ್ಸು, 'ನಾನೇ ವಂಡಿತ' ಎಂದು ಗರ್ವಿಸಬೇಡ. ಈ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳು ಸಾರಿಕೆ ಈಗಲೂ 'ಕುರಾ-ಕುರಾ' ಎನ್ನುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ವಿವರಿಸುವೆನು.

63 **ರಾಜ**— ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. (ತರುಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ)

64 **ವಿದೂಷಕ**— ವಯಸ್ಸು, ಈ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳು ಸಾರಿಕೆ ಚತುರ್ವೇದಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹಾಗೆ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದೆಯಲ್ಲ!

65 **ರಾಜ**— ಮಿತ್ರ, ಅದೇನು ಹೇಳು; ಮನಸ್ಸು ಬೆರಿಲ್ಲೋ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇದು ಏನು ಹೇಳಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ.

66 **ವಿದೂಷಕ**— ಅಯ್ಯೋ, ಅದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿತು—

67 'ದುರ್ಲಭನಾದವನಿಗಾಗಿದೆ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿ; ನಾಚಿಕೆಯೂ ಹೆಚ್ಚು; ನಾನೋ ಪರವಶಳು. ಪ್ರಿಯಸಖಿ, ಪ್ರೇಮವು ಪಡಸಾದದ್ದು. ಮರಣವೋಂದೇ ಸರಿಯಾದ ಶರಣಿಲ್ಲವೇ?'

68 **ರಾಜ**— (ನಗುತ್ತಾ) ಈ ಬಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಸಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾವನು ತಾನೇ ಈ ವಿಧವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ?

69 **ವಿದೂಷಕ**— ಹಾಗಾದರೆ, ಇದು ಇನ್ನೇನು ?

70 **ರಾಜ**— ಇದು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ 'ಗಾಥೆ'; ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಯಾವನವುಳ್ಳ ಯಾವಳೋ ಒಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನನ್ನು ಸೇರಲಾಗದೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಳಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

71 **ವಿದೂಷಕ**— (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು) ಮಿತ್ರನೇ, ಈ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ನೇರವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ— 'ನನ್ನನ್ನು ಸೇರಲಾಗದೆ' —ಎಂದು? ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಯಾವನನ್ನು ತಾನೇ ಕಾಮದೇವನೆಂದು ಮರೆಮಾಚಲು ಸಾಧ್ಯ? (ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುತ್ತಾನೆ)

72 **ರಾಜ**— (ಮೇಲ್ನಡೆ ನೋಡಿ) ಛೇ ಮೂರ್ಖ! ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಈ ಬಡ ಪಾಯಿ ಹಕ್ಕಿಯನ್ನೇಕೆ ಹೆದರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿ? ಇದರಿಂದ ಅದು ಹಾರಿ ಬೇರೆಲ್ಲಿಗೋ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು. (ಇಬ್ಬರೂ ಆಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಾರೆ)

73 **ವಿದೂಷಕ**— (ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಯ, ಬೇರೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಅದು ಕದಳಿಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ, ಹಿಂಬಾಲಿಸೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

74 **ರಾಜ**— ತಡೆಯಲಾಗದ ಮದನವ್ಯಥೆಯನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಕಾಮಿನಿಯರು ತಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯರೆದುರಿಗಾಡಿದ ಮಾತುಗಳು ಗಿಣಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಶಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳ ಕಿವಿಗಳನ್ನು *ಸೇರುತ್ತವೆ. || ೭ ||

75 **ವಿದೂಷಕ**— ವಯಸ್ಯ, ಇದೇ ಕದಳಿಗೃಹ; ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ. ಆ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳು ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಕು. ಇಲ್ಲಿ ಮಂದ ಮಾರುತದಿಂದ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಳೆಯ ಬಾಳೇ ಎಲೆಯಿಂದ ಶೀತಲವಾಗಿರುವ ಶಿಲಾತಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

76 **ರಾಜ**— ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು 'ತಡೆಯಲಾಗದ ii 7' ಮುಂತಾಗಿ ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ)

77 **ವಿದೂಷಕ**— (ಮಗ್ನನಾಗಿ ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಯ, ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲಿನ ಈ ಸಂಜರ ಆ ಸಾರಿಕೆಯದಾಗಿರಬೇಕು.

78 **ರಾಜ**— ಮಿತ್ರ, ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡು.

79 **ವಿದೂಷಕ**— ಅಪ್ಪಣೆ. (ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ) ಈ ಚಿತ್ರಫಲಕ ಬೇರೆ!

* ಶ್ರವಣಸಭದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಇದನ್ನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. (ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಸು, ನೀನು ಅದೃಷ್ಟ ಶಾಲಿ!

⁸⁰ ರಾಜ— (ಕುತೂಹಲದಿಂದ) ಮಿತ್ರ, ಆದು ಏನು ?

⁸¹ ವಿದೂಷಕ— ನಾನು ಆಗ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ — ‘ನೀನೇ ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರತನಾ ಗಿರುವುದು; ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಯಾವನನ್ನು ತಾನೇ ಕಾಮದೇವನೆಂದು ಮರೆನುಚಲು ಸಾಧ್ಯ?’— ಎಂದು ? ಅದೇ ಇದು.

⁸² ರಾಜ — (ದರ್ಶನದಿಂದ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಚಾಚಿ) ಸಖನೇ ತೋರಿಸು, ತೋರಿಸು.

⁸³ ವಿದೂಷಕ— ನಿನಗೆ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಕನ್ಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಚಿತ್ರತನಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಹಾಕಿರುವಾಗ, ಪಾರಿತೋಷಿಕವೇನೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಇಂತಹ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆಯೇ ?

⁸⁴ ರಾಜ -- (ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ತೋಡಾವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ, ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಚಿತ್ರ ವನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ವಯಸ್ಸು, ನೋಡು, ನೋಡು !

⁸⁵ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿ, ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಪಕ್ಷಪಾತ ವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಚಿತ್ರಗತಳಾಗಿರುವ ಈಕೆ ಯಾರು ? ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ;— ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿ, ರೆಕ್ಕೆ ಗಳ ಬಡಿತವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನಡಗೆಯಿಂದ ರಾಜಹಂಸಿಯು ಮೂನಸಸರೋವರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ. || ೮ || ಮತ್ತು

⁸⁶ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕೆಯ ಮುಖವೆಂಬ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಆಸನವಾದ (ಅರಳಿದ್ದ) ಕಮಲವು (ಆ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡು ದ ರಿಂದ ಮೊಗ್ಗಾಗಿ) ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲಾರದವನಾದನು. || ೯ ||

(ಬಳಿಕ ಸಾಗರಿಕೆ ಸುಸಂಗತೆಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ)

⁸⁷ ಸಾಗರಿಕೆ— ಸಖಿ ಸುಸಂಗತೆ, ಸಾರಿಕೆ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನಾದರೂ ಬೇಗ ಈ ಕದಳೀಗೃಹದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಿಡೋಣ.

88 ಸುಸಂಗತೆ-ಗೆಳತಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡೋಣ (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

89 ವಿದೂಷಕ -- ವಯಸ್ಸು, ಇದೇಕೆ, ಇವಳು ಅವನತಮುಖಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳಲ್ಲ?

90 ಸುಸಂಗತೆ — (ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಿ) ಗೆಳತಿ, ವಸಂತಕನು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಾರಾಜನೂ ಇಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕದಳೇ ಗೃಹದ ಪೊದೆಯ ಹಿಂದೆ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದು ನೋಡೋಣ.

(ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಇಬ್ಬರೂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ)

91 ರಾಜ - ನೋಡು, ನೋಡು. ('ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕೆಯ ಇತ್ಯಾದಿ ೧' ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ)

92 ಸುಸಂಗತೆ-ಗೆಳತಿ, ನೀನು ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ. ಈ ನಿನ್ನ ಹೃದಯವಲ್ಲಭನು ನಿನ್ನನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

93 ಸಾಗರಿಕೆ—(ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ) ನಿನ್ನ ಪರಿಹಾಸಶೀಲತೆಯಿಂದ (ಈತನನ್ನು) ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿ ಎತಕ್ಕೆ?

94 ವಿದೂಷಕ — (ರಾಜನನ್ನು ಆಲೂಗಾಡಿಸಿ) ಇದೇಕೆ ಇವಳು ಅವನತಮುಖಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದುದಕ್ಕೇನು ಹೇಳುತ್ತೀ?

95 ರಾಜ—ಮಿತ್ರ, ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದೆಯಲ್ಲಾ!

96 ಸುಸಂಗತೆ—(ನಕ್ಕು) ಗೆಳತಿ, ಸಾಗರಿಕೆಯು ತನ್ನ ಮೇಧಾವಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ.

97 ವಿದೂಷಕ— (ಈಕೆಯು) ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾಳೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ?

98 ಸಾಗರಿಕೆ — (ಸ್ವಗತ) ಇವನೇನು ಹೇಳುವನೋ? ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸಾವು-ಜೀವಿತಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದೇನೆ.

99 ರಾಜ — ಆನಂದಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆಯೇ ಎಂದೇಕೆ ಕೇಳುತ್ತೀ?

100 ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಆಕೆಯ ತೊಡೆಗಳೆರಡರ ಮೇಲೂ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಹಾದು, ನಿತಂಬಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ, ವಲಿತ್ರಯಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದ ಆಕೆಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನಿಂತಿದ್ದು, ಈಗ ಆಕೆಯ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ತನಗಳಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹತ್ತಿ ಬಾಯಾರಿಬಿಟ್ಟಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಬ

ನಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಲವಿನಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ. || ೧೦ ||

101 ಸಾಗರಿಕೆ—(ಕೇಳಿ, ಸ್ವಗತ) ಹೃದಯವೇ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು, ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು. ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು, ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು. ಈಗ ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯಾದರೂ ಇಷ್ಟುದೂರ ಹೋಗಿತ್ತೇನು ?

102 ಸುಸಂಗತೆ — ಗೆಳತಿ, ಕೇಳಿದೆಯಾ ?

103 ಸಾಗರಿಕೆ—(ನಕ್ಕು) ನೀನೇ ಕೇಳು. ನಿನ್ನ ಚಿತ್ರಬರೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ತಾನೇ ವರ್ಣಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ !

104 ವಿಮೂಷಕ — (ಚಿತ್ರ ಫಲಕವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ) ಯಾವ ನಿನ್ನ ಸಮಾ ಗಮಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತಹ ಕನ್ಯೆಯರೂ ಬಹಳ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿರುವರೋ, ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಔದಾಸೀನ್ಯವೇಕೆ ? ಆಕೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರತವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ರೂಪ ವನ್ನೇ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ !

105 ರಾಜ — (ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಸು, ಈಕೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರತನಾದವನೆಂದು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನನಗೇ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬಹುಮಾನ; ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೋಡದಿರುವುದು ಹೇಗೆ ? ನೋಡು—

106 (ನನ್ನ ರೂಪವನ್ನು) ಬರೆಯುವಾಗ ಬಿದ್ದ ಆಕೆಯ ಕಂಬನಿಯ ತುಂತುರು ಗಳ ಈ ಸಮೂಹವು, (ಆಕೆಯ) ಕರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಬೆವರು ಮೂಡಿರುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. || ೧೧ ||

107 ಸುಸಂಗತೆ — ಗೆಳತಿ, ಮಹಾರಾಜನೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನಿಂದ ಇಷ್ಟು ಆನಂದಿತನಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನೀನೇ ಧನ್ಯೆ ಮತ್ತು ಲ್ಲಾಘೈ.

108 ವಿಮೂಷಕ — (ಒಕ್ಕದಲ್ಲ ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಸಿನೆ, ಇಗೋ, ರಸಭರಿತವಾದ ತಾವರೆದಳ ಮತ್ತು ದಂಟುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾಗಿರುವ, ಆಕೆಯ ಮದನಾವಸ್ಥೆ ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಹಾಸಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

109 ರಾಜ — ಮಿತ್ರ, ಚಿನ್ನಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ.

110 ದಪ್ಪನಾದ ಸ್ತನ ಮತ್ತು ಜಘನಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಬಾಡಿಹೋಗಿಯೂ, ಕೃಶನಾದ ಸೊಂಟದಬಳಿ ಒಳಗಡೆ ಒತ್ತುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಹಸುರಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಲವಲವಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಲತೆಯಂತಿರುವ ಭುಜ

ಗಳನ್ನೆ ಸೆಯುವುದು ಮತ್ತು ಬಗ್ಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ ರಚನೆಯುಳ್ಳ
ದ್ವಾದ್ವಿಯೂ ಇರುವ ಈ ನಳಿನೀಪತ್ರಗಳ ಹಾಸಿಗೆಯು ಆ ಕೃಶಾಂಗಿಯ ಸಂತಾ
ಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. || ೧೨ || ಮತ್ತು

111 ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತಾಪದಿಂದ ಬಳಲಿಹೋದ ಶರೀರದ ಆಕೆಯ ಎದೆ
ಯಮೇಲಿದ್ದ ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ಪದ್ಮಿನೀಪತ್ರವು ತನ್ನೆ ರಡು ವರ್ತುಲಾಕಾರದ
ಗುರುತುಗಳಮೂಲಕ, ಅವಳ ಎರಡುಸ್ತನಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಷ್ಟು
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಒಳಗಿನ ಮನ್ಮಥಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. || ೧೩ ||

112 **ವಿದೂಷಕ** — (ನಾಟ್ಯದಿಂದ ಮೃಣಾಲಹಾರವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು) ವಯಸ್ಕನೇ,
ಇಗೋ ಮತ್ತೊಂದು; ಆಕೆಯ ಪೀನಸ್ತನಗಳಿಂದ ಜಾರಿಬಿದ್ದು ಒಣಗುತ್ತಿರುವ
ಕೋಮಲ ಮೃಣಾಲಹಾರ ದೊರೆತಿದೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡು.

113 **ರಾಜ**—(ತೆಗೆದು ಎಣಿಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅಪನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾ) ಎಲೈ
ಜಡಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೇ!

114 ಆಕೆಯ ಸ್ತನಕಲಶಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಜಾರಿಬಂದು, ನೀನೇಕೆ ಸೊರ
ಗುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ? ಎಲೈ ಮೃಣಾಲಹಾರವೇ, ನಿನ್ನ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತಂತು
ವಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ನಿನಗೆ ಹೇಗೆತಾನೇ ದೊರಕಬಲ್ಲದು? ||೧೪||

115 **ಸುಸಂಗತೆ**—(ಆತ್ಮಗತ) ಹಾ ಧಿಕ್! ಹಾ ಧಿಕ್! ತೀವ್ರವಾದ ಅನು
ರಾಗದಿಂದ ಮನಕಲಕಿದವನಾಗಿ ಮಹಾರಾಜನು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಮಾ
ತಾಡಲಾರಂಭಿಸಿರುವನಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸು
ವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಪ್ರಕಾಶ)ಸಖಿ, ಯಾರಿಗಾಗಿ ನೀನು ಬಂದೆಯೋ, ಅಗೋ,
ಎದುರಿಗೇ ಇದ್ದಾನೆ.

116 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ಅಸೂಯೆಯಿಂದ) ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾನು ಬಂದೆ ?

117 **ಸುಸಂಗತೆ**— (ನಕ್ಕು) ಎಲೈ ಬೇರೆ ಏನನ್ನೋ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿರುವವಳೇ,
ಚಿತ್ರಫಲಕಕ್ಕಾಗಿ (ಬರಲಿಲ್ಲವೇ)? ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ.

118 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ರೋಷದಿಂದ) ಲೇ, ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಲು ನಾನು
ನಿಪುಣಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವೆನು. (ಹೋಗಲು ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ)

119 **ಸುಸಂಗತೆ**—ಅಸಹನಶೀಲಳೇ! ಇಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲು. ಕದಳೀಗೃಹದಿಂದ
ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರುತ್ತೇನೆ.

120 ಸಾಗರಿಕೆ— ಸಖಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು. (ಸುಸಂಗತೆ ಕವಳಿಗೃಹದ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.)

121 ವಿದೂಷಕ— (ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ) ವಯಸ್ಸು ಈ ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಿಂದ ಈ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚು. ಇಗೋ, ಮಹಾರಾಣಿಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಸುಸಂಗತೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ರಾಜನು ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚುತ್ತಾನೆ)

122 ಸುಸಂಗತೆ— (ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !

123 ರಾಜ— ಸುಸಂಗತೆ, ಸ್ವಾಗತ; ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊ. (ಸುಸಂಗತೆ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ) ಸುಸಂಗತೆ; ನಾನಿಲ್ಲಿರುವುದು ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಿತು ?

124 ಸುಸಂಗತೆ — (ನಕ್ಕು) ಮಹಾರಾಜನು (ಇಲ್ಲಿರುವುದು) ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಚಿತ್ರಫಲಕವೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಾಂತವೂ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋಗಿ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಹೋಗಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾಳೆ)

125 ವಿದೂಷಕ — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಭಯದಿಂದ) ಎಲ್ಲವೂ, ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಗರ್ಭದಾಸಿ ಬಾಯಿಬಡಕೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸು.

126 ರಾಜ— ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು) ಸುಸಂಗತೆ, ಇದು ಬರೀ ಆಟ ಮಾತ್ರ. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ದೇವಿಯನ್ನು ವ್ಯಥೆಗೀಡುಮಾಡಬೇಡ. ಇಗೋ, ನಿನಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕ. (ಕಿವಿಯ ಅಭರಣವನ್ನು ಕೊಡ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

127 ಸುಸಂಗತೆ— (ಸ್ವಗತ) ಮಹಾರಾಜನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಪ್ರಕಾಶ) ಶಂಕಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮಹಾರಾಜನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ನಾನೂ ಆಟವಾಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಏಕೆ ? 'ನೀನು ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ' ಎಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಕೋಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ; ಅವಳಿಗಾಗಿ ಬಂದು ಮಹಾರಾಜರು ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ;—ಅದೇ ನನಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಸಾದ.

128 ರಾಜ—(ಕೂಡಲೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು) ಸುಸಂಗತೆ; ಅವಳಿಲ್ಲ?

129 ಸುಸಂಗತೆ— ಮಹಾರಾಜ, ಇಗೋ ಬಾಳೆಯ ಪೊವೆಯ ಹಿಂದೆ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ.

130 ರಾಜ—ದಾರಿ ತೋರಿಸು.

131 ಸುಸಂಗತೆ— ಈಕಡೆ; ಈಕಡೆ.

132 ವಿಮೂಷಕ— ಅಯ್ಯಾ, ಈ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. (ಎಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ)
(ಎಲ್ಲರೂ ಕದನಗ್ರಹದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ)

133 ಸಾಗರಿಕೆ— (ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು ಹರ್ಷದಿಂದಲೂ, ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ನಡುಕದಿಂದಲೂ ಸ್ವಗತ) ಹಾ ಧಿಕ್! ಹಾ ಧಿಕ್! ಇವನನ್ನು ಕಂಡು ಅತಿಯಾದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಡಲಾರವಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಈಗ ಏನು ಮಾಡಲಿ?

134 ವಿಮೂಷಕ— (ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು) ಹೀ ಹೀ ಭೋ! ಆಶ್ಚರ್ಯ! ಈ ವಿಫವಾದ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರತ್ನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇ ವಿಸ್ಮಯವುಂಟಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

135 ರಾಜ— ವಯಸ್ಸು, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ತೋರುತ್ತೆ.

136 ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಅಭರಣವ್ರಾಯಳಾಗಿರುವ ಈ ಲಲನೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಣ್ಣುಗಳು, -ತನ್ನ (ಆಸನವಾದ) ಕಮಲದ ದಳದ ಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳು, -ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶಾಲವಾದುವು; ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಭಲೆ! ಭಲೆ! ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿದುವು; ಮತ್ತು ತಲೆಗಳೂ (ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಯಿಂದ) ತೂಗಿದುವು. || ೧೫ ||

137 ಸಾಗರಿಕೆ— (ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಸುಸಂಗತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ)ವಳಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ತಾನೆ ನೀ ತಂದಿರುವುದು? (ಹೋಗಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾಳೆ)

138 ರಾಜ— ಎಲೈ ಭಾಮಿನಿ, ನೀನು ಕೋಪದಿಂದಲೇ ಈ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರಿದರೂ, ಆದು ಮಾತ್ರ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸ್ನೇಹಮಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಕ್ಷಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆತುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ)ನಡೆ. ಎಡವುವ ನಡಗೆಯಿಂದ ಈ ಸನ್ನಿಭಾರವಾದ ನಿತಂಬಕ್ಕೆ ನೋವುಂಟಾಗುವುದು. ೧೬

139 ಸುಸಂಗತೆ— ಮಹಾರಾಜ, ಈಕೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪಿಷ್ಠೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಈಕೆಯನ್ನು ಸಂತೈಸು.

140 ರಾಜ— (ಆನಂದದಿಂದ) ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಲಿ. (ಸಾಗರಿಕೆಯು ಕೈಹಿಡಿದು, ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ)

141 **ವಿದೂಷಕ**— ಅಯ್ಯಾ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈಗ ನಿನಗೆ ದೊರೆತಿರುವುದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಶ್ರೀ.

142 **ರಾಜ**— ವಯಸ್ಸು, ನಿಜ.

143 ಈಕೆ ಶ್ರೀದೇವಿಯೇ; ಇವಳ ಕೈಯೂ ಸಾರಿಜಾತದ ಚಿಗುರೇ. ಹಾಗಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಬೆವರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಈ ಅಮೃತದ್ರವವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಜಿನುಗಿ ಬೀಳುವುದು ?

|| ೧೭ ||

144 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಸಖಿ, ಈಗ ನೀನು ತುಂಬಾ ಸಿಕ್ಕುರಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ; ಯಜಮಾನನೇ ಈ ರೀತಿ ನಿನ್ನ ಕೈಹಿಡಿದಿದ್ದರೂ ನೀನು ಕೋಪ ಬಿಡುವುದೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ!

145 **ಸಾಗರಿಕೆ** — (ಹುಬ್ಬು ಗುಬ್ಬು) ಸುಸಂಗತೆ, ಇನ್ನೂ ಸುಮ್ಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

146 **ರಾಜ**— ಪ್ರಿಯೆ ಸಾಗರಿಕೆ, ಸಖಿಯರ ಸಿಹಿಯದಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕೋಪಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

147 **ವಿದೂಷಕ** — ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಹಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತೆ ಇದೇಕೆ ಕೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ?

148 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಸಖಿ, ನಿನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

149 **ರಾಜ**— ಎಲೈ ಕೋಪಿಣ್ಣೆ! ಸಮಾನ ಅಂತ್ಯನ ಸಖಿಯರಲ್ಲಿ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

150 **ವಿದೂಷಕ**— ಇಗೋ, ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ದೇವಿ ವಾಸವದತ್ತೆ !

(ರಾಜನು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ)

151 **ಸಾಗರಿಕೆ**— (ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ) ಸುಸಂಗತೆ, ಈಗೇನು ಮಾಡಲಿ ?

152 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಸಖಿ, ಈ ತಮಾಲವೃಕ್ಷದ ಮರೆಯಿಂದ ಈಕಡೆ ಹೊರಟು ಹೋಗೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

153 **ರಾಜ**— (ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ಎಲ್ಲ ದೇವಿ ವಾಸವದತ್ತೆ ?

154 **ವಿದೂಷಕ**— ಹಾಗಲ್ಲವಯ್ಯಾ ! ಅತಿದೀರ್ಘವಾದ ಕೋಪದಿಂದ ಆಕೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ವಾಸವದತ್ತೆಯೇ, ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು.

155 **ರಾಜ**— ಛಿಃ ಮೂರ್ಖ !

156 ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ಹೇಗೋ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳ ಆ ಕಾಂತೆಯು ನಿನ್ನಿಂದ ನನ್ನ ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋದಳು;— ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಹೇಗೋ ದೊರೆತು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಹೊಳವುಳ್ಳ ರತ್ನಾವಳಿಯು ಕೈತಪ್ಪಿದಂತೆ. || ೧೨ ||

(ಬಳಿಕ ವಾಸವದತ್ತೆಯೂ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯೂ ಪ್ರಸೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ)

157 **ನಾಸವದತ್ತೆ**— ಹಂಜೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಆರ್ಯಪುತ್ರನಿಂದ ಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿರುವ ಆ ನವಮಾಲಿಕೆ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ?

158 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಇಗೋ ಈ ಕದಳೇಗೃಹದ ಅಜೆ ಕಡೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

159 **ನಾಸವದತ್ತೆ** — ಹಾಗಾದರೆ, ದಾರಿ ತೋರಿಸು; ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗೋಣ.

160 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಹಾಗಾದರೆ ಭಟ್ಟಣಿಯು ಈ ಕಡೆ ಬರೋಣವಾಗಲಿ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂವೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ)

161 **ರಾಜ**— ವಯಸ್ಯ, ಈಗ ಪ್ರಿಯತಮೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ?

162 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಭಟ್ಟಣಿ, ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಯಜಮಾನರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭಟ್ಟಣಿಯವರನ್ನೇ ಇದಿರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದೂಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಟ್ಟಣಿಯವರು ಹತ್ತಿರ ಹೋಗೋಣವಾಗಲಿ.

163 **ನಾಸವದತ್ತೆ**— (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಆರ್ಯಪುತ್ರನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ?

164 **ವಿದೂಷಕ**— (ಕಂಕುಳಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡಾ, ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) ಇಗೋ ದೇವಿ ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟೆಕಲ್ಲಾ !

165 **ರಾಜ** — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ವಯಸ್ಯ, ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊ. (ಪ್ರಕಾಶ) ದೇವಿ, ಸ್ವಾಗತ; ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊ.

166 **ನಾಸವದತ್ತೆ**— (ಕುಳಿತು) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ನವಮಾಲಿಕೆಯು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಹೂ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೇ ?

167 **ರಾಜ**— (ನಗುತ್ತಾ) ದೇವಿ, ಮೊದಲೇ ಬಂದ ನಾವು, ನೀನು ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ; ಒಟ್ಟಿಗೇ ಅದನ್ನು ನೋಡೋಣ.

168 **ನಾಸವದತ್ತೆ**— (ಗಮನಿಸಿ ನೋಡಿ) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ನಿನ್ನ ಮುಖದ ಕಳೆಯಿಂದಲೇ ನವಮಾಲಿಕೆ ಕುಸುಮಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋಗುವೆನು.

169 **ವಿದೂಷಕ**—ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಗೆದ್ದೆವು. (ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡು ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ಚಾಚಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾನೆ. ಕಂಕುಳಿನಿಂದ ಚಿತ್ರಫಲಕ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ವಿಷಾದವನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ವಸಂತಕನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಅಯ್ಯಾ, ಕೋಪಿಸಬೇಡ. ನೀನು ಸುಮ್ಮನಿರು. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಾನೇ ಬಲ್ಲೆ.

170 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**—(ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು) ಭಟ್ಟಣೆ, ಸ್ವಲ್ಪನೋಡು ಈ ಚಿತ್ರಫಲಕದಲ್ಲಿ ಏನು ಬರೆದಿದೆ.

171 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಗಮನಿಸಿ ನೋಡಿ, ಸ್ವಗತ) ಈತ ಆರ್ಯಪುತ್ರ. ಈಕೆಯಂತು ಸಾಗರಿಕೆಯೇ! (ಪ್ರಕಾಶ, ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಇದೇನು?

172 **ರಾಜ**—(ಪೇಚಾಟದಿಂದ ನಗುತ್ತಾ, ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ವಯಸ್ಸು, ಏನು ಹೇಳುತ್ತೀ?

173 **ವಿದೂಷಕ**—ಯೋಚಿಸಬೇಡವಯ್ಯಾ, ನಾನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರಕಾಶ, ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು) ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೇ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ—ಎಂಬ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಸನು ಈ ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು.

174 **ರಾಜ**—ವಸಂತಕನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಇದು (ನಡೆದದ್ದು).

175 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ತೋರಿಸಿ) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಈ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು,—ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರತಳಾಗಿರುವವಳು,— ಅದೇನು ವಸಂತಕನ ವಿಜ್ಞಾನವೋ?

176 **ರಾಜ**—(ಪೇಚಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗು ನಗುತ್ತಾ) ದೇವಿ, ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಶಂಕಿಸಬೇಡ. ಈ ಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ನಾನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದು; ಈವರೆಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಂಡವಳಲ್ಲ.

177 **ವಿದೂಷಕ**—ನನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಹಿಡಿದು ಆಣೆಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಈ ಬಗೆಯವಳನ್ನು ಈ ವರೆಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನಾವು ಕಂಡಿಲ್ಲ.

178 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಭಟ್ಟಣೆ, ಈ ರೀತಿ ಘುಣಾಕ್ಷರ ಸಂಭವಿಸುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೋಪ ಸಾಕು.

179 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಅಯ್ಯೋ ಬೆಪ್ಪಿ! ಇವನ ಡೊಂಕುಮಾತುಗಳು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ವಸಂತಕನಲ್ಲವೇ ಇವನು! (ಪ್ರಕಾಶ, ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ನನಗಂತೂ ಈಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ತಲೆನೋವುಂಟಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಆರೈಪುತ್ರನು ಸುಖವಾಗಿರಲಿ. ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಎಂದು ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ತೊಡಗುತ್ತಾಳೆ)

180 ರಾಜ—(ಸೆರಗಿನ ತುದಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು) ದೇವಿ!

181 'ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು' ಎಂದು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಕೋಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. 'ಪುನಃ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ (ಈಗ ಮಾಡಿರುವುದು ತಪ್ಪೆಂದು) ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು. 'ನನ್ನ ದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ, ಅದು ಸುಳ್ಳೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿಯುತ್ತೀ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೆಂಬುದೇ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಇದೆ, ಪ್ರಿಯತಮಳಾದವಳೇ!

|| ೧೯ ||

182 ವಾಸವದತ್ತಿ—(ವಿನಯದಿಂದ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು) ಆರೈ ಪುತ್ರ, ಬೇರೆ ಭಾವಿಸ ಬೇಡ. ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ನನಗೆ ತಲೆ ನೋಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

183 ವಿದೂಷಕ—ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ, ಒಳ್ಳೆಯದಯ್ಯಾ! ವಾಸವದತ್ತಿ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದಳು, ಅಕಾಲದ ಸುಂಟರಗಳಾಯಿತೆ.

184 ರಾಜ—ಛಿ ಮೂರ್ಖ! ನಿನ್ನ ಸಂತೋಷ ಸಾಕು. ದೇವಿಯು ಹೊರಟು ಹೋಗುವಾಗ ಒಳಗೇ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದೃಢವಾದ ಕೋಪವನ್ನು ನೀನು ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ನೋಡು—

185 ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹುಬ್ಬುಗಂಟುಕಟ್ಟಿದ್ದ ರೂ ಮುಖಮಾತ್ರ ತುಂಬಾ ನಮ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಒಳನಾಟುವ ನಗುವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನನ್ನ ಕಡೆ ಬೀರಿದರೂ ನಿಷ್ಕರವಾದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಕಂಬನಿಯ ಹಬೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಒಳಗೇ ಜಡವಾಗಿಹೋಗಿದ್ದ ರೂ, ಸಂಯಮವಿದ್ದು ದರಿಂದ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತೆರೆಯಲೇ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕೋಪವೇನೋ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು; ಆದರೂ ವಿನಯ ತೀಲತೆಯು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ.

|| ೨೦ ||

186 ವಿದೂಷಕ—ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತಿ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ನೀನೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಣ್ಯರೋದನ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ?

187 ರಾಜ—ಹಾಗಾದರೆ ಬಾ. ದೇವಿಯನ್ನು ಸಂತ್ಯೆಸಲು ಅರಮನೆಯೊಳಕ್ಕೇ ಹೋಗೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

ಇಂತು ಕದಳೀಗೃಹವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅಂಕ

ಅಂಕ ೩

(ಬಳಕೆ ಮದನಿಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

1 ಮದನಿಕೆ — (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ) ಕೌಶಾಂಬಿಕೆ, ಮಹಾರಾಜನ ಬಳಿ ಕಾಂಚನ ಮಾಲೆಯು ನಿನಗೇನಾದರೂ ಕಂಡು ಬಂದಳೇ? (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ) ಏನು ಹೇಳುತ್ತೀ?—ಆಕೆಯು ಬಂದುಹೋಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಾಯಿತು, ಎನ್ನುತ್ತೀಯಾ? ಹಾಗಾದರೆ ಈಗಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು? (ಮುಂದೆ ನೋಡಿ) ಇದೇನಿದು ಈ ಕಾಂಚನ ಮಾಲೆ ಈ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

(ಬಳಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ.)

2 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ—(ನೃಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಭಲೆ ವಸಂತಕ, ಭಲೆ! ಈ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ನೀನು ಅಮಾತ್ಯ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನನ್ನೂ ಮಿರಿಸಿದ್ದೀಯೆ!

3 ಮದನಿಕೆ — (ನಗುತ್ತಾ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಸಖಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ವಸಂತಕ ಈ ದಿನ ಮಾಡಿದ್ದೇನು, ಅವನನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ!

4 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮದನಿಕೆ, ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಿನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ನಿನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

5 ಮದನಿಕೆ — ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಪಾದಗಳ ಆಣೆ, ನಾನು ಯಾರ ಮುಂದಾದರೂ ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸಿದರೆ.

6 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಹಾಗಾದರೆ ಕೇಳು, ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಈದಿನ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ವಸಂತಕ ಸುಸಂಗತೆಯೊಡನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಕೇಳಿಬಂತು.

7 ಮದನಿಕೆ — (ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ) ಸಖಿ, ಏನೆಂದು?

8 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಹೀಗೆ — 'ಸುಸಂಗತೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಗೆ ಕಾರಣ ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಯೋಚಿಸು.' ಎಂದು.

9 ಮದನಿಕೆ — ಅದಕ್ಕೆ ಸುಸಂಗತೆ ಏನು ಹೇಳಿದಳು?

10 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಆಗ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು — 'ಈ ದಿನ ಚಿತ್ರಫಲಕ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಸಂದೇಹಗೊಂಡ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾ ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಉಡುಪಿನಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಭಟ್ಟಣ

ಯ ವೇಷವನ್ನೇ ಹಾಕಿ, ನಾನೂ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮಹಾರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವೆನು. ನೀನು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ನಮ್ಮನ್ನು ಇದಿರುನೋಡುತ್ತಿರು. ಹಾಗಾದರೆ ಮಾಧವೀಲತಾ ಮಂಟಪ ದಲ್ಲಿ ಅವಳೊಡನೆ ಮಹಾರಾಜನ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದು.'— ಎಂದು.

11 **ಮದನಿಕೆ** — ಸುಸಂಗತೆ, ಪರಿಜನವತ್ಸಲೆಯಾದ ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಂಚಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀನು ಹಾಳಾದೆ!

12 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ** — ಮದನಿಕೆ, ಈಗ ನೀನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆ ?

13 **ಮದನಿಕೆ** — ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಿಲ್ಲದ ಮಹಾರಾಜನ ಕುಶಲವೃತ್ತಾಂತ ವನ್ನು ತಿಳಿದುಬರಲು ಹೋದ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಬರದಿರಲು ಕಾತರ ಗೊಂಡ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೇ ನನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು.

14 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಂಬುವ ಮಹಾರಾಣಿ ತುಂಬಾ ಸರಳ ಮನಸ್ಸಿನವಳು. (ಮುಂದೆ ಸಡೆಮ, ನೋಡಿ) ಇದೇನಿದು, ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಮದನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯದ ನೆಪದಿಂದ ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡು, ಇಲ್ಲೇ ದಂತ ತೋರಣದ ಮೊಗಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ! ಆದ್ದರಿಂದ, ಬಾ; ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಭಟ್ಟಣಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡೋಣ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.)

ಇಂತು ಪ್ರವೇಶಕ

(ಬಳಿಕ ಮದನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರುವ ರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

15 **ರಾಜ** — (ಹಂಬಲದಿಂದ ನುಟುಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾ)

16 ಎಲೈ ಹೃದಯವೇ, ಕಾಮಾಗ್ನಿಯಿಂದಂಟಾಗಿರುವ ಈ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಈಗ ಸಹಿಸಿಕೋ; ಇದಂತೂ ವಾಸಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ! ಘಟ್ಟಿಯಾದ ಚಂದನರಸದಷ್ಟು ತಣ್ಣಗಿದ್ದ ಆಕೆಯ ಕೈ ಹೇಗೋ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾಗ, ಮೂಢನಾದ ನಾನೇ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಚಿರಕಾಲ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಇಡದೆ ಹೋದೆ! — ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀನೇಕೆ ಅವಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕೊರಗುತ್ತೀಯೆ?

17 ಅಹೋ, ಎಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಆಶ್ಚರ್ಯ!

18 ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಚಂಚಲ ಮತ್ತು ಗುರಿಯಿಡಲು ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲದ್ದು. ಆದರೂ ಇದೇನಿದು, ಕಾಮನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಣಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೇಧಿಸಿದ್ದಾನಲ್ಲ! || ೨ ||

19 (ಮೇಲ್ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಾ) ಎಲೈ ಕುಸುಮಬಾಣಿನಿ!

20 ಮನ್ಮಥನಲ್ಲಿರುವುದು ಐದೇ ಬಾಣಗಳು; ಪ್ರಾಯಃ ನನ್ನಂತಹವರೇ ಆದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜನರು ಅವುಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯ—ಎಂಬುದಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ; ಯಾಕೆಂದರೆ, ಈಗ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ನಿನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಆಶರಣನಾದ, ಕಾಮಿಯಾದ, ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪಂಚತಾವಸ್ಥೆಗೆ ನಿನ್ನಿಂದ ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. || ೩ ||

21 (ಆಲೋಚಿಸಿ) ಒಳಗೇ ಗೂಢವಾಗಿರುವ ಕೋಪದ ಆವೇಶವುಳ್ಳ ಮಹಾರಾಣಿಯ ದೃಗ್ಗೋಚರಳಾಗಿರುವ ಆ ಬಡಪಾಯಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಾತುರನಾಗಿರುವಷ್ಟು ಇಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಗೀದಿರುವ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ—

22 'ನಾನು ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ' ಎಂದು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೆದುರಿಗೂ ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಯಾರಾದರೂ ಇಬ್ಬರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ವಿಚಾರವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಯೇ ಅದು ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಖಿಯರು ನಗುಮುಖರಾಗಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಮನಃ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ವಿವೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಆತಂಕದಿಂದ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯು ಪ್ರಾಯಃ ಕಂಗೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ. || ೪ ||

23 ಅವಳ ಸಮಾಚಾರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ವಸಂತಕನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದೆ; ಅವನೇಕೆ ಇಷ್ಟು ವಿಳಂಬಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ?

(ಬಳಿಕ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ವಿದೂಷಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.)

24 **ವಿದೂಷಕ** — (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಹೀ, ಹೀ! ಭೋ! ಈದಿನ ನನ್ನಿಂದ ಪ್ರಿಯವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನಿಗೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಸಂತೋಷವು ಕೌಶಾಂಬೀರಾಜ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ತಿಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. (ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ) ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ಈ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಇರುವುದರಿಂದ, ನನ್ನನ್ನೇ ಇದಿರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ವಯಸ್ಕನೇ, ನೀ ಬಯಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯ ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷ!

25 **ರಾಜ** — (ಹರ್ಷದಿಂದ) ವಯಸ್ಕ, ಪ್ರಿಯೆ ಸಾಗರಿಕೆ ಕುಶಲವಷ್ಟೆ?

26 **ವಿದೂಷಕ**— (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಮಿತ್ರ, ಬೇಗ ನೀನೇ ನೋಡಿ ತಿಳಿಯುವಿ.

27 **ರಾಜ**— (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಮಿತ್ರ; ಪ್ರಿಯೆಯ ದರ್ಶನವೂ ಆಗುವುದೋ?

28 **ವಿದೂಷಕ**— (ಆಶಂಕಾರದಿಂದ) ಯಾಕಯ್ಯಾ ಆಗಬಾರದು, ನಿನಗೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಬುದ್ಧಿವೈಭವವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿರತಕ್ಕ ಈ ಅಮಾತ್ಯನಿರುವಾಗ?

29 **ರಾಜ**— (ನಕ್ಕು) ಅದೇನಾಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಯಾವುದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೇಳ ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. (ವಿದೂಷಕನು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂತೋಷದಿಂದ) ವಯಸ್ಸು, ಇಗೋ, ನಿನಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕ. (ಎಂದು ಕೈಯಿಂದ ಹೊರತೆಗೆದು ತೋಡಾವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ)

30 **ವಿದೂಷಕ**— (ತೋಡಾವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ತನ್ನನ್ನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡು) ಒಳ್ಳೆಯದು ಈ ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನದ ತೋಡಾದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವ ಕೈಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ.

31 **ರಾಜ**— (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತಡೆಯುತ್ತಾ) ಸಖನೇ, ಆಮೇಲೆ ತೋರಿಸುವಿಯಂತೆ. ಈಗ ಹೊತ್ತು ಎಷ್ಟು ಉಳಿದಿದೆ, ನೋಡು.

32 **ವಿದೂಷಕ**— (ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಅಯ್ಯಾ, ನೋಡು, ನೋಡು! ತೀವ್ರವಾದ ಅನುರಾಗ (ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ)ದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯನು, ಸಂಧ್ಯಾವಧುವು ಸಂಕೇತ ನೀಡಿದ್ದಾಳೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ, ಅಸ್ತಾಚಲದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ!

33 **ರಾಜ**— (ನೋಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಸಖನೇ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಹಗಲು ಮುಗಿಯಿತು. ಅಂತೆಯೇ—

34 ಈ ನನ್ನ ಒಂದು ಚಕ್ರದ ರಥವು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಿ ಬರುವಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಪುನಃ ಹಿಂದಿರುಗಲಾರದು— ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯ ಹೊರೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು, ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಾಚಲದ ಮೇಲೆ ತಂಗಿ, ಸಂಧ್ಯೆಯು ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಉಳಿದಿರುವ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳ ಪರಿಕರರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಿನ್ನದ ಆರೆ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ದಿಕ್ಚಕ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಇದೆ. ||೫||

ಮತ್ತು 35 'ಎಲೈ ಕಮಲ ಮುಖಿಯೇ, ನಾನು ಹೊರಟೆ. ಇಗೋ ನನ್ನ ಒಪ್ಪಂದ.— ನೀನು ಇನ್ನೂ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರ ಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ, ಸೂರ್ಯನು ಕಮಲವನದ ಬಗ್ಗೆ ಹೋದ

ತಲೆಯಮೇಲೆ ತನ್ನ (ಕಿರಣಗಳೆಂಬ) ಕೈಯನ್ನಿಟ್ಟು, ಆಶ್ವಾಸನ ಕೊಡುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಂತಿದೆ. ||೬||

³⁶ ಆದ್ದರಿಂದ ಏಳು; ಆ ಮಾಧವೀಲತಾ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ತಮೆಯು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಸಂಕೇತದ ಸಮಯವನ್ನು ಇದಿರು ನೋಡೋಣ.

³⁷ **ವಿದೂಷಕ**—ಸರಿಯಾದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (ಏಳುತ್ತಾನೆ. ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಕನೇ, ನೋಡು ನೋಡು! ಇಗೋ ಮಂದವಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಬದಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿ ನಾದ ಕಾಡುಹಂದಿ ಮತ್ತು ಕೋಣಗಳ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಈ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ವಿರಳವಾಗಿರುವ ಈ ಮರಗಳ ತೋಪಿನ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪೂರೈದಿಕ್ಕನ್ನು ಮರೆಯಿಸುತ್ತಾ ಹರಡುತ್ತಿದೆ.

³⁸ **ರಾಜ**—(ಹರ್ಷದಿಂದ, ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಕ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ—

³⁹ ಶಿವನ ಕುತ್ತಿಗೆಯ (ಕಪ್ಪು) ಬಣ್ಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿರುವ ಈ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ಮೊಟ್ಟೆ ಮೊದಲು ಪೂರೈದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಬಳಿಕ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಮರಗಳು, ಪಟ್ಟಣಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಮರೆಯಿಸುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಸಿಬಿಡವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಜನರ ದೃಷ್ಟಿ ಪಥವನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ||೭||

⁴⁰ ಆದ್ದರಿಂದ, ದಾರಿ ತೋರಿಸು.

⁴¹ **ವಿದೂಷಕ**—ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ಈ ಕಡೆ ಬರೋಣಾಗಲಿ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ನಿರೂಪಿಸಿ) ವಯಸ್ಕನೇ, ಇಗೋ ತುಂಬಾ ಗಿಡಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರವೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಈ ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಕಾಣುವುದು ಹೇಗೆ?

⁴² **ರಾಜ**—ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿವಶವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಂತೆ, ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಕತ್ತಲೆಯು ನೆಲಸಿರುವಾಗ ಕಲುಷಿತವಾಗಿ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ||೮||

⁴³ (ಸುನಾಸನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು) ವಯಸ್ಕ, ಮುಂದೆ ನಡೆ. ಈ ದಾರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ? ಅಂತೆಯೇ—

⁴⁴ ಇದು ಸಂಪಿಗೆಯ ಸಾಲು; ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇದು ಆ ಸುಂದರವಾದ ಸಿಂದುವಾರ; ಹಾಗೆಯೇ ಇದು ದಟ್ಟವಾದ ಬಕುಲವೃಕ್ಷಗಳ ಬೀದಿ; ಪಾಟಲ ಪಂಕ್ತಿ ಇದು;—ಈ ರೀತಿ (ದಾರಿಯಲ್ಲಿ) ವಿಧವಿಧವಾದ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸುತ್ತಾ,

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮರಗಳ ಗುರುತುಗಳ ಮೂಲಕ, ಈದಾರಿಯು, ಇಮ್ಮಡಿಯಾದ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗದ್ದರೂ ಕೂಡ, ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ||೮||

(ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

45 **ವಿದೂಷಕ** — ಓ, ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಬಕುಳವುಷ್ಪಗಳ ಪರಿಮಳದಿಂದ (ಎಲ್ಲಾ) ದಿಜ್ಜುಖಗಳನ್ನೂ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ, ಮತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ ಮರಕತಮಣಿಗಳ ಕುಟ್ಟಿಮುಭೂಮಿ (ನೆಲಗಟ್ಟು) ಇರೋಣದರಿಂದಲೇ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ಚರಣ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ಆ ಮಾಧವೀಲತಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಇಲ್ಲೇ ಇರು. ನಾನೂ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬೇಗ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ.

46 **ರಾಜ** — ವಯಸ್ಸು, ಹಾಗಾದರೆ ಜಾಗೃತನಾಡು.

47 **ವಿದೂಷಕ**—ಮಿತ್ರ, ತನಕಪಡಬೇಡ. ಇಗೋ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿ (ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

48 **ರಾಜ** — ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾನೂ ಈ ಮರಕತಶಿಲಾವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯ ಸಂಕೇತ ಸಮಯವನ್ನು ಇದಿರು ನೋಡುತ್ತೇನೆ; (ಕುಳಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ) ಅಹೋ! ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯರೊಡನೆ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸುವ ಕಾಮಿಜನರಿಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಕಾಮಿನಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಕ್ಷಪಾತ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದುದು! ಅಂತೆಯೇ—

49 (ಹೊಸಬಳಾದ ಕಾಮಿನಿಯು) ಭಯಶಂಕಿತಳಾಗಿ, ಪ್ರಣಯದಿಂದ ವಿಶದವಾದ ನೋಟವನ್ನು (ಪ್ರಿಯನ) ಮುಖದಮೇಲೆ ಬೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಂಠಾಲಿಂಗನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನೆರಡು ಸ್ತನಗಳನ್ನೂ (ಅವನ ದೇಹಕ್ಕೆ) ಒತ್ತುಗೂಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗಲೂ 'ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ' ಎಂದೇ ಪ್ರಾಯಃ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ.—ಆದರೂ ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮಿನಿಯು (ಕಾಂತನನ್ನು) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

50 ಇದೇನು ಸಸಂತಕನು ಹೊತ್ತುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ? ಈ ವೃತ್ತಾಂತವೇನಾದರೂ ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದೇ!

(ಬಳಿಕ ವಾಸವದತ್ತಿಯೂ, ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.)

51 **ವಾಸವದತ್ತೆ** — ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಾಗರಿಕೆ ನನ್ನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆರೈ ಪುತ್ರನೊಡನೆ ಸಮಾಗಮಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವಳೇ?

52 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ** — ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಟ್ಟಣಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆನೇ?

ಅದೇಕೆ! ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ವಸಂತಕನೇ ಸಿನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

53 **ವಾಸವದತ್ತೆ**— ಹಾಗಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗೋಣ.

54 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಭಟ್ಟಣಿ ಒರೋಣವಾಗಲಿ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಸಜೆ ಯುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬುರುಕಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ವಸಂತಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

55 **ವಿದೂಷಕ**— (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ) ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಹಜ್ಜೆ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಗರಿಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

56 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— ಭಟ್ಟಣಿ, ಇದೇ ಆ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ. ಅದರಿಂದ ವಸಂತ ಕನಿಗೆ ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಚಿಟುಕಿ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ)

57 **ವಿದೂಷಕ**— (ಹರ್ಷದಿಂದ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಬಂದು, ನಗುತ್ತ) ಸುಸಂಗತ, ಕಾಂಚ ನಮಾಲೆಯ ವೇಷವನ್ನು ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆಯೇ ಧರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಇನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆ ಈಗ ಎಲ್ಲಿ?

58 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— (ಬೆರಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾ) ಇಗೋ ಈಕೆಯೇ ಅಲ್ಲವೇ?

59 **ವಿದೂಷಕ**— (ನೋಡಿ, ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ಇವಳು ಪೃಷ್ಠನಾಗಿಯೂ ವಾಸವದತ್ತಿಯೇ!

60 **ವಾಸವದತ್ತೆ**— (ಆಶಂಕೆಯಿಂದ, ಆತ್ಮಗತ) ಇವನು ನನ್ನ ಗುರುತು ಹಿಡಿದೇ ಬಿಟ್ಟನೋ?

61 **ವಿದೂಷಕ**— ಪೂಜ್ಯ ಸಾಗರಿಕೆ, ಈ ಕಡಿ ಬಾ. (ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಸಕ್ಕ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ)

62 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**— (ಏಕಾಂತವಾಗಿ, ಬೆರಳಿನಿಂದ ವಿದೂಷಕನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ) ಹತಾಶ! ಈ ಮಾತನ್ನು ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೋ.

63 **ವಿದೂಷಕ**— ಬೇಗ, ಬೇಗ, ಸಾಗರಿಕೆ. ಇಗೋ, ಚಂದ್ರವೇಷನು ಪೂರ್ವ ದಿಗಂತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

64 **ವಾಸವದತ್ತೆ**— (ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ, ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಭಗವಂತನಾದ ಚಂದ್ರನೇ! ನಮಸ್ತೆ. ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರ ನಿನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ; ಅಷ್ಟ ರಲ್ಲಿ ಈತನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ನೋಡಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ)

65 ರಾಜ — (ತವಕದಿಂದ, ಆತ್ಮಗತ) ಪ್ರಿಯಾಸಮಾಗಮ ಒದಗಿಬಂದಿದ್ದ ರೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೇಕೆ ತವಕಪಡುತ್ತಿದೆ? ಅಥವಾ—

66 ತೀವ್ರವಾದ ಮದನಾಗ್ನಿಯು (ಕಾಮಿನಿಯು) ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಬಾಧಿಸುವಷ್ಟು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ, ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಮಳೆ ಬೀಳುವುದಾಗಿರುವಾಗ ದಿವಸವು ವಿಶೇಷವಾದ ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ||೧೦||

67 ವಿದೂಷಕ— (ಕೇಳಿ) ಪೂಜ್ಯ ಸಾಗರಿಕೆ, ಇಗೋ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ನಿನ್ನ ವಿಚಾರವಾಗಿಯೇ ತವಕಪಡುತ್ತಾ ಏನೇನನ್ನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಇರು. ನೀನು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ. (ವಾಸವದತ್ತಿ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಸಮೃತ್ತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ) ವಯಸ್ಕನೇ, ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಅದೃಷ್ಟ! ಇಗೋ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕರೆತಂದಿದ್ದೇನೆ.

68 ರಾಜ— (ಉರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಎದ್ದು) ವಯಸ್ಕ, ಎಲ್ಲಿ, ಆಕೆ ಎಲ್ಲಿ?

69 ವಿದೂಷಕ — (ಹುಬ್ಬು ಹಾರಿಸಿ) ಈಕೆಯೇ.

70 ರಾಜ— (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಪ್ರಿಯೆ ಸಾಗರಿಕೆ!

71 ನಿನ್ನ ಮುಖವೇ ಚಂದ್ರ. ಕಣ್ಣು ಕನ್ನೈದಿಲೆ. ಕೈಗಳು ಕಮಲವನ್ನನು ಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳು ಬಾಳೆಯ ಕಂಬಗಳಂತಿವೆ. ತೋಳುಗಳು ಮೃಣಾಲವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿಗಳೇ ಆದ ಸಮಸ್ತ ಅಂಗಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವಳೇ, ಹತ್ತಿರ ಬಾ. ಯಾವ ಶಂಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬೇಗ ನನ್ನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮನ್ಮಥತಾಪದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವ ನನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸು. || ೧೧ ||

72 ವಾಸವದತ್ತಿ—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಸ್ವಯಂ ಆರ್ಯಪುತ್ರನೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವನಲ್ಲಾ! ತಿರುಗಿ ನನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾತಾಡುವನೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದೆ.

73 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಭಟ್ಟಣಿ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ. ಸಾಹಸಿಕರಾದ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವಾದುದು ಯಾವುದು?

74 ವಿದೂಷಕ— ಪೂಜ್ಯ ಸಾಗರಿಕೆ, ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನೊಡನೆ ಮಾತಾಡು. ಸದಾಕುಸಿತಳಾದ ದೇವಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯ ದುಷ್ಟಮಾತುಗಳಿಂದ ಏವಿಗಳು ಈಗಲೂ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿವೆ: ನಿನ್ನ ಮಧುರವಚನಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಆಹ್ಲಾದಗೊಳಿಸಲಿ.

76 ನಾಸವದತ್ತೆ— (ಏಕಾಂತವಾಗಿ ರೋಷದಿಂದ ನಗುತ್ತಾ) ಹಂಜೆ ಕಾಂಚನ ಮಾಲೆ, ನಾನು ಹೀಗೆ ಕರ್ಕಶವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವವಳು ! ಆರೈ ವಸಂತಕ ಮಾತ್ರ ಸ್ತ್ರಿಯೆಂದವ !

76 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೆದರಿಸುತ್ತಾ) ಹತಾಶ, ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿ.

77 ವಿದೂಷಕ—(ನೋಡಿ) ವಯಸ್ಸು, ನೋಡು, ನೋಡು ! ಇಗೋ ಕುಪಿತಳಾದ ಕಾಮಿನಿಯ ಕವೋಲದಂತಿರುವ ಭಗವಾನ್ ವ್ಯುಗಲಾಂಭನ (ಚಂದ್ರ)ನು ಪೂರ್ದದಿಕ್ಕನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಉದಯಿಸಿದ್ದಾನೆ.

78 ರಾಜ — (ನೋಡಿ ಆಸೆಯಿಂದ) ಪ್ರಿಯೇ, ನೋಡು, ನೋಡು.

79 ಯಾವ (ಚಂದ್ರ)ನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಅಪಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆಯೋ, ಆ ನಿಶಾನಾಧನಾದ ಚಂದ್ರನು ನಿನಗೆ (ತಕ್ಕ) ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋ ಎಂಬಂತೆ ಉದಯಾಚಲ ಶಿಖರವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ (ನಿನ್ನ) ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. || ೧೨ ||

80 ಪ್ರಿಯೆ, ಹೀಗೆ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಚಂದ್ರನಿಂದ ತನ್ನ ಜಡತ್ವ ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ ! ಯಾಕೆಂದರೆ—

81 (ನಿನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರನು) ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅನಂದವುಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ವಿನಕೇತನ (=1 ಸಮುದ್ರ; 2 ಮನ್ಮಥ) ನನ್ನು ಉಕ್ಕಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ ? (ಇಂತಹ) ನಿನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರನಿರುವಾಗಲೇ ಈ ಬೇರೊಂದು ಶೀತಾಂಶುವಾದ ಚಂದ್ರನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾನಲ್ಲ ! ಇದು ಅವ್ಯತದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ದರ್ಪ ಎನ್ನೋಣ ನೆಂದರೆ, ಎಲೈ ಬಿಂಬಾಧರೆ ! ಅದು ನಿನ್ನಲ್ಲೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ ? || ೧೩ ||

82 ನಾಸವದತ್ತೆ— (ರೋಷದಿಂದ ಅವಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ) ಆರೈ ಪುತ್ರ, ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ನಾನು ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ! (ಯಾಕೆಂದರೆ) ನೀನು ಸಾಗರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿಹೋದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಗರಿಕಾ ಮಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೀಯೆ.

83 ರಾಜ—(ನೋಡಿ, ಚಪ್ಪಾಗಿ; ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಹಾ ಧಿಕ್ ! ಕಷ್ಟ ! ಇದೇನು ದೇವೀ ನಾಸವದತ್ತೆ ! ವಯಸ್ಸು, ಇದೇನು ?

84 **ವಿದೂಷಕ** — (ವಿಷಾದದಿಂದ) ವಯಸ್ಸು, ಇನ್ನೇನು? ನಮ್ಮ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ ಇದು.

85 **ರಾಜ**—(ಕಳಿತು, ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡು) ಪ್ರಿಯೆ ವಾಸವದತ್ತಿ, ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು.

86 **ವಾಸವದತ್ತಿ** —(ಅಪನೇಮರಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತಾ) ಆರೈಪುತ್ರ, ಹಾಗೆನ್ನ ಬೇಡ. ಈ ಮಾತುಗಳು ಈಗ ಬೇರೆಯವಳಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು.

87 **ವಿದೂಷಕ**—(ಆತ್ಮಗತ) ಈಗ ಇದಕ್ಕೇನು ಆಟ ಹೂಡಲಿ? ಒಳ್ಳೆಯದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರಕಾಶ) ಪೂಜ್ಯ, ನೀನು ಮಹಾನುಭಾವಳಲ್ಲವೇ? ಅದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಸಿನ ಈವರೆಗಿನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿಬಿಡು.

88 **ವಾಸವದತ್ತಿ**— ಆರೈ ವಸಂತಕ, ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗಮಕ್ಕೇ ವಿಘ್ನವೊಡ್ಡುತ್ತಿರುವ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೇ ಅಪರಾಧವಾಗಿರುವುದು?

89 **ರಾಜ**—ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕಂಡಿರುವಾಗ (ಇವಳಿಗೆ) ಏನು ತಾನೇ ಹೇಳಲಿ? ಆದರೂ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

90 ದೇವಿ, ಲಾಕ್ಷಾರಾಗದಿಂದ ನಿನ್ನ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬಳಿದಿರುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವ ನಾನು ನನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಒರಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಕೋಪವೆಂಬ ಉಪರಾಗದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮುಖವೆಂಬ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದನ್ನು, ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ವಿಶೇಷವಾದ ಕರುಣೆಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ, ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ರಕ್ತನಾದೇನು. || ೧೪ || (ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಬೀಳುತ್ತಾನೆ)

91 **ವಾಸವದತ್ತಿ** —(ಕೈಯಿಂದ ತಡೆಯುತ್ತಾ) ಆರೈಪುತ್ರ, ಏಳು, ಏಳು. ಆರೈ ಪುತ್ರನ ಈ ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಕೋಪಿಸುವ ನಾನು ನಿರ್ಲಜ್ಜಳೇ ಸರಿ. ಅದ್ದರಿಂದ ಆರೈಪುತ್ರನು ಸುಖವಾಗಿರಲಿ. ನಾನು ಹೋಗುವೆನು. (ಹೋಗಲು ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ)

92 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ** — ಭಟ್ಟಣಿ, ಪ್ರಸನ್ನತೆ ತೋರು. ಈ ರೀತಿ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಮೇಲೆ ದೇವಿಯವರು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಸಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

93 **ವಾಸವದತ್ತಿ** — ಸದ್ಧಿ, ಬಿಡು, ಬಿಡು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಲೀ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಕ್ಕಾಗಲೀ ಕಾರಣವೆಲ್ಲಿದೆ? ಬಾ, ಹೋಗೋಣ.

94 **ರಾಜ** — ದೇವಿ, ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು, ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು. (ದೇವಿ, ಲಾಕ್ಷಾರಾಗದಿಂದ....) ಇತ್ಯಾದಿ 90 || ೧೪ || ನ್ನು ತಿಳುಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.)

95 **ವಿದೂಷಕ** — ಏಳಯ್ಯಾ, ಆ ದೇವಿ ವಾಸವದತ್ತಿ ಹೋರಟುಹೋದಳು.

ఆద్దరింద ఇట్లీకే అరణ్యరూదనమాడుತ್ತీ?

96 రాజ — (ముఖవన్ను మేలకత్తి) ప్రసన్నతే తోరదేయీ దేవి
 ఘోరటు ఘోరదళీ?

97 విదూషక — ప్రసన్నతే తోరదే ఇన్నీను, నావు శరీరదల్లి యావు
 దోందు గాయవూ ఇల్లదే ఇన్నూ లుళిదిరువాగ?

98 రాజ — ణీ మూఖ! ఓగేకే నన్నన్ను హాస్యమాడుత్తిద్దీ?
 ఈ అనర్థవేల్ల నిన్నిందలీ ఒదగి బంకల్లవే?

99 ప్రణయబహుమానదింద ప్రీతియు దినే దినే (నమ్మల్లి) చీళిదు
 బందిదీ. ఓగిరువల్లి, ఓందిందూ మాడదీ ఈగ నాను మాడిరువ ఈ
 తప్పన్ను కండు ఆసహనశీలకాద నన్న ప్రీయేయు తన్న ప్రాణత్యాగ
 మాడిచిడువళింబుదు స్వప్నవాగియీ ఇదే. ఆతిశయవాద ప్రీతియు
 తప్పితవన్నేందిగూ స్మరిసదల్లవే! || ౧౫ ||

100 విదూషక — అయ్యా, రోషగొందిరువ దేవియు ఏను మాడు
 వళింబుదు తిళియువుదిల్ల. సాగరికేయ జీవితవంతూ దుష్కరవేందీ
 లూహిసుత్తీనే.

101 రాజ — వయస్య, నానూ హాగేయీ భావిసుత్తీనే. హా! ప్రీయ
 సాగరికే!

(బళిక వాసవదత్తేయ వేష ధరిసిన సాగరిక ప్రవేశిస్తున్నాళి)

102 సాగరిక — (ఊచ్చేగఓంప) మహారాణ్యవర ఈ వేష హాకి
 కేండు సంగీతశాలేయింప ఘోరకే బరువాగ యారిందలూ ఆదృష్ట
 వశాత్ లక్ష్మీసల్పడలిల్ల! ఈగేను మాడలి? (కణ్ణిలుడుత్తా యోచిస్తున్నాళి)

103 విదూషక — ఇదేకయ్యా మూఢనంతే నిందిద్దీయే? ఇదక్కే
 ప్రతీకారవన్ను యోచిసు.

104 రాజ — వయస్య, ఆదే యోచిస్తున్నాళి. దేవియ ప్రసన్నతే
 యన్ను బిట్టరీ బేరీ లుపాయవే కాణుత్తిల్ల. ఆద్దరింద బా. అల్లిగే
 ఘోరగోణ. (ముంచే ఘోగుత్తారీ)

105 సాగరిక — (కణ్ణిలించ కూడి, ఆయోచిసి) ఈగ నేణు హాకికేండు
 సాయువుదే లీసు. ఓగే మాడిదరీ, సుసంగతేయంతే నమ్మ సుకేతద

ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನ ರಿತ ದೇವಿಯಿಂದ ಪರಿಭವ ಹೊಂದದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

(ನುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ)

106 **ವಿದೂಷಕ**—(ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ) ಇರು, ಸ್ವಲ್ಪ ಇರು. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸದ್ದು ಕೇಳಬರುತ್ತಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡು ದೇವಿಯೇ ಪುನಃ ಬಂದಿರಬಹುದು.

107 **ರಾಜ**— ವಯಸ್ಸು, ದೇವಿಯು ಮಹಾನುಭಾವಳೇ ಸರಿ. ಒಂದುವೇಳೆ ಹೀಗೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಬೇಗ ನೋಡು.

108 **ವಿದೂಷಕ**—ನೀನು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ. (ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

109 **ಸಾಗರಿಕೆ**— (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಈಗ ಈ ಮಾಧವೀ ಲತೆಯಿಂದ ಕುಣಿಕೆ ಮಾಡಿ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. (ಎಂದು ಲತಾಪಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿ) ಹಾ ಅಪ್ಪ! ಹಾ ಅಮ್ಮ! ಇಗೋ ಮಂದಭಾಗಿನಿಯಾದ ನಾನು ಅನಾಥಳೂ ಅಶರಣಳೂ ಆಗಿ ಈಗ ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

(ಎಂದು ಲತಾಪಾಶವನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ)

110 **ವಿದೂಷಕ**—(ನೋಡಿ) ಇವಳು ಬೇರೆ ಯಾರು? ಇದೇನು ಪುನಃ ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತೆ! (ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ವಯಸ್ಸು, ರಕ್ಷಿಸು, ರಕ್ಷಿಸು! ಇಗೋ ದೇವೀವಾಸವದತ್ತೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

111 **ರಾಜ**— (ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ, ಹತ್ತಿರ ಬಂದು) ಎಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ?

112 **ವಿದೂಷಕ**— ಇಗೋ ಈಕೆ.

113 **ರಾಜ**— (ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಪಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಾ) ಎಲೆ ಸಾಹಸಕಾರಿಣಿ, ಇದೇನು ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ?

114 ಈ ಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿರಲಾಗಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಕಂಠಗತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಈ (ನನ್ನ) ಪ್ರಯತ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ. ನೀನೀ ಸಾಹಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು, ಪ್ರಿಯಳೇ! || ೧೬ ||

115 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ) ಎಲೆ, ಇದೇನಿದು? ಮಹಾರಾಜನೇ ಇಲ್ಲಿ! (ಹರ್ಷದಿಂದ ಆತ್ಮಗತ) ಈತನನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಪುನಃ ನನಗೆ ಜೀವಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ

ಕೃತಾರ್ಥಳಾಗಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆ. (ಪ್ರಕಾಶ) ಮಹಾರಾಜರು ಬಿಡೋಣವಾಗಲಿ. ನಾನಂತೂ ಪರಾಧೀನ. ಸಾಯಲು ಪುನಃ ಈ ಬಗೆಯ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರೆ. (ಎಂದು ಪುನಃ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಪಾಶವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳ ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ)

116 ರಾಜ — (ಕಂಡು ಹರ್ಷದಿಂದ) ಇದೇನು, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆ ಸಾಗರಿಕೆಯೇ! (ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಪಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ)

117 ತೀರ ಹೆಚ್ಚಾದ ಈ ದುಡುಕಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಬೇಗ ಈ ಲತಾ ಪಾಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಎಲೈ ಜೀವಿತೇಶಳೇ! ಹೊರಹೊರಟಿರುವ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಬಾಹುಪಾಶವನ್ನು ಇಡು. || ೧೭ ||

118 (ಎಂದು ಅವಳ ತೋಳುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖವನ್ನಭಿನಯಿಸಿ, ವಿದೂಷಕನನ್ನು ಕುರಿತು) ಸಖನೇ, ಇದು ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ಮಳೆ!

119 ವಿದೂಷಕ — ಆಯ್ಯಾ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ, ಆಕಾಲದ ಸುಂಟರ ಗಾಳಿಯಾಗಿ ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೆ.

(ಬಳಿಕ ವಾಸವದತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ)

120 ವಾಸವದತ್ತಿ — ಎಲೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಹಾಗೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ ಬಂದು ನಾನು ತುಂಬಾ ನಿಷ್ಕರವಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಆರ್ಯಪುತ್ರನನ್ನು ಸಂತ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

121 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮಹಾರಾಣಿಯವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು? ಒಳ್ಳೆಯದು; ಮಹಾರಾಜರೇ ದುರ್ಜನರಾಗಿರಲಿ; ದೇವಿಯವರು ಮಾತ್ರ (ಹಾಗಾಗುವುದು) ಬೇಡ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬರೋಣವಾಗಲಿ. (ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

122 ರಾಜ — ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆ! ಏನು ನಿನ್ನ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಈಗಲೂ ನಾವು ವಿಫಲಮನೋರಥರಾಗಬೇಕೇ?

123 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುಕೇಳಿ) ಭಟ್ಟಣಿ, ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಮಹಾರಾಜರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಸಂತ್ಪಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವ ರೆಂಡೂಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

124 ವಾಸವದತ್ತಿ — (ಹರ್ಷದಿಂದ) ಹಾಗಾದರೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆಯೇ ಹಿಂದು ಗಡಿಯಿಂದ ಹೋಗಿ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸನ್ನ ಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

125 **ವಿದೂಷಕ** — ಪೂಜ್ಯಸಾಗರಿಕೆ, ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಯ ನನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸು.

126 **ನಾಸವದತ್ತೆ** - (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿ ವಿಷಾದದಿಂದ) ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಸಾಗರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲಿಸೋಣ. ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ)

127 **ಸಾಗರಿಕೆ** - - ಮಹಾರಾಜ, ಈ ಸುಳ್ಳು ದಾಷ್ಟಿಣ್ಯದಿಂದೇನು? ಪ್ರಾಣ ಕ್ಷಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಲ್ಲಭಿಯಾಗಿರುವ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪುನಃ ನನ್ನನ್ನು ಆಪರಾಧಿಸಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ?

128 **ರಾಜ** - ಎಲೌ, ನೀನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳಾಗಿಬಿಟ್ಟೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

125 ಆವಳೆರಡು ಸ್ತನಗಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಅದಿರುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ನಾನು ಕಂಪಿಸಿದೆ. ಮೌನವಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನಾಡಿದೆ. ಅವಳ ಮುಖವು ಹುಬ್ಬುಗಂಟುಹಾಕಿರಲು ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಅವಳ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಾನು ದೇವಿಗೆ ಮಾಡಿದುದೆಲ್ಲವೂ ಅವಳ ಸಹಜವಾದ ಘನತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೇವೆಯೇ. ಆದರೆ ಪ್ರೇಮದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೆಳೆದು ಹೆಚ್ಚಿದ ರಸವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀತಿಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ (ಬೇರೂರಿ) ಇದೆ. || ೧೮ ||

130 **ನಾಸವದತ್ತೆ** — (ಸತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ರೋಷದಿಂದ) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಇದು (ನಿನಗೆ) ತಕ್ಕದ್ದು !

131 **ರಾಜ** — (ನೋಡಿ, ಚಿಪ್ಪಾಗಿ) ದೇವಿ, ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇಷ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಮೋಸಹೋಗಿ ನೀನೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಮಿಸು. (ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ)

132 **ನಾಸವದತ್ತೆ** — (ರೋಷದಿಂದ) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಏಳು ಏಳು. ಈಗಲೂ ಏಕೆ 'ಸಹಜವಾದ ಘನತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೇವೆ' ಯಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀ ?

133 **ರಾಜ** - - (ಆತ್ಮಗತ) ದೇವಿಗೆ ಇದೂ ಕೇಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತೇ ? ಹಾಗಾದರೆ ದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನ ಗೊಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಶರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆವು. (ಮುಖ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಕೊನೆ)

134 **ವಿದೂಷಕ** — ಪೂಜ್ಯಕೆ, ನೀನೇ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದು ವೇಷಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ನಾನು

ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದೆ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬದಿದ್ದರೆ, ಈ ಲತಾಪಾಶವನ್ನಾದರೂ ನೋಡು. (ಲತಾಪಾಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ)

135 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಕೋಪದಿಂದ) ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಇದೇ ಲತಾಪಾಶದಿಂದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೋ. ಈ ದುಷ್ಟಕನ್ಯೆಯನ್ನೂ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸು.

136 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**—ಒಡತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಲತಾಪಾಶದಿಂದ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿ, ಹೊಡೆಯುತ್ತಾಳೆ) ಹತಾಶ, ನಿನ್ನ ದುರ್ನಡತೆಯ ಫಲವನ್ನು ನುಭವಿಸು. 'ಮಹಾರಾಣಿಯ ದುಷ್ಟವಚನಗಳಿಂದ ಕಿವಿಗಳು ಸೆಟೆದು ಹೋಗಿವೆ' ಎಂಬ ಆ (ನಿನ್ನ) ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೋ. ಸಾಗರಿಕೆ, ನೀನೂ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲು.

137 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ಸ್ವಗತ) ಪುಣ್ಯಹೀನೆಯಾದ ನನಗೆ ನನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತೆಯೇ ಸಾಯಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ!

138 **ವಿದೂಷಕ**—(ವಿಘ್ನದಿಂದ) ವಯಸ್ಕ, ದೇವಿಯ ಬಂಧನದಿಂದ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗುತ್ತಿರುವ ಅನಾಥನಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋ. (ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತೆಯು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನೂ ವಸಂತಕನನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.)

139 **ರಾಜ**—(ಬೇದದಿಂದ) ಕಷ್ಟ, ಕಷ್ಟ!

140 ದೀರ್ಘರೋಷದಿಂದ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣಮೆಲ್ಲ ಗುವೆಲ್ಲಾ ಅಪಹೃತವಾಗಿರುವ ದೇವಿಯ ಆ ಮುಖವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಲೇ? ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ಕೋಪವುಳ್ಳ ದೇವಿಯಿಂದ ಹೆದರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ, ಮೊದಲೇ ಭೀತಕಾಗಿದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಲೇ? ಅಥವಾ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಲೇ? ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ವ್ಯಥೆಗೊಂಡವನಾಗಿ ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದಾಗಿದ್ದೇನೆ. ||೧೯||

141 ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಈಗ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಲು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

(ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.)

ಇಂತು ಸಂಕೇತಕ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಂಕ

ಅಂಕ ೪

1(ಬಳಿಕ ಸುಸಂಗತೆ ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ಕೂಡಿ, ರತ್ನ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

2 **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಕರುಣೆಯಿಂದ ನಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು) ಹಾ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ! ಹಾ ಲಜ್ಜಾಶೀಲೆ! ಹಾ ಸಖೀಜನವತ್ಸಲೆ! ಹಾ ಉದಾರಸ್ವಭಾವದವಳೆ! ಹಾ ಸೌಮ್ಯದರ್ಶನೆ! ಎಲ್ಲಿ ಹೋದೆ? ಉತ್ತರ ಕೊಡು. (ಆಳುತ್ತಾಳೆ. ಮೇಲೆನೋಡಿ, ನಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು) ಅಯ್ಯೋ ಹಾಳು ವಿಧಿಯೇ! ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನೇ! ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ರೂಪಲಾವಣ್ಯವುಳ್ಳಂತಹವಳನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಯೂ ಅದೇಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟೆ? ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ಅವಳು ಈ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು 'ಯಾವನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತೇನೆ. (ತೆರೆಯ ಕಡೆನೋಡಿ) ಓ, ಇಗೋ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಸಂತಕ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ.

3 (ಬಳಿಕ ಹರ್ಷಗೊಂಡ ವಸಂತಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.)

4 **ವಿದೂಷಕ**—ಹೀ ಹೀ! ಭೋ ಭೋ! ಪ್ರಿಯ ವಯಸ್ಕನಿಂದ ಪ್ರಸಾದಿತಳಾದ ಮಹಾರಾಣಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯಿಂದ ನಾನು ಬಂಧಮುಕ್ತನಾಗಿ ಆಕೆಯೇ ಕೈಯಾರ ಕೊಟ್ಟ ಕಡುಬು-ಲಡ್ಡುಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಭರ್ತಿಮಾಡಿದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳಜತೆ ಮತ್ತು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನು ಈಗ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. (ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

5 **ಸುಸಂಗತೆ**—(ಆಳುತ್ತಾ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಆರೈ ವಸಂತಕ, ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಂತುಕೋ.

6 **ವಿದೂಷಕ**—(ನೋಡಿ) ಇದೇನು ಸುಸಂಗತೆ! ಇದೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದೀ, ಸುಸಂಗತೆ? ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಅನಾಹುತವೇನೂ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ ತಾನೇ?

7 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಪಾಪ! ಆಕೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರವಾದ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ದೇವಿಯು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದಳೋ ತಿಳಿಯದು.

8 **ವಿದೂಷಕ**—(ತನಕದಿಂದ) ಹಾ ಪೂಜ್ಯೆ ಸಾಗರಿಕೆ! ದೇವಿಯು ಈಗ ತುಂಬಾ ನಿರ್ದಯವಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಆಮೇಲೆ?

9 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ಅವಳು 'ಈ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಆರ್ಯ ವಸಂತಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಆರ್ಯ, ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ.

10 **ವಿದೂಷಕ**— (ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ) ಆರ್ಯ, ಈ ಬಗೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಇಬ್ಬರೂ ಅಳುತ್ತಾರೆ)

11 **ಸುಸಂಗತೆ**—(ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡು) ಅವಳ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಆರ್ಯನು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣವಾಗಲಿ.

12 **ವಿದೂಷಕ**—(ಚಿಂತಿಸಿ) ಅಥವಾ, ಕೊಡು. ಸಾಗರಿಕೆಯ ವಿರಹದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಇದರಿಂದಲಾದರೂ ವಿನೋದಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಸುಸಂಗತೆ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ವಸಂತಕನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಇಂತಹ ಅಲಂಕಾರ ಅವಳಿಗಿಲ್ಲದ ಬಂತು?

13 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಆರ್ಯ, ನಾನೂ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

14 **ವಿದೂಷಕ**— ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳೇನು ಹೇಳಿದಳು?

15 **ಸುಸಂಗತೆ**—ಆಗ ಅವಳು ಮೇಲ್ಗಡೆ ನೋಡಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು, 'ಈಗ ಈ ಕಥೆಯಿಂದ ನಿನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ?' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

16 **ವಿದೂಷಕ**— ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಆಭರಣವೇ 'ಈಕೆ ದೊಡ್ಡವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಸುಸಂಗತೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕ ಈಗ ಎಲ್ಲಿ?

17 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಆರ್ಯ, ಈಗ ತಾನೇ ಮಹಾರಾಜರು ದೇವಿಯವರ ಭವನದಿಂದ ಹೊರಟು ಸ್ಫಟಿಕಶಿಲಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಯನು ಹೋಗೋಣಾಗಲಿ. ನಾನೂ ದೇವೀವಾಸವದತ್ತಿಯ ಪರಿಚಾರಿಣಿಯಾಗುತ್ತೇನೆ.

ಇಂತು ಪ್ರವೇಶಕ

18 (ಬಳಿಕ ಆಸನಸ್ಥನಾದ ರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

19 **ರಾಜ**— (ಅಲೋಚಿಸಿ)

ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದುಬಿಟ್ಟಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೋಪವನ್ನು ತಾನೇ ತೊಡೆದುಹಾಕಿ ದೇವಿಯು ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಂದಿ

125 **ವಿದೂಷಕ** — ಪೂಜ್ಯಸಾಗರಿಕೆ, ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸು.

126 **ವಾಸವದತ್ತೆ** — (ಕಿಸಿಗೊಟ್ಟು, ಕೇಳಿ ವಿಷಾದದಿಂದ) ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಸಾಗರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಲಿಸೋಣ. ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ)

127 **ಸಾಗರಿಕೆ** . ಮಹಾರಾಜ, ಈ ಸುಳ್ಳು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದೇನು ? ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಲ್ಲಭಿಯಾಗಿರುವ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪುನಃ ನನ್ನನ್ನು ಅಪರಾಧಿಸಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ?

128 **ರಾಜ** - ಎಲಾ, ನೀನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳಾಗಿಬಿಟ್ಟೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

129 ಅವಳೆರಡು ಸ್ತನಗಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಅದಿರುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ನಾನು ಕಂಪಿಸಿಡೆ. ಮೌನವಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನಾಡಿದೆ. ಅವಳ ಮುಖವು ಹುಬ್ಬುಗಂಟುಹಾಕಿರಲು ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಅವಳ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಾನು ದೇವಿಗೆ ಮಾಡಿದುದೆಲ್ಲವೂ ಅವಳ ಸಹಜವಾದ ಘನತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೇವೆಯೇ. ಆದರೆ ಪ್ರೇಮದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೆಳೆದು ಹೆಚ್ಚಿದ ರಸವುಳ್ಳ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ (ಬೇರೂರಿ) ಇದೆ. || ೧೮ ||

130 **ವಾಸವದತ್ತೆ** — (ಪತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ರೋಷದಿಂದ) ಅರೈಪುತ್ರ, ಇದು (ನಿನಗೆ) ತಕ್ಕದ್ದು !

131 **ರಾಜ** — (ನೋಡಿ, ಚಿಪ್ಪಾಗಿ) ದೇವಿ, ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇಷ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಮೋಸಹೋಗಿ ನೀನೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಮಿಸು. (ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ)

132 **ವಾಸವದತ್ತೆ** — (ರೋಷದಿಂದ) ಅರೈಪುತ್ರ, ಏಳು ಏಳು. ಈಗಲೂ ಏಕೆ 'ಸಹಜವಾದ ಘನತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೇವೆ' ಯಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀ ?

133 **ರಾಜ** — (ಆತ್ಮಗತ) ದೇವಿಗೆ ಇದೂ ಕೇಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತೇ ? ಹಾಗಾದರೆ ದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನ ಗೊಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಶರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆವು. (ಮುಖ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ)

134 **ವಿದೂಷಕ** — ಪೂಜ್ಯಕೆ, ನೀನೇ ನೇಗುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದು ವೇಷಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ನಾನು

ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದೆ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬದಿದ್ದರೆ, ಈ ಲತಾಪಾಶವನ್ನಾದರೂ ನೋಡು. (ಲತಾಪಾಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ)

135 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಕೋಪದಿಂದ) ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಇದೇ ಲತಾಪಾಶದಿಂದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೋ. ಈ ದುಷ್ಟಕನ್ಯೆಯನ್ನೂ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸು.

136 **ಕಾಂಚನಮಾಲೆ**—ಒಡತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಲತಾಪಾಶದಿಂದ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿ, ಹೊಡೆಯುತ್ತಾಳೆ) ಹತಾಶ, ನಿನ್ನ ದುರ್ನಡತೆಯ ಫಲವನ್ನು ನುಭವಿಸು. 'ಮಹಾರಾಣಿಯ ದುಷ್ಟವಚನಗಳಿಂದ ಕಿವಿಗಳು ಸೆಟೆದು ಹೋಗಿವೆ' ಎಂಬ ಆ (ನಿನ್ನ) ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೋ. ಸಾಗರಿಕೆ, ನೀನೂ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲು.

137 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ಸ್ತಗತ) ಪುಣ್ಯಹೀನೆಯಾದ ನನಗೆ ನನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತೆಯೇ ಸಾಯಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ!

138 **ವಿದೂಷಕ**—(ವಿಘ್ನದಿಂದ) ವಯಸ್ಕ, ದೇವಿಯ ಬಂಧನದಿಂದ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗುತ್ತಿರುವ ಅನಾಥನಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋ. (ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತೆಯು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನೂ ವಸಂತಕನನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.)

139 **ರಾಜ**—(ಬೇದದಿಂದ) ಕಷ್ಟ, ಕಷ್ಟ!

140 ದೀರ್ಘರೋಷದಿಂದ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣಮೆಲ್ಲ ಗುವೆಲ್ಲಾ ಅಪಹೃತವಾಗಿರುವ ದೇವಿಯ ಆ ಮುಖವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಲೇ? ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ಕೋಪವುಳ್ಳ ದೇವಿಯಿಂದ ಹೆದರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ, ಮೊದಲೇ ಭೀತಳಾಗಿದ್ದ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಲೇ? ಅಥವಾ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಲೇ? ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ವ್ಯಥೆಗೊಂಡವನಾಗಿ ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದಾಗಿದ್ದೇನೆ. || ೧೯ ||

141 ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಈಗ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ದೇವಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಲು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

(ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.)

ಇಂತು ಸಂಕೇತಕ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಂಕ

ಅಂಕ ೪

¹(ಬಳಿಕ ಸುಸಂಗತೆ ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ಕೂಡಿ, ರತ್ನ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

² **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಕರುಣೆಯಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು) ಹಾ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಸಾಗರಿಕೆ! ಹಾ ಲಜ್ಜಾ ಶೀಲೆ! ಹಾ ಸಖೀಜನವತ್ಸಲೆ! ಹಾ ಉದಾರಸ್ವಭಾವದವಳೆ! ಹಾ ಸೌಮ್ಯದರ್ಶನೆ! ಎಲ್ಲಿ ಹೋದೆ? ಉತ್ತರ ಕೊಡು. (ಅಳುತ್ತಾಳೆ. ಮೇಲೆನೋಡಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು) ಅಯ್ಯೋ ಹಾಳು ವಿಧಿಯೇ! ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನೇ! ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ರೂಪಲಾವಣ್ಯವುಳ್ಳಂತಹವಳನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಯೂ ಅದೇಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟೆ? ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ಅವಳು ಈ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು 'ಯಾವನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತೇನೆ. (ತೆರೆಯ ಕಡೆ ನೋಡಿ) ಓ, ಇಗೋ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಸಂತಕ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ.

³ (ಬಳಿಕ ಹರ್ಷಗೊಂಡ ವಸಂತಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.)

⁴ **ವಿದೂಷಕ**— ಹೀ ಹೀ! ಭೋ ಭೋ! ಪ್ರಿಯ ವಯಸ್ಕನಿಂದ ಪ್ರಸಾದಿತಳಾದ ಮಹಾರಾಣಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯಿಂದ ನಾನು ಬಂಧನುಕ್ತನಾಗಿ ಆಕೆಯೇ ಕೈಯಾರ ಕೊಟ್ಟ ಕಡುಬು-ಲಡ್ಡುಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಭರ್ತಿಮಾಡಿದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳಜತೆ ಮತ್ತು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನು ಈಗ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. (ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

⁵ **ಸುಸಂಗತೆ**— (ಅಳುತ್ತಾ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಆರೈ ವಸಂತಕ, ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಂತುಕೋ.

⁶ **ವಿದೂಷಕ**— (ನೋಡಿ) ಇದೇನು ಸುಸಂಗತೆ! ಇದೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದೀ, ಸುಸಂಗತೆ? ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಅನಾಹುತವೇನೂ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ ತಾನೇ?

⁷ **ಸುಸಂಗತೆ**— ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ವಾಪ! ಆಕೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರವಾದ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ದೇವಿಯು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದಳೋ ತಿಳಿಯದು.

⁸ **ವಿದೂಷಕ**— (ತನಕದಿಂದ) ಹಾ ಪೂಜ್ಯೆ ಸಾಗರಿಕೆ! ದೇವಿಯು ಈಗ ತುಂಬಾ ನಿರ್ದಯವಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಆಮೇಲೆ?

9 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ಅವಳು 'ಈ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಆರ್ಯ ವಸಂತಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಆರ್ಯ, ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ.

10 **ವಿದೂಷಕ**— (ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ) ಆರ್ಯ, ಈ ಬಗೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಇಬ್ಬರೂ ಅಳುತ್ತಾರೆ)

11 **ಸುಸಂಗತೆ**—(ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡು) ಅವಳ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಆರ್ಯನು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣವಾಗಲಿ.

12 **ವಿದೂಷಕ**—(ಚಿಂತಿಸಿ) ಅಥವಾ, ಕೊಡು. ಸಾಗರಿಕೆಯ ವಿರಹದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನನ್ನು ಇದರಿಂದಲಾದರೂ ವಿನೋದಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಸುಸಂಗತೆ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ವಸಂತಕನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ) ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಇಂತಹ ಅಲಂಕಾರ ಅವಳಿಗೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು?

13 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಆರ್ಯ, ನಾನೂ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

14 **ವಿದೂಷಕ**— ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳೇನು ಹೇಳಿದಳು?

15 **ಸುಸಂಗತೆ**—ಆಗ ಅವಳು ಮೇಲ್ಗಡೆ ನೋಡಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು, 'ಈಗ ಈ ಕಥೆಯಿಂದ ನಿನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ?' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

16 **ವಿದೂಷಕ**— ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಆಭರಣವೇ 'ಈಕೆ ದೊಡ್ಡವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಸುಸಂಗತೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕ ಈಗ ಎಲ್ಲಿ?

17 **ಸುಸಂಗತೆ**— ಆರ್ಯ, ಈಗ ತಾನೇ ಮಹಾರಾಜರು ದೇವಿಯವರ ಭವನದಿಂದ ಹೊರಟು ಸ್ವಟಕಶಿಲಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಯನು ಹೋಗೋಣಾಗಲಿ. ನಾನೂ ದೇವೀವಾಸವದತ್ತಿಯ ಪರಿಚಾರಿಣಿಯಾಗುತ್ತೇನೆ.

ಇಂತು ಪ್ರವೇಶಕ

18 (ಬಳಿಕ ಆಸನಸ್ಥನಾದ ರಾಜನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

19 **ರಾಜ** — (ಆಲೋಚಿಸಿ)

ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದುಬಿಟ್ಟಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೋಪವನ್ನು ತಾನೇ ತೊಡೆದುಹಾಕಿ ದೇವಿಯು ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಂದಿ

ದಳೋ ಅಷ್ಟನ್ನು (ನನ್ನ) ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥದ ಆಣೆಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಪ್ರಿಯವಚನಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವಳ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದಾಗಲೀ, ತುಂಬಾ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಾಗಲೀ, ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದಾಗಲೀ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಖಿಯರಾಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದಾಗಲೀ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ||೧||

²⁰ (ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು) ಈಗ ದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದಿತಳಾಗಿರಲಾಗಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಚಿಂತೆಯೊಂದೇ ನನ್ನನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ —

²¹ ಕಮಲದ ಒಳಭಾಗದಷ್ಟು ಸುಕುಮಾರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಆ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯು ಆಗ ನೊದನೊದಲನೆಯ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಗಾಢವಾದ (ನನ್ನ) ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಕರಗಿಹೋಗಿ, ಅದೇ ಕ್ಷಣವೇ ಬಿದ್ದ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳಿಂದಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಮೂಲಕ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಬಿಟ್ಟಿಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ

²² (ಚಿಂತಿಸಿ) ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರನಾದ ಆ ವಸಂತಕನೂ ದೇವಿಯಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರ ಮುಂದೆ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಲಿ? (ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ)

(ಬಳಿಕ ವಸಂತಕನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

²³ **ವಿದೂಷಕ** — (ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ) ಈ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನು ತುಂಬಿಹೋಗಿರುವ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ಕೃಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದ ಲಾವಣ್ಯವುಳ್ಳ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಿದಿಗೆ ಚಂದ್ರನಂತೆ (ಎಂದಿಗಿಂತ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಸವಿಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ ಒಳ್ಳೆಯದಯ್ಯಾ! ಮಹಾರಾಣಿಯ ಹಸ್ತಗತನಾಗಿದ್ದ ನಾನು ಇದೇ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುವಂತಾಯಿತಲ್ಲ

²⁴ **ರಾಜ** — (ನೋಡಿ, ಸರ್ಪದಿಂದ) ಓ, ವಸಂತಕ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ! ಮಿತ್ರ, ನನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೋ.

²⁵ **ವಿದೂಷಕ** — (ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು) ವಯಸ್ಕ, ಮಹಾರಾಣಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾಗಿದ್ದೇನೆ!

²⁶ **ರಾಜ** — ದೇವಿಯ ಪ್ರಸಾದ ನಿನ್ನ ಅಲಂಕಾರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಿತು. ಈಗ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಸಮಾಚಾರ ಏನು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು. (ವಿದೂಷಕನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.) ವಯಸ್ಕ, ಏನು ಮಾತೇ ಆಡುವುದಿಲ್ಲ?

27 **ವಿದೂಷಕ**—ಅಪ್ಪಿಯವಾದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲ.

28 **ರಾಜ** — (ಕಳವಳದಿಂದ) ವಯಸ್ಸು, ಏನು ಅಪ್ಪಿಯವೇ? ಅಂದರೆ ಆಕೆ ಪ್ರಾಣ ನೀಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಹಾ ಪ್ರಿಯೆ ಸಾಗರಕ್ಕೆ!
(ಸೂರ್ಭಯನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ)

29 **ವಿದೂಷಕ**—(ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ) ಸಂತೈಸಿಕೋ, ಸಂತೈಸಿಕೋ, ವಯಸ್ಸು!

30 **ರಾಜ** — (ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಶೂನ್ಯನಾದ ನನ್ನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿಬಿಡಿ, ಎಲೈ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ! ನೀವಾದರೂ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ. ನೀವು ಬೇಗ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಖಂಡಿತ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿರಿ. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಹಳ ದೂರ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.

31 **ವಿದೂಷಕ**—ಅಯ್ಯಾ, ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬೇಡ. ಆ ಬಡ ಪಾಯಿಯನ್ನು ದೇವಿಯು ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಅಪ್ಪಿಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

32 **ರಾಜ**—ಹೇಗೆ? ಉಜ್ಜಯಿನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾಳೆಯೇ? ದೇವಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅನಾದರ! ವಯಸ್ಸು, ಇದನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳದವರಾರು?

33 **ವಿದೂಷಕ**—ಸುಸಂಗತಿ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಆಕೆ ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

34 **ರಾಜ**—ಬೇರೆ ಏನು (ಕಾರಣದಿಂದ)? ನನ್ನನ್ನು ಸಂಶೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡು, ಮಿತ್ರ. (ವಿದೂಷಕ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು) ಅಹಹ!

35 ಆಕೆಯ ಕಂಠಾಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕಳಚಬಂದ ಈ ಮಾಲೆಯಿಂದ, ಸಮಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಖಿಯಂತೆ, ಈ ನನ್ನ ಶರೀರವು ಆತ್ಮಾಸಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ. || ೪ ||

36 ವಯಸ್ಸು, ನೀನು ಇದನ್ನು ಧರಿಸಿಕೋ. ಇದನ್ನಾದರೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ಧೈರ್ಯತಾಳುತ್ತೇನೆ.

37 **ವಿದೂಷಕ**—ಅಯ್ಯಾ, ನೀನು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದಂತೆ. (ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)

38 **ರಾಜ**—(ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು) ವಯಸ್ಸು, ಪ್ರಿಯೆಯ ಪುನರ್ಧರಣನ ದುರ್ಲಭವೇ?

³⁹ **ವಿದೂಷಕ**—(ಭಯದಿಂದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ) ಹೀಗೆ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಡವಯ್ಯಾ. ಒಂದುವೇಳೆ, ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

⁴⁰ (ಬಳಿಕ ಬೆತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ವಸುಂಧರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

⁴¹ **ವಸುಂಧರೆ**—(ಹತ್ತಿರ ಬಂದು) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ಮಹಾರಾಜ, ರುಮಣ್ಣಂತನ ಸೋದರಳಿಯ ವಿಜಯವರ್ಮನು ಏನೋ ಪ್ರಿಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

⁴² **ರಾಜ**—ವಸುಂಧರೆ, ವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.

⁴³ **ವಸುಂಧರೆ**—ಮಹಾರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಹೋಗಿ, ವಿಜಯವರ್ಮನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ) ವಿಜಯವರ್ಮನೇ! ಇಗೋ ಮಹಾರಾಜರು. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗೋಣಾಗಲಿ.

⁴⁴ **ವಿಜಯವರ್ಮ**—(ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ರುಮಣ್ಣಂತನ ವಿಜಯದಿಂದ ತಾವು ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಸಂತೋಷ!

⁴⁵ **ರಾಜ**—ಭಲೆ, ರುಮಣ್ಣಂತನೇ, ಭಲೆ! ಬಲು ಬೇಗ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದೀಯೆ! ವಿಜಯವರ್ಮ, ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೋ. (ವಿಜಯವರ್ಮನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) ವಿಜಯವರ್ಮ, ಕೋಸಲೇಶ್ವರನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಯಾಯಿತೇ?

⁴⁶ **ವಿಜಯವರ್ಮ**—ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ.

⁴⁷ **ರಾಜ**—ವಿಜಯವರ್ಮ, ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

⁴⁸ **ವಿಜಯವರ್ಮ**—ಕೇಳೋಣವಾಗಲಿ, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ. ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅನೇಕ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಕಾಲಾಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತಡೆಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯಸಮೂಹದೊಡನೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ನೆಲಸಿದ್ದ ಕೋಸಲಸತಿಯ ದ್ವಾರವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಬಿಡಾರಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು.

⁴⁹ **ರಾಜ**—ಆಮೇಲೆ, ಆಮೇಲೆ?

⁵⁰ **ವಿಜಯವರ್ಮ**—ಆಮೇಲೆ ಕೋಸಲೇಶ್ವರನೂ ಕೂಡ ತುಂಬಾ ದರ್ಪದಿಂದ ಪರಿಭವವನ್ನು ಸಹಿಸದವನಾಗಿ ಆನೆಗಳಿಂದಲೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದನು.

51 **ವಿದೂಷಕ**— ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಯ್ಯಾ; ನನ್ನ ಎದೆ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ.

52 **ರಾಜ**— ಆಮೇಲೆ, ಆಮೇಲೆ ?

53 **ವಿಜಯವರ್ಮ**— ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಅವನೂ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದ

54 ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆಗಳ ದಟ್ಟವಾದ ಸಾಲಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದಿಗ್ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ, ನಮಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತನು. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ರುಮಣ್ಣಂತನೂ ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾ, ಮದಿಸಿದ ಆನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಲಾಳುಸೈನ್ಯವು ತುಳಿಯ ಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ತಾನು ಬಯಸಿದ್ದ (ಅವಕಾಶವ)ನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ ಇಮ್ಮಡಿಯಾದ ರಭಸದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಎದುರಿಸಿದನು. || ೫ || ಮತ್ತು 55 ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಚಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಹಾರಿಸಿದ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಘಟ್ಟನೆ ಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹಗಳು ಉಕ್ಕುತ್ತಿರುವ ರುಂಡ ಗಳು, ಝಣಝಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳು ತ್ತಿರುವ ರಕ್ಷಾಕವಚಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಸವಾಲುಹಾಕಿ, ಪ್ರಧಾನ ಸೈನ್ಯವು ಭಗ್ನವಾಗಲು, —

56 **ರಾಜ**— ಏನು, ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಗಳೂ ಭಗ್ನವಾದುವೇ ?

57 **ವಿಜಯವರ್ಮ**— ಮದಿಸಿದ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೋಸಲ ಪತಿಯು, ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾದ ರುಮಣ್ಣಂತನಿಂದ ನೂರಾರು ಬಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಹತನಾದನು. || ೬ ||

58 **ವಿದೂಷಕ**— ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ನಾವೇ ಗೆದ್ದೆವು!

(ಎಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತಾನೆ)

59 **ರಾಜ**— ಭಲೆ! ಕೋಸಲೇಶ್ವರ, ಭಲೆ! ಶತ್ರುಗಳೂ ಕೂಡ ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ಪುರುಷಕಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ, ನಿನ್ನ ಮರಣವೂ ಕೂಡ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದುದೇ ಸರಿ! ಆಮೇಲೆ, ಆಮೇಲೆ ?

60 **ವಿಜಯವರ್ಮ**— ಮಹಾರಾಜ, ಆಮೇಲೆ ರುಮಣ್ಣಂತನೂ, ಕೋಸಲ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಣ್ಣ ಜಯವರ್ಮನನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಎಟುಗಳಿಂದ ಗಾಯ ಗೊಂಡಿದ್ದ ಆನೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

61 ರಾಜ — ವಸುಂಧರೆ, ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದ ವೈಭವವನ್ನು ಈತನಿಗೆ ತೋರುವಂತೆ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನಿಗೆ ಹೇಳು.

62 ವಸುಂಧರೆ. — ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಎಂದು ವಿಜಯವರ್ಮನೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ)

63 (ಬಳಿಕ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

64 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮಹಾರಾಣಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞಾಪ್ತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ — 'ಹಂಚೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಹೋಗು. ಈ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನನ್ನು ಆರೈವುತ್ರನಿಗೆ ತೋರಿಸು' ಎಂದು. (ಮುಂಜೆ ಹೋಗಿ, ನೋಡಿ) ಮಹಾರಾಜನು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ — 'ಸಂವರಣಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಈ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ನೋಡೋಣಾಗಲಿ' ಎಂದು.

65 ರಾಜ — ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.

66 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನವಿಲುಗರಿಕಟ್ಟನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನೊಡನೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ) ಮಹಾರಾಜ, ಈತನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ.

67 ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ — (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!
(ನವಿಲುಗರಿಕಟ್ಟನ್ನು ಬೀಸಿ)

68 ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಇಂದ್ರನ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ. ಮಾಯೆಗಳಲ್ಲ ಕೀರ್ತಿಗಳಿಸಿರುವ ಶಂಬರನ ಕಾಲುಗಳಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ. || ೭ ||

69 ಮಹಾರಾಜ, ಕೌಶಾಂಬೀಪತಿ! ಹೆಚ್ಚೇಕೆ?

70 ಚಂದ್ರನನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೂ, ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲೂ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲೂ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಲೇ? — ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು. || ೮ ||

71 ವಿದೂಷಕ — ವಯಸ್ಸು, ಗಮನಿಸು. ಇವನ ಜಂಭ ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

72 ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ— ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವುದೇಕೆ? ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೀಯೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗುರುವಿನ ಮಂತ್ರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ. || ೯ ||

73 ರಾಜ — ಅಯ್ಯಾ, ಸ್ವಲ್ಪ ಇರು. ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ದೇವಿಗೆ ಹೇಳು — 'ಈ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ ನಿನ್ನ ಕಡೆಯವನೇ. ಈ ಪ್ರದೇಶವೂ ಏಕಾಂತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ; ಒಟ್ಟಿಗೇ ನೋಡೋಣ' ಎಂದು.

74 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮಹಾರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಎಂದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ವಾಸವದತ್ತಿಯೊಡನೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

75 ವಾಸವದತ್ತೆ — ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಿಂದ ಬಂದವನೆಂದು ಆ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆತ್ಮೀಯ ಮನೋಭಾವವುಂಟಾಗಿದೆ.

76 ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ತೌರೂರಿನ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಗಿರುವ ಆದರ ಇದು. ಈಕಡೆ ಬರ್ತೋಣವಾಗಲಿ. (ಬಬ್ಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

77 ವಾಸವದತ್ತೆ — (ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ) ಆರ್ಯಪುತ್ರನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!

78 ರಾಜ — ದೇವಿ, ಈತ ತುಂಬ ಗರ್ಜಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ನೋಡೋಣ! (ವಾಸವದತ್ತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ) ಅಯ್ಯಾ, ಇನ್ನು ಬಹುಬಗೆಯ ಇಂದ್ರಜಾಲವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು.

79 ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ — ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ. (ಬಹುಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಾಟ್ಯವಾಡಿ, ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ)

80 ಹರಿ, ಹರ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ದೇವರಾಜನನ್ನೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾಧರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ತಂಡವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ. || ೧೦ ||

81 (ಎಲ್ಲರೂ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ)

82 ರಾಜ — (ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಆಸನದಿಂದಿಳಿದು) ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ!

83 ವಿದೂಷಕ — ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ!

84 ರಾಜ — ದೇವಿ, ನೋಡು.

85 ಇಗೋ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಮಲದಲ್ಲಿ. ಇಗೋ ಚಂದ್ರಶೇಖರನಾದ ರಂಕರ. ಇಗೋ ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾದ ವಿಷ್ಣು; ಕತ್ತಿ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಧನುಸ್ಸುಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಗೋ ಐರಾವತದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ

ದೇವೇಂದ್ರ! ಹಾಗೆಯೇ ಇಗೋ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳು! ಮತ್ತು ದೇವಿಯೇ, ಇಗೋ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಘಲ್ ಘಲ್ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕಾಲಂದಿಗೆಗಳುಳ್ಳ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ.

⁸⁶ ವಾಸವದತ್ತಿ — ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ!

⁸⁷ ವಿದೂಷಕ — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಎಲವೋ ತೊತ್ತಿನಮಗನಾದ ಇಂದ್ರ ಜಾಲಿಕನೇ! ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನಾಗಲೀ ತೋರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಈತನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು.

⁸⁸ (ಬಳಿಕ ವಸುಂಧರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

⁸⁹ ವಸುಂಧರೆ — (ರಾಜನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪಾದಯುಗಳಲ್ಲಿ ಅಮಾತ್ಯ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ಅರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ— 'ವಿಕ್ರಮಬಾಹುವು ತನ್ನ ಪ್ರಧಾನಾಮಾತ್ಯನಾದ ವಸು ಭೂತಿಯನ್ನು ಈಗ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಆತನನ್ನು ಈ ಕ್ಷಣವೇ ನೋಡಬೇಕು. ನಾನೂ ಉಳಿದಿರುವ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಇನ್ನೇನು ಬಂದು ಬಿಟ್ಟೆ.' ಎಂದು.

⁹⁰ ವಾಸವದತ್ತಿ — ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಈ ಇಂದ್ರಜಾಲ ಹಾಗಿರಲಿ. ಪ್ರಧಾನ ಅಮಾತ್ಯ ಆಶ್ಚರ್ಯ ವಸುಭೂತಿ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವನ ಮನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲು ನೋಡಲಿ.

⁹¹ ರಾಜ — ದೇವಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಲಿ. (ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನನ್ನು ಕುರಿತು) ಭದ್ರ, ಈಗ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೋ.

⁹² ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ — (ಪುನಃ ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಾನೆ) ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳ ಅಪ್ಪಣೆ. (ಹೋಗುತ್ತಾ) ನನ್ನ ಒಂದು ಆಟವನ್ನೇನೋ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ನೋಡಲೇಬೇಕು.

⁹³ ರಾಜ — ಭದ್ರ, ಆಗಲಿ; ನೋಡುವೆನು.

⁹⁴ ವಾಸವದತ್ತಿ — ಕಾಂಚನಮಾಲೆ, ಹೋಗು. ಈತನಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವನ್ನು ಕೊಡು.

⁹⁵ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ — ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಅಪ್ಪಣೆ.
(ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನೊಡನೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ)

96 ರಾಜ — ನಂಸಂತಕ, ವಸುಭೂತಿಯನ್ನು ಇದಿರುಗೊಂಡು ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಬಾ.

97 ವಿದೂಷಕ—ನುಹಾರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆ. (ಹೋಗುತ್ತಾನೆ)

98 (ಬಳಿಕ ವಸಂತಕನಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ ವಸುಭೂತಿಯೂ ಬಾಭ್ರವ್ಯನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ)

99 ವಸುಭೂತಿ — (ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ಅಹೋ, ವತ್ಸೇಶ್ವರನ ಅಂಕಸ್ತು ಎಷ್ಟು ಮೇಲ್ತರದ್ದು! ಅಂತೆಯೇ —

100 ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವಾಗ, ಜಯ ಕುಂಜರಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟೆನು. ಸಾಮಂತರಾಜರ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ನಿಂತಿದ್ದಾಗ ಸಂಗೀತಧ್ವನಿಯಿಂದ (ಬೀರೆ ಕಡಿ) ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟೆ. ಈ ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲೇ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನ ವೈಭವವೆಲ್ಲಾ ತಟ್ಟನೆ ಮರೆತು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಹೊರಬಾಗಿಲಿ ನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಕುತೂಹಲಹುಟ್ಟಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಾನು ಹಳ್ಳಿಯ ವನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. || ೧೨ ||

101 ಬಾಭ್ರವ್ಯ—ವಸುಭೂತಿ, ಬಹಳಕಾಲದಮೇಲೆ ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆಂದು, ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

102 ನನ್ನೇ ಸಂತೋಷವು ಈಗ ನನ್ನ ಮುಸ್ಪಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ, (ಮುಸ್ಪಿನಿಂದಲೇ) ಹೆಚ್ಚಿರುವ ನಡುಕವನ್ನು ಭಯ ಚಕಿತತೆಯ ಮೂಲಕ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಮರೆಯಿಸುತ್ತಿದೆ. ತೊದಲುವ ಆಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು, ಗದಗದತೆಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

103 ವಿದೂಷಕ—(ಮುಂಚೆ ಬಂದು) ಅಮಾತ್ಯನು ಬರೋಣವಾಗಲಿ.

104 ವಸುಭೂತಿ — (ವಿದೂಷಕನ ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಮಾಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ರಾಜಪುತ್ರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನುಹಾರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯೇ ಇದು, ಎಂದು ತೋರುತ್ತೆ.

105 ಬಾಭ್ರವ್ಯ—ಅಮಾತ್ಯನೇ, ಸಾದೃಶ್ಯವೇನೋ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕೇಳಲೇನು—“ಇದು ಹೇಗೆ ಬಂತು?” ಎಂದು?

106 ವಸುಭೂತಿ—ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ಬೇಡ ಬೇಡ. ದೊಡ್ಡರಾಜಕುಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನ

ಬಾಹುಕೃಷ್ಣವಿರುವುದರಿಂದ ಒಡವೆಗಳ ಹೋಲಿಕೆ ಮರ್ಲಭವಾದುದಲ್ಲ.

107 **ವಿದೂಷಕ**—ಇಗೋ ಮಹಾರಾಜರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮಾತ್ಯರು ಹತ್ತಿರ ಹೋಗೋಣವಾಗಲಿ.

108 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ) ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !

109 **ರಾಜ**—(ಎದ್ದು) ಅಭಿನಾದನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

110 **ವಸುಭೂತಿ**—ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗು.

111 **ರಾಜ**—ಆರೈನಿಗೆ ಆಸನವೆಲ್ಲಿ ?

112 **ವಿದೂಷಕ**—ಇಗೋ ಆಸನ. ಅಮಾತ್ಯರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣಾಗಲಿ.

(ವಸುಭೂತಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)

113 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**—ಮಹಾರಾಜ, ಬಾಭ್ರವ್ಯನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

114 **ರಾಜ**—(ಚಿನ್ನನ ಪೀಠ ಕೈಯಾಡಿಸಿ) ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ಇತ್ತ ಕುಳಿತುಕೋ.

115 **ವಿದೂಷಕ**—ಅಮಾತ್ಯ; ಇಗೋ ದೇವೀ ವಾಸವದತ್ತಿಯು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

115 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—ಆರೈ, ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

117 **ವಸುಭೂತಿ**—ಆಯುಷ್ಯತಿ, ವತ್ಸರಾಜನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆ.

118 **ರಾಜ**—ಆರೈ ವಸುಭೂತಿ, ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕುಶಲವೇ ?

119 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಪೀಠ ಸೋಡಿ, ಸಿಟ್ಟುಸಿರಿ ಜಿಟ್ಟು) ಮಹಾರಾಜ, ಮಂದ ಭಾಗ್ಯನಾದ ನಾನು ಏನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನರಿಯೆ. (ಮುಖ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ)

120 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ನಿಷಾದದಿಂದ, ಆತ್ಮಗತ) ಹಾ ಧಿಕ್ ! ಹಾ ಧಿಕ್ ! ವಸುಭೂತಿ ಈಗ ಏನು ಹೇಳುವನೋ ?

121 **ರಾಜ**—ವಸುಭೂತಿ, ಹೇಳು; ನನ್ನ ನ್ನೇಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸುತ್ತೀ ?

122 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಎಷ್ಟುಹೊತ್ತು ತಡೆದರೂ ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕೋ, ಅದನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳಬಿಡು.

123 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ದೇವ, ಇದನ್ನರಿಕೆಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮಂದಭಾಗ್ಯನಾದ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಆಯುಷ್ಯತಿಯಾದ ವಾಸವದತ್ತೆ ಸುಟ್ಟುಹೋದಳೆಂದು ಕೇಳಿದಮೇಲೆ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನು, ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಂತೆ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಯಾವ ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೋ—

124 ರಾಜ — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ದೇವಿ, ಇದೇನು ನಿನ್ನ ಸೋದರಮಾವನ ಅನಾತ್ಯನು ಈಗ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ ?

125 ನಾಸವದತ್ತೆ — (ನಕ್ಕು) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಇಲ್ಲಿ ಯಾರು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ನನಗೂ ತಿಳಿಯದು.

126 ವಿದೂಷಕ — ಅವಳಿಗೇನಾಯಿತು ?

127 ವಸುಭೂತಿ — ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಕರೆತರುತ್ತಿರುವಾಗ, ಹಡಗು ಒಡೆದು ಹೋಗಿ, ಅವಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋದಳು.

128 (ಅಳುತ್ತಾ ಮುಖತಗ್ಗಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)

129 ನಾಸವದತ್ತೆ — (ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ಹಾ ಮಂದಭಾಗ್ಯಕಾದ ನಾನು ಕೆಟ್ಟಿ ! ಹಾ ಪ್ರಿಯತಂಗಿ ರತ್ನಾ ವಳಿ ! ಈಗ ಎಲ್ಲಿದ್ದೀಯೆ ? ನನಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡು.

(ಮೂರ್ಛಿತವಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ)

130 ರಾಜ — ಸಂತೈಸಿಕೋ, ಸಂತೈಸಿಕೋ ! ದೈವಗತಿಯನ್ನ ರಿಯುವುದನಾಚ್ಯ ! ಹಡಗು ಒಡೆದುದರಿಂದ ಮುಳುಗಿದರೂ ಪುನಃ ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದಿರುವ ಈ ಇಬ್ಬರೇ ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಲ್ಲನೇ ? (ವಸುಭೂತಿಯನ್ನೂ ಬಾಭ್ರವ್ಯನನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ)

131 ನಾಸವದತ್ತೆ — ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಇದು ಸರಿ. ಆದರೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ಆದ್ಯಷ್ಟು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

132 ರಾಜ — (ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ಇದೇನೆಂಬುದು ನನಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ.

133 ಬಾಭ್ರವ್ಯ — ಮಹಾರಾಜ, ಕೇಳೋಣಾಗಲಿ.....

134 (ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ ತುಂಬಾ ಕೋಲಾಪಲ)

135 ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ನೌಧಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ತಿಬಿರಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಎಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ದಟ್ಟವಾದ ಉದ್ಯಾನವೃಕ್ಷಗಳ ತುದಿಯೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸೂಚಿತವಾದ ಆತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾದ ಉರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಹೊಗೆ (ಯ ಮೋಡ) ಗಳಿಂದ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲವನ್ನು ನೀರಿಸಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮೋಡಗಳಂತೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಅಗ್ನಿಯು, ಉರಿಯ ತಾಸಕ್ಕೆ ಅರ್ಪನಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೆಂಗಸರಿಂದಕೂಡಿದ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಎಮ್ಮ ಬಿಟ್ಟಿದೆ !

|| ೧೪ ||

136 (ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಭ್ರಾಂತವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ)

137 ರಾಜ — ಏನು, ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ? (ಸಂಭ್ರಮವಿಂದ ಎದ್ದು) ಕಷ್ಟ! ದೇವೀವಾಸವದತ್ತೆ ಸುಟ್ಟುಹೋದಳು!

138 ದೇವಿಯು ಲಾವಾಣಕದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಹೋದಳೆಂಬ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ರವಾದವನ್ನು ಈಗ ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿದೆ.

139 ವಾಸವದತ್ತೆ — ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ರಕ್ಷಿಸು, ರಕ್ಷಿಸು!

140 ರಾಜ — ಇದೇನಿದು, ದೇವಿಯು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಅತಿಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ? (ದೇವಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ) ದೇವಿ, ಸಂತೈಸಿಕೋ, ಸಂತೈಸಿಕೋ!

141 ವಾಸವದತ್ತೆ — ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ನನಗಾಗಿ ನಾನು ಆ ಮಾತು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ! ಆದರೆ ನಿರ್ಘೃಣಕಾದ ನನ್ನಿಂದ ಸಂಕಲೆಗಳಮೂಲಕ ಬಂಧಿತಳಾಗಿರುವ ಸಾಗರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಅವಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

142 ರಾಜ — ದೇವಿಯೇ, ಏನು ಸಾಗರಿಕೆ ವಿಪತ್ತಿಗೀಡಾಗಿದ್ದಾಳೆಯೇ? ಇಗೋ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

143 ವಸುಭೂತಿ — ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಇದೇನು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?

144 ಬಾಭ್ರವ್ಯ — ಸ್ವಾಮಿ, ವಸುಭೂತಿ ಯುಕ್ತವಾದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

145 ವಿದೂಷಕ — (ರಾಜನನ್ನು ಉತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು) ಆಯ್ಯಾ, ದುಡುಕಬೇಡ.

146 ರಾಜ — (ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ) ಛಿ ಮೂರ್ಖ! ಸಾಗರಿಕೆ ವಿಪತ್ತಿಗೊಳಗಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಈಗಲೂ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ? (ಬೆಂಕಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ನಟಿಸಿ ಹೊಗೆಯು ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.)

147 ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸುಮ್ಮನಾಗು, ಸುಮ್ಮನಾಗು. ಹೊಗೆ ಹರಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು. (ನಿನ್ನ) ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಚಕ್ರವಾಲವನ್ನೇಕೆ ಅಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದೀ? ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತಹ ಪ್ರಿಯೆಯ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ದಗ್ಧನಾಗದ ನನಗೆ ನೀನೇನು ಮಾಡಬಲ್ಲೆ? || ೧೬ ||

148 ವಾಸವದತ್ತೆ — ದುಃಖಕಾರಿಣಿಯಾದ ನನ್ನ ಮಾತಿನಮೇಲೆಯೇ ಆರ್ಯಪುತ್ರನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ! ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೂ ಅವನನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

149 **ವಿದೂಷಕ**—(ಮುಂಜೆ ಬಂದು) ಪೂಜ್ಯಕೇ, ನಾನೂ ನಿನಗೆ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶಕನಾಗುತ್ತೇನೆ.

150 **ವಸುಭೂತಿ**—ಇದೇನು, ವತ್ಸರಾಜನು ಅಗ್ನಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲಾ! ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಪುತ್ರಿಯ ವಿಪತ್ತನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಕಣ್ಣಾರಕಂಡಿರುವ ನಾನೂ ಇಲ್ಲೇ ನನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಆಹುತಿಯಾಗಿ (ಹೋಮ) ಮಾಡಿ ಬಿಡುವುದೇ ಯುಕ್ತ.

151 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**—(ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ಹಾ ಮಹಾರಾಜ! ಇದೇನು ಕಾರಣ ವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಭರತನ ವಂಶವು ವಂಶಯದ ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲೆಡೆಲ್ಲೆಟ್ಟಿತಲ್ಲಾ! ಅಥವಾ ಪ್ರಲಾಪ ಏತಕ್ಕೆ? ನಾನೂ ನನ್ನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕೆಲಸ ಆಚರಿಸುತ್ತೇನೆ.

152 (ಬಲ್ಲರೂ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶ ನಟಿಸುತ್ತಾರೆ)

153 **ರಾಜ**—(ಬಲಭುಜ ಅಡುಪುದನ್ನು ನೋಡಿಸಿ) ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ನನಗೆ ಇದರ ಫಲವೆಲ್ಲೆಂದೆ? (ಮುಂಜೆ ನೋಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತವಕದಿಂದ) ಇದೇನು, ಅಗ್ನಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಕಡೆಯೇ ಸಾಗರಿಕೆ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ! ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇಗ ಅವಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ.

154 (ಬಳಿಕ ಸಂಕಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತನಾದ ಸಾಗರಿಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ)

155 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ) ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಈಗ ನನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವುದು.

156 **ರಾಜ**—(ಬೇಗ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು) ಪ್ರಿಯೆ, ಈಗಲೂ ಏತಕ್ಕೆ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ?

157 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು, ಆತ್ಮಗತ) ಇದೇನು ಅರ್ಯಪುತ್ರ! ಈತನನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಪುನಃ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಉಂಟಾಗಿದೆ. (ಪ್ರಕಾಶ) ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ರಕ್ಷಿಸು!

158 **ರಾಜ**—ಭೀರುವೇ, ಭಯ ಸಾಕು.

159 **ಕ್ಷಣಕಾಲ** ಈ ದಟ್ಟವಾದ ಹೊಗೆಯ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊ.

160 (ಮುಂಜೆ ನೋಡಿ) ಹಾಹಾ, ಎದೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಜಾರಿದ ಈ ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರವು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿತು!

161 (ನೋಡಿ) ಪುನಃ ಪುನಃ ಎಡವುತ್ತೀ, ಏಕೆ? (ಗಮನಿಸಿ) ಸಂಕಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತಳಾಗಿದ್ದೀಯಾ ?

162 (ಸೊಂಟಕಟ್ಟಿ) ಬೇಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡುಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ.
ನನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಹಿಡಿದುಕೋ. || ೧೭ ||

163 (ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಅಸ್ತಿ, ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾ) ಆಶ್ಚರ್ಯ,
ಈ ನನ್ನ ಸಂತಾಸ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತು! ಪ್ರಿಯೆ, ಸಂತೈಸಿಕೋ!

164 ನಿನಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡರೂ ಬೆಂಕಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು
ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ; ಯಾಕೆಂದರೆ, ಎಲೈ ಪ್ರಿಯಳೇ, ಈ ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಗವು
(ನನ್ನ) ಸಂತಾಸವನ್ನೇ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. || ೧೮ ||

165 (ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು, ನೋಡಿ) ಆಹೋ, ಎಂತಹ ಆಶ್ಚರ್ಯ!
ಬೆಂಕಿಯು ಎಲ್ಲ ಹೋಯಿತು? ಈ ಅಂತಃಪುರವೂ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇದೆ!
(ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಕಂಡು) ಇದೇನು, ಈಕೆ ಅವಂತಿರಾಜಪುತ್ರಿ!

166 ವಾಸವದತ್ತೆ— (ರಾಜನ ಮೈಯನ್ನು ಸವಿಸುತ್ತಾ, ಹರ್ಷದಿಂದ) ಅದೃಷ್ಟ,
ವರಾತ್ ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗಾಯವೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ!

167 ರಾಜ — ಈತ ಬಾಭ್ರವ್ಯ!

168 ಬಾಭ್ರವ್ಯ— ಮಹಾರಾಜ, ಪುನಃ ಉಸಿರಾಡುವಂತಾದೆವು!

169 ರಾಜ — ಈತ ವಸುಭೂತಿ!

170 ವಸುಭೂತಿ— ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!

171 ರಾಜ — (ನನ್ನ) ವಯಸ್ಸು (ಈತ)!

172 ವಿದೂಷಕ — ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!

173 ರಾಜ — (ಆಶೋಚಿಸಿ, ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾ) ಇದೇನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ
ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ, ಅಥವಾ ಇದು ಇಂದ್ರಜಾಲವೋ? || ೧೯ ||

174 ವಿದೂಷಕ — ಅಯ್ಯಾ, ಸಂದೇಹ ಪಡಬೇಡ. ಇದು ಇಂದ್ರಜಾಲವೇ
ಸರಿ. ಆ ತೊತ್ತಿನ ಮಗ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ— 'ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ
ನನ್ನ ಒಂದು ಆಟವನ್ನು ಮಹಾರಾಜರು ನೋಡಲೇ ಬೇಕು' ಎಂದು?
ಅದೇ ಇದು.

175 ರಾಜ — ದೇವಿ, ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಈ ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು
ನಾನು ಇಲ್ಲಗೆ ಕರೆತಂದದ್ದು.

176 ವಾಸವದತ್ತೆ — (ನಕ್ಕು) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಎಲ್ಲಾ ತಿಳಿದದ್ದೇ.

177 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ಈಕೆ (ನಮ್ಮ) ರಾಜಪುತ್ರಿಯ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಾಳೆ.

178 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**—ಅನಾತ್ಯ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಆದೇ (ಭಾವನೆ) ಇದೆ.

179 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಪ್ರಕಾಶ; ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು) ಮಹಾರಾಜ, ಈ ಕನ್ಯೆ ಎಲ್ಲಿಯವಳು?

180 **ರಾಜ**—ದೇವಿಗೆ ಗೊತ್ತು.

181 **ವಸುಭೂತಿ**—ಮಹಾರಾಣಿ, ಈ ಕನ್ಯೆ ಎಲ್ಲಿಯವಳು?

182 **ನಾಸವದತ್ತೆ**—ಅನಾತ್ಯ, ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಳೆಂದು ಹೇಳಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಅನಾತ್ಯ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಟ್ಟನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಕೆಯನ್ನು ಸಾಗರಿಕೆ ಯೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

183 **ರಾಜ**—(ಸ್ವಗತ) ಏನು, ಯೌಗಂಧರಾಯಣ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟನೇ? ನನಗೆ ತಿಳಿಸದೆಯೇ ಅವನು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೇ?

184 **ವಸುಭೂತಿ**—(ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಬಾಭ್ರವ್ಯ, ವಸಂತಕನ ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನ ಮಾಲೆಯ ಸಾದೃಶ್ಯ, ಈಕೆಯೂ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತದ್ದು,—ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಈಕೆ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನ ಮಗಳಾದ ರತ್ನಾವಳಿಯೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತೆ. (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ, ಪ್ರಕಾಶ) ಆಯುಷ್ಮಂತಳಾದ ರಾಜಪುತ್ರಿ ರತ್ನಾವಳಿ! ನೀನು ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೀಡಾದೆಯಾ!

185 **ಸಾಗರಿಕೆ**—(ವಸುಭೂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ) ಇದೇನು? ಅನಾತ್ಯ ವಸುಭೂತಿ!

186 **ವಸುಭೂತಿ**—ಹಾ, ಮಂದಭಾಗ್ಯನಾದ ನಾನು ಕೆಟ್ಟೆ! (ಎಂದು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ)

187 **ಸಾಗರಿಕೆ**—ಹಾ ಅಪ್ಪ! ಹಾ ಅಮ್ಮ! ಎಲ್ಲಿದ್ದೀ? ನನಗೆ ಬದಲು ಕೊಡು. (ಮೂರ್ಛೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ)

188 **ನಾಸವದತ್ತೆ**—(ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ) ಕಂಚುಕಿ, ನನ್ನ ತಂಗಿ ರತ್ನಾವಳಿ ಈಕೆಯೇ ಏನು?

189 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**—ಈಕೆಯೇ ಅವಳು, ಮಹಾರಾಣಿ.

190 **ನಾಸವದತ್ತೆ**—(ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು) ತಂಗಿ, ಸಂತೈಸಿಕೋ, ಸಂತೈಸಿಕೋ!

191 ರಾಜ—ಉದಾತ್ತವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಸಿಂಹಳೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಬಾಹು ವಿನ ಮಗಳು ಈಕೆಯೇ ಏನು ?

192 ವಿದೂಷಕ—(ಸ್ವಗತ) ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೊದಲೇ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು: -ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು.

193 ವಸುಭೂತಿ—(ಎಷ್ಟು) ರಾಜಪುತ್ರಿ, ಸಂತ್ಯೆಸಿಕೋ, ಸಂತ್ಯೆಸಿಕೋ.

194 ರತ್ನಾವಳಿ—(ಸಂತ್ಯೆಸಿಕೊಂದು, ರಾಜನನ್ನು ಒರೆಗಣ್ಣಿಸಿದ ನೋಡುತ್ತಾ, ಸ್ವಗತ) ಅಪರಾಧಿನಿಯಾದ ನಾನು ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಮುಖ ತೋರಿಸಲಾರೆ, (ಎಂದು ಮುಖ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ)

195 ವಾಸವದತ್ತೆ - (ಕಂಬನಿತುಂಬಿ, ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಚಾಚಿ) ಬಾ ಅತಿ ನಿಷ್ಕರಳೇ, (ಆದರೆ) ಈಗ ಪ್ರೀತಿಯ ತಂಗಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸು. (ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ರತ್ನಾವಳಿಯು ಎಡವುವುದನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಏಕಾಂತವಾಗಿ) ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಈ ನನ್ನ ಸ್ವಶಂಸವಾದ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಲಜ್ಜಿತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇಗ ಈಕೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಬಿಡು.

196 ರಾಜ—(ಸಂತೋಷದಿಂದ) ದೇವಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆ. (ಸಾಗರಿಕೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ)

197 ವಾಸವದತ್ತೆ—ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ತನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ನನಗೆ ಹೇಳದೆಯೇ ಇದ್ದ ಅನಾತ್ಯ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ಇಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ನನ್ನನ್ನು ಕೆಟ್ಟವಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ !

198 (ಬಳಿಕ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ)

199 ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಪತಿವಿರಹವನ್ನು ಸಹಿಸಲೊಪ್ಪಿದಾಗ, ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ (ಪುನಃ) ಕಳತ್ರ ಸಂಘಟನೆಯಾದುದರಿಂದ ಅವಳು ತುಂಬಾ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾದಳು. (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ಜಗತ್ಸಾಮಿತ್ಸವು ಅವಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದೆಯಾದರೂ, ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ನಾನವಳಿಗೆ ಮುಖತೋರಿಸಲಾರೆ.

200 (ಕ್ಷಣಕಾಲ ಯೋಚಿಸಿ) ಅಥವಾ ಏನುಮಾಡಲಾಗುತ್ತೆ ? ಅತ್ಯಂತ ಮಾನನೀಯರಾದವರಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿ ಅನಾದರದಿಂದಿರುವುದು ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿವ್ರತ! (ಗಮನಿಸಿ) ಇಗೋ ಮಹಾರಾಜ! ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. (ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ)

ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ! ಮಹಾರಾಜ, ಅರಿಕೆ ಮಾಡದೆ ನಾನು ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಮನ್ನಿಸೋಣವಾಗಲಿ!

೨೦೧ ರಾಜ—ಹೇಳು, ಅರಿಕೆಮಾಡದೆ ಏನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೀ?

೨೦೨ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—ಮಹಾರಾಜರು ಆಸನ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೋಣಾಗಲಿ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿಕೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಎಲ್ಲರೂ ರಾಜನೊಡನೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ) ಮಹಾರಾಜ, ಕೇಳೋಣಾಗಲಿ. ಈ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನ ಮಗಳ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವನನು ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜನಾಗುವನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧನೊಬ್ಬನು ನುಡಿದಿದ್ದನು. ಅದರ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನಾವು ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸಿಂಹಲೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕೊಂಡಾಗ್ಯೂ, ಮಹಾರಾಣಿ ವಾಸವದತ್ತಿಯ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಏದವಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆತನು ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಕೊಡದಿರಲು—

೨೦೩ ರಾಜ—ಆಗ ಏನು?

೨೦೪ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—(ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ) ಆಗ ಲಾವಾಣಕದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಸುಟ್ಟು ಹೋದಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯನನ್ನು ಆತನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು.

೨೦೫ ರಾಜ— ಯೌಗಂಧರಾಯಣ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನದನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಈಕೆಯನ್ನು ದೇವಿಯ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದೆ?

೨೦೬ ವಿದೂಷಕ—ಅಯ್ಯಾ, ಇದನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ತಿಳಿದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ—ಅಂತಃಪುರದೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈಕೆಯನ್ನು ಅಂತಃಪುರದೊಳಗಿರುವ ಮಹಾರಾಜನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕಾಣುವನು, ಎಂದು.

೨೦೭ ರಾಜ—ಯೌಗಂಧರಾಯಣ, ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ವಸಂತಕ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ?

೨೦೮ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—ಮಹಾರಾಜರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದಂತೆಯೆ.

೨೦೯ ರಾಜ—ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ವೃತ್ತಾಂತವೂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

೨೧೦ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ—ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತಳಾಗಿರುವವಳನ್ನು ಮಹಾರಾಜನು ನೋಡುವುದೆಂತು? ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವಳನ್ನು

ವಸುಭೂತಿ ಗುರ್ತಿಸುವುದು ತಾನೇ ಹೇಗೆ? (ನಕ್ಕು) ಗುರುತು ತಿಳಿದ ತಂಗಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈಗ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದು ಮಹಾರಾಣಿಯವರಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದು.

211 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ನಗುತ್ತಾ) ಆರೈ ಅಮಾತ್ಯ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಏಕೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ—‘ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಆರೈ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು’ ಎಂದು ?

212 **ವಿದೂಷಕ**—ಪೂಜ್ಯಳೇ, ಅಮಾತ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನಿನಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದಿದೆಯಲ್ಲಾ !

213 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—(ಕೈಚಾಚಿ) ಬಾ; ರತ್ನಾವಳಿ, ಬಾ. ತಂಗಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ನನ್ನಿಂದ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಆಗಲಿ. (ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ರಾಜನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ) ಆರೈಪುತ್ರ, ಈ ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು.

214 **ರಾಜ**—(ಹರ್ಷದಿಂದ ಎರಡುಕೈಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿ) ದೇವಿಯ ಯಾವ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬಹುಮಾನಿಸೆನು ? (ಸಾಗರಿಕೆಯ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)

215 **ವಾಸವದತ್ತೆ**—ಆರೈಪುತ್ರ, ಈಕೆಯ ತೌರುಮನೆತುಂಬಾ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸದಂತೆ ನೋಡಿಕೋ. (ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ)

216 **ರಾಜ**—ದೇವಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ.

217 **ವಿದೂಷಕ**—(ಹರ್ಷದಿಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತಾನೆ) ಈಗ ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಕನ ಕೈಗೆ (ಒಟ್ಟು) ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಸಿಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟಿತು !

218 **ವಸುಭೂತಿ**—ರಾಜಪುತ್ರಿ, ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಪ್ರಣಾಮದಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸು. (ರತ್ನಾವಳಿಯು ಪಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ)

219 **ಬಾಭ್ರವ್ಯ**— ದೇವಿ, ನೀನು ‘ದೇವೀ’ ಶಬ್ದ ಪಡೆದಿರುವುದು ಸಾರ್ಥಕ.

220 **ಯೌಗಂಧರಾಯಣ**— ಈಗ ನನ್ನ ಪರಿಶ್ರಮ ಸಫಲವಾಯಿತು. ಪ್ರಭೋ, ನಿನಗೆ ಇನ್ನಾವ ಪ್ರಿಯವನ್ನಾ ಚರಿಸಲಿ, ಹೇಳು.

221 **ರಾಜ**—ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯವಾದುದು ಇದೆಯೇ ? ಯಾಕೆಂದರೆ—

222 **ವಿಕ್ರಮಬಾಹುವು** ನನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಭೂತಲದಲ್ಲೇ ಸಾರತಮವಾದ ಮತ್ತು (ಸಮಗ್ರವಾದ) ಭೂಲೋಕ (ರಾಜ್ಯ) ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಸಾಗರಿಕೆ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ದೊರೆತಿದ್ದಾಳೆ. ಮಹಾರಾಣಿಯೂ ತಂಗಿಯು ಲಭಿಸಿದುದರಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಕೋಸಲ

ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ನೀನೇ ನನ್ನ ಅಮಾತ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವಾಗ ನಾನು ಆಶಿಸಬಹುದಾದುದು ಯಾವುದು ತಾನೇ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ? ||೨೧||

ಆದರೂ, ಇದು ಇರಲಿ.

223 (ಭರತವಾಕ್ಯ)

224 ಇಂದ್ರನು ಬೇಕು ಬೇಕಾದಾಗ ಮಳೆಸುರಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯು ಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದಿರುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಗ್ರೇಸರರು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಯಾಗಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡಲಿ! ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸವು ಕಲ್ಪಾಂತದವರೆಗೂ ಸುಖವನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಇರಲಿ. ದುಷ್ಟರ ದುರ್ಜಯವಾದ ವಜ್ರಗಾರೆಯಂತಿರುವ ಮಾತುಗಳು ನೀಶೇಷವಾಗಿ ಶಾಂತಿ ಹೊಂದಲಿ!

(ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ)

ಇಂತು ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಕ

ಶ್ರೀಹರ್ಷ ವಿರಚಿತವಾದ

ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕೆಯು ಮುಗಿದುದು

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

ರತ್ನಾವಳಿ— 'ರತ್ನಾವಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ರಚಿಸಿದ **ನಾಟಕ**. ನಾಟಕಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆ; ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನೇ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು 'ನಾಟಕ' ಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದಷ್ಟು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ.

ರತ್ನಾವಳಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ವಾಗ್ಮ್ಯಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕ ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕಗಳಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತನಾಟಕಗಳು ವಿರಳ. ಒಂದಾದರೂ ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಇದೆ. ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕಾರ್ಯವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರಲಿವೆವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ನಾಂದೀಮಂಗಳದ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ಮಂಗಳವು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕಾಯಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ. ವಾಚಿಕವನ್ನು ಆಶೀಷ, ನಮಸ್ಕೃತಿಯಾ, ವಸ್ತುನಿರ್ದೇಶ, ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಈ ನಾಟಕದ ಐದು ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಆಶೀರೂಪವಾದವು. ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಪಣ ನೋಡಿ — "ಆಶೀರ್ವಚನಸಂಯುಕ್ತಾ ಸ್ತುತಿಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ದೇವದ್ವಿಜನ್ಯಪಾದೀನಾಂ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಂದೀತಿ ಸಂಜ್ಞಿತಾ ||" ಈ ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಒಬ್ಬ ಸೂತ್ರಧಾರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸೂತ್ರಧಾರನು, (ಸ್ಥಾಪಕ ಎಂದೂ ಅವನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ) ರಂಗದಮೇಲೆ ಬಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. [ಪೂರ್ವರಂಗಂ ವಿಧಾಯಾದೌ ಸೂತ್ರಧಾರೇ ವಿರ್ಗಿತೇ | ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತದ್ವದಪರಃ ಕಾವ್ಯಮಾಸ್ಥಾಪಯೇನ್ನಟಃ || ಸೂಚಯೇದ್ವಸ್ತು ಬೀಜಂ ವಾ ಮುಖಂ ಪಾತ್ರಮಥಾಸಿ ವಾ || ಮತ್ತು — ಸ ಚ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಸ್ಥಾಪನಾತ್ (ಸೂಚನಾತ್) ಸ್ಥಾಪಕಃ |] ನಾಟ್ಯೋಪಕರಣಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಅಂತಹ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು ಸೂತ್ರಧಾರನಿಯಮ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ದಕ್ಷಿಣವೇಶದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಃ ಒಬ್ಬನೇ ಸೂತ್ರಧಾರನಾದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನೂ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉದಾ.— ಭಾಸನ ನಾಟಕಗಳು, ಶಕ್ತಿಭದ್ರನ ಆಶ್ಚರ್ಯಚೂಡಾಮಣಿ ಮುಂತಾದವು.

ಶ್ಲೋ. ೧. ಶಂಭುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ—ಶಿವನು ಹಿಮಾಲಯದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಪಾರ್ವತಿಯು ಅವನ ಸೇವೆಗೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಆ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರೆ ಕಾಳಿದಾಸನ 'ಕುಮಾರಸಂಭವ ಕಾವ್ಯ' ದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ

ಯು ಪದ್ಮ ಬೀಜಗಳ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದಾಗಿಯೂ, ಅದನ್ನು ಅವನು ಕೈನೀಡಿ ಸ್ನೇಹಿಸುವಾಗ ಅವನ (ಮೂರು) ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಪಾರ್ವತಿಯ ಮುಖದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವೆಂದೂ, ಹೂಗಳನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯ ಸಖಿಯರಿಬ್ಬರು ಶಿವನ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಸುರಿದರೆಂದೂ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸ ವೇಣೀಸಂಹಾರ ಮಾಲತೀನಾಥವ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಇವೇ ಬಗೆಯ ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ.

ದೋವಾಂಚ, ಬೆವರು ಮೂಡುವುದು, ನಡುಕ ಇವು ಸಾತ್ವಿಕ (ಶೃಂಗಾರ) ಭಾವಗಳು. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನೋಟ್ಸ್ ನೋಡಿ.

ಶ್ಲೋ.೨. ವಿವಾಹವಾದಮೇಲೆ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಸ್ವಭವ ಸಮಾಗಮ ಸನ್ನಿವೇಶದ ವರ್ಣನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಶಿವೈಶ್ವಕೈ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ದೋಷವಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ೭ ಕಾರಿಕೆ ೧೫ ರಲ್ಲಿರುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಲಂಕಾರ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ; ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ.

ಶ್ಲೋ.೩. ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಪಾದಗಳಿಗೂ ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಅರ್ಥ ಉಂಟು. ಒಂದು ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನಿಗೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಹೇಳುವಂತೆ, ಪದವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮಾರ್ಪಾಡಿಸಿರಬಹುದು. ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದ ನೋಡಿ

ಮಕರಧ್ವಜಃ=೧ ಮನ್ಮಥ ೨ ಸಮುದ್ರ. ಬಹುಮಾರ್ಗಗಾಂ=೧ ಗಂಗೆ (ತ್ರಿಪಥಗೆ) ೨ ಭೂಮಿ. ಕೃಷ್ಣಕುಲಃ=ನೀಲಕಂಠ ಶಿವ. ಕೃಷ್ಣ=ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೆ. ಕಂಠಗ್ರಹಂ=ಅಲಿಂಗನ ವನ್ನು. ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನೋಟ್ಸ್ ನೋಡಿ. ಸಮುದ್ರ ಮಥನದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೊರೆತುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮದಹನವಾದುದೂ ಪಾರ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಕಾಮನು ಯತ್ನಿಸಿದುದರಿಂದ, ಎಂಬುದೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಮಥನಃ=೧ ನಾಶ ೨ ಕಡೆಯುವುದು.

ಶ್ಲೋ.೪. ದಕ್ಷಯಜ್ಞವನ್ನು ತಾನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶಿವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸನ್ನಿವೇಶವಿದು. ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು— ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಅಹವನೀಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ. ರಸ—ರಾವ್ರ.

ಶ್ಲೋ.೫. ಉಡುಪತಿ—ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಜ ಚಂದ್ರ. 'ಭೂಮಿಯು ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿ....' ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಭರತವಾಕ್ಯವಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. 'ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರೂ....' ಇದನ್ನು ಭರತವಾಕ್ಯದ 'ಇಷ್ಟೈಸ್ತ್ಯವಿಷ್ಟಪಾನಾಂ....' ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಾಪ್ಪ ಮತದ ಮೇಲಿನ

ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದು ವೈದಿಕಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ.

7 ವಸಂತೋತ್ಸವ—ವಸಂತಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ವೂಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ. ಇದನ್ನೇ 'ಮದನಮಹೋತ್ಸವ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಯಃ ಇದು 'ಕಾಮನಹಬ್ಬ' ವೇ ಇರಬಹುದು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಉತ್ಸವಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ ನಾಟಕಾಭಿನಯವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ನಾಟಕ—೪ ಅಂಕಗಳುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ನಾಟಕ. ನಾಟಕವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ೫ ಅಂಕಗಳಾದರೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪೀಠಿಕೆ ನೋಡಿ. 'ಅದೇ ದೊರೆಯ ಮೇಲಿನ ಗೌರವದಿಂದಾಗಲೀ' ಇದಕ್ಕೂ ಕಾಳಿದಾಸನ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯದ 'ಪ್ರಣಯಿಷು ವಾ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾತ್ ಅಥವಾ ತದ್ವಸ್ತು ಪುರುಷಬಹುಮಾನಾತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯ ಗಮನಿಸಿ.

8 ವತ್ಸರಾಜ ಚರಿತ—ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಥಾಮೂಲ' ವನ್ನು ನೋಡಿ. ಸೂತ್ರಧಾರನ ಈ 5, 6, 7 ನೇ ಪ್ಯಾರಾಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳು ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅಲ್ಪ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳೊಡನೆ ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ 'ಶ್ರೀಹರ್ಷೋ ನಿಪುಣಃ ಕವಿಃ' ಎಂಬ ೬ ನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರರೋಚನೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

9 ಸಂಗೀತಕ—ನಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ. ಆರೈ — ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಆರೈ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ— 'ಪತ್ನೀ ಚ+ಆರಾ+ಇತಿ ಸಂಭಾಷ್ಯಾ.'

12 ದೇಶಾಂತರ—ದೊಡ್ಡ ನದಿ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ದೇಶ; 'ಮಹಾನದ್ಯಂತರಂ ಯತ್ರ ತದ್ಧಿ ದೇಶಾಂತರಂ ವಿದುಃ'

14 ದ್ವೀಪ—'ದ್ವೀಪತಾಃ ಅಪಃ ಅಸ್ಮಿನ್'. ಸೂತ್ರಧಾರನ ಈ ಮಾತುಗಳು ನಾಟಕದ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

15 ಇವು ಯೋಗಂಧರಾಯಣನ ಮಾತುಗಳು. ಮುಂದೆ ೧೮ ನೋಡಿ.

17 ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ—ಇದಕ್ಕೇ 'ಸ್ಥಾಪನೆ', 'ಆಮುಖಿ' ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯು ಐದು ವಿಧ. ೧ ಉದ್ಘಾತಕ ೨ ಕರ್ಥೋದ್ಘಾತ ೩ ಪ್ರಯೋಗಾತಿಶಯ ೪ ಪ್ರವರ್ತಕ ೫ ಅವಗಲಿತ. ರತ್ನಾವಳಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಕರ್ಥೋದ್ಘಾತ ರೂಪವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂತ್ರಧಾರನ 'ದ್ವೀಪಾದನ್ಯಸ್ಮಾತ್....' ಎಂಬ ೨ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಯೋಗಂಧರಾಯಣನು ನಾಟಕದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

18-23 ಯೋಗಂಧರಾಯಣನ ಏಕಪಾತ್ರಭಾಷಣ. ಇವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಂಭಕ. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ x-xii ನೋಡಿ.

18 ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಅನ್ಯಥಾ)—ವಿಧಿಯು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದು ನಮಗೆ ಅಧಿಮತವಾದ ಸಂಘಟನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ. ಸಿದ್ಧಾದೇಶ—ಸಿದ್ಧವು ರೂಪವು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು (ಭವಿಷ್ಯ). ಸಿಂಹಳರಾಜ ವೀಕ್ರಮಬಾಹುವಿನ ಮಗಳು ರತ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧವು ಹೇಳಿದ್ದ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ವತ್ಸರಾಜನಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸಿಂಹಳರಾಜನನ್ನು ಯೋಗಂಧರಾಯಣ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದನು. iv 202 ನೋಡಿ. ಪ್ರವಹಣ—ಹಡಗು, ನಾಕೆ. ಫಲಕ—ಹಲಗೆ. ಸಿಂಹಳ ಮತ್ತು ಲಂಕೆ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಯೋತಿ ಸ್ತವ ನೋಡಿ—ದಕ್ಷಿಣೇ+ಅವಂತಿ-ಮಾಹೇಂದ್ರ-ಮಲಯಾ ಋಷ್ಯಮೂಕಕಾಃ | ಚಿತ್ರಕೂಟ-ಮಹಾರಣ್ಯ-ಕಾಂಚೀ-ಸಿಂಹಳ-ಕೊಂಕಣಾಃ || ಕಾನೇರೀ-ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ ಚ ಲಂಕಾ ತ್ರಿಕೂಟಕಾದಯಃ || ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನ—ಗುರುತು. ಬಾಭ್ರವ್ಯ—ವತ್ಸರಾಜನ ಕಂಚುಕಿ ರುಮಣ್ವಾನ್—ವತ್ಸರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿ.

19 ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರೀ—ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾನು. ಭೀತ ಏನಾಸ್ತಿ....—ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ xxiii ಮತ್ತು xxxv ನೋಡಿ.

20 ಚರ್ಚರೀ=೧ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಾನ ೨ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ೩ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಡಗೆ. ಮಹ—ಹಬ್ಬ. ಮದನಮಹ—ಮದನೋತ್ಸವ; ವಸಂತೋತ್ಸವ.

24 ವಿದೂಷಕ—ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ xxxii ನೋಡಿ. ವತ್ಸರಾಜಚರಿತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಈ ವಿದೂಷಕನ ಹೆಸರು ವಸಂತಕ ಎಂದೇ.

27 ಪ್ರದ್ಯೋತಸ್ಯ ಸುತಾ—ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಮಗಳು ವಾಸವದತ್ತೆ. ಇತಿ—ಹೀಗೆ, ಈ ಆರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ. ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೂ ನಾಗಾನಂದ | ೨ ಮತ್ತು ಕಾವಂಬರೀ ೪೯ ನೇ ಪ್ಯಾರಾ ಅದಿಭಾಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಹೋಲಿಕೆ ಗಮನಿಸಿ.

28 ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ವಿದೂಷಕನ ವರ್ಣನಾಶಕ್ತಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಮದನಮಹೋತ್ಸವ ನಿನ್ನದೂ ಅಲ್ಲ.... ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ xxxii ನೋಡಿ.

30 ಶಾತಕುಂಭದ್ರವ—ಚಿನ್ನದದ್ರವ. (ಚಿನ್ನದ) ಶತಕುಂಭ ಪರತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದುದು ಶಾತಕುಂಭ(=ಚಿನ್ನ)

31 ಪ್ರಾಂಗಣ—ಅಂಗಳ. ಕರ್ದಮ—ಕೆಸರು. ಪ್ರಮದಾಃ—ಪ್ರಾಯದಹೆಂಗಸರು

32 ಶೃಂಗಕ—ಜೀರ್ಣೋಳನೆ, ಪಿಚಕಾರಿ.

24 ಮನಾಕ್—ಸ್ವಲ್ಪ (ಅನ್ಯಯ). ಭುಜಂಗ = ೧ ಸರ್ಪ ೨ ವಿಟರು

36 ದ್ವಿಪದೀ(ಖಂಡ)—ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡಲನುಕೂಲವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತ ಈ ದ್ವಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ—ಶುದ್ಧ ಖಂಡಾ ಚ ಮಾತ್ರಾ ಚ ಸಂಪೂರ್ಣಾ + ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾ | ದ್ವಿಪದೀ ಕರಣಾಚ್ಯೇನ ತಾಳೇನ ಪರಿಗೀಯತೇ ||

37 ಪವನಕ—ಪವನ ಎಂಬುದರ ಅಲ್ಪಾರ್ಥಕರೂಪ.

38 ಯುವತೀಸಾರ್ಥಕಃ — ಯುವತಿಯರ ಗುಂಪು. ಬಕುಳ ಅಶೋಕ ಮುಂತಾದುವು ಸ್ತ್ರೀಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಪುಸ್ಪಿತವಾಗುವುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನೋಡಿ —

ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸ್ವರ್ಣಾತ್ ಪ್ರಿಯಂಗುಃ ವಿಕಸತಿ, ಬಕುಲಃ ಸೀಧುಗಂಡೂಷಸೇಕಾತ್.
ಪಾದಾಘಾತಾತ್ ಅಶೋಕಃ, ತಿಲಕಕುರಬಕಾ ವೀಕ್ಷಣಾಲಿಂಗನಾಭ್ಯಾಂ
ಮಂದಾರೋ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಾತ್, ಪಟುಮ್ಬುದುರಸನಾತ್ ಚಂಪಕಃ, ವಕ್ತ್ರವಾತಾತ್
ಚೂತಃ, ಗೀತಾತ್ ನಮೇರುಃ, ವಿಕಸತಿ ಚ ಪುರೋನರ್ತನಾತ್ ಕರ್ಣಕಾರಃ ||

39 ಕಾನುನ ಕುಸುಮಬಾಣಗಳು ಐದು — ಅರವಿಂದಂ+ಅಶೋಕಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ನವಮಾಲಿಕಾ | ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಚ, ಪಂಚ+ಏತೇ ಪಂಚಬಾಣಸ್ಯ ಸಾಯುಕಾಃ ||

44 ಚರ್ಚರಿಕೆ—ಚೇಟಿಯರ ಗಾನವನ್ನು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ವಿದೂಷಕ ತಪ್ಪುತಪ್ಪಾಗಿ ಚರ್ಚರಿಕೆ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

46-50 ಇಲ್ಲಿನ ಹಾಸ್ಯ ಗಮನಿಸಿ. ಪೀಠಿಕೆ ಪು. xxxii ನೋಡಿ.

58 ಮೊದಲನೆಯ ಉತ್ಸವ ಮದನಮಹೋತ್ಸವ; ಅದರಿಂದ ಒದಗಿ ಬಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಉತ್ಸವ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಮನ್ಮಥಪೂಜೆ ನಡೆಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ದೊರಕುವ ಅನಳ ಸಹವಾಸ ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರ.

63-66 ಆ ವಸಂತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಕರಂದೋದ್ಯಾನದ ಸೊಬಗು.

66 ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೂಗಿಡಗಳು ಹೂಬಿಡಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ದೋಹದಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ಟಿಪ್ಪಣಿ 38 ನೋಡಿ.

84, 90-3 ವ್ರತನಿಷ್ಠಳಾಗಿದ್ದ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ವರ್ಣನೆ.

96 ಮೇಲಿನ 58ರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ. ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ.

97 ಸಾಗರಿಕೆ ರಾಜನನ್ನು ಹಿಂದೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಮನ್ಮಥಪೂಜೆಮಾಡಲು ಬಂದಿದ್ದ ವಾಸವದತ್ತೆ ರಾಜನನ್ನು ಈಗ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಇದೇ ಮೊದಲಾಗಿ

ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ರಾಜನೂ ಮನ್ಮಥಾಕಾರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ಮನ್ಮಥ ನೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಇದರಿಂದ ಅವಳ ಮುಗ್ಧಾಸಕ್ತಿ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತೆ.

101 ವಿಲೋಭನ ಮತ್ತು ಉದ್ಬೀದಿಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ದಶ ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಕೇಳಿದಮೇಲೆ ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪೂಜಿತನಾದವನು ಮನ್ಮಥನಲ್ಲ, ವತ್ಸರಾಜ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತೆ.

104 ಅಸ್ತಮನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪೂರೈದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅಂದು ಹುಣ್ಣಿಮೆ.

107 ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಅಲಂಕಾರ.

ಅಂಕ ೨

6 ಸಮುದಗ್ಧಕ—ಸಣ್ಣ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ. ಫಲಕ—ಪಲಕ. ವರ್ತಿಕೆ—ಕುಂಚ; painting brush

8 ಕಮಲಾಕರವಾದ.... ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ 16 ಇಂತಹ ಕನ್ಯಾಕೃತ್ಯ.... ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ದೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ

16 ಮೇಧಾವಿನೀ—೧. ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿನಿ. ೨ ಶಾರಿಕೆ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು.

22 ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷು ನೋಟ್ಸ್ ನೋಡಿ. ವಿಷಮಂ—ಪೆಡಸು.

24 ಮಂದುರಾ—ಮೃಗಶಾಲೆ; ಲಾಯ. 25 ವರ್ಷಧರ—ನಪುಂಸಕ; ಖೋಜಾ.

24-25 ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳೂ 'ಆರಭಟೀವೃತ್ತಿ'ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ದಶರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ notes ನೋಡಿ.

31 ಸಾಗರಿಕೆ ವಸಂತಕನನ್ನು ಕಂಡು 'ಮುಷ್ಯವಾನರ' ವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವನ ರೂಪ ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನಾಗಾನಂದದಲ್ಲಿನ ವಿದೂಷಕನಿಗೆ 'ಕಪಿಲನುರ್ಕಟಿಕ' ಎಂಬ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರಿತ್ತು.

36 ಇದು 'ಪತಾಕಾಸ್ಥಾನ'. ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷು notes ನೋಡಿ.

38-39 ಮಣಿ ಮಂತ್ರ ಔಷಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅಚಲವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿದ್ದಕಾಲ ಅದು.

101-103 'ಈಕೆಯು ನಿನಗೆ ಆನಂದ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೋ? ಎಂದು ವಸಂತಕ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ರಾಜನ (99-100) ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಾಗರಿಕೆ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ 103 ರಲ್ಲಿ 'ಸುಸಂಗತೆಯ ಚಿತ್ರಲೇಖನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ವರ್ಣನೆ ಅದು' ಎಂದು ತನ್ನ ಅಂತರಂಗ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುತ್ತಾಳೆ.

111 ಪರಿಣಾಹ—ವಿಸ್ತಾರ

115 'ನೀನು ಯಾರಿಗಾಗಿ ಬಂದೆಯೋ....' ಇಲ್ಲಿ 'ಯಾರಿಗಾಗಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನ ಎರಡರ್ಥಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ—೧ ರಾಜನಿಗಾಗಿ ೨ ಚಿತ್ರಫಲಕಕ್ಕಾಗಿ.

133 ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮುಗ್ಧಾ ವಸ್ಥೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

134-36 ಸಾಗರಿಕೆಯ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದ ರೂಪ.

143 ಇಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದೂ, ಅವಳ ಹಸ್ತವೇ ಅಮೃತವನ್ನು ಜಿನುಗಿಸುವ ಪಾರಿಜಾತದ ಚಿಗುರೆಂದೂ ರಾಜನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಮುದ್ರ ಮಂಥನದಿಂದ ದೊರೆತ ೧೪ ರತ್ನಗಳ ಪೈಕಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಪಾರಿಜಾತ ಮತ್ತು ಅಮೃತ ಇವು ಮೂರು. ನಾಯಕನೊಡನೆ ಪ್ರಥಮ ಸಮಾಗಮದಲ್ಲಿ ನಾಯಕಿಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದಕಡೆ ಬೆವರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾತ್ವಿಕ ಶೃಂಗಾರಭಾವದಲ್ಲಿ ಗಣಿತವಾಗಿದೆ. 'ಕನ್ಯಾ ತು ಪ್ರಥಮಸಮಾಗಮೇ ಸ್ಪಿನ್ನಾಂಗುಲಿಃ ಸ್ಪಿನ್ನಮುಖೀ ಚ ಭವತಿ'—ಕಾಮಸೂತ್ರ. ೧೪ ರತ್ನಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ —

ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಕೌಸ್ತುಭ-ಪಾರಿಜಾತಕ-ಸುರಾಃ ಧವಂತರೀ + ಚಂದ್ರಮಾಃ
 ಗಾವಃ ಕಾಮದುಘಾ ಸುರೇಶ್ವರಗಜಃ ರಂಭಾದಿ ದೇವಾಂಗನಾಃ |
 ಅಶ್ವಃ ಸಸ್ತಮುಖಃ ವಿಷಂ ಹರಿಧನಃ ಶಂಖಃ + ಅಮೃತಂ ಚಾಂಬುಧೇಃ
 ರತ್ನಾನೀಹ ಚತುರ್ವಶ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಕುರ್ವಾತ್ಸದಾ ಮಂಗಲಂ ||

147 ವಿದೂಷಕನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಾಸ್ಯ ಗಮನಿಸಿ.

150 ವಿದೂಷಕನ ಆಸ್ಪಕ್ಯತನಾದ ಈ ಮಾತು ಸಾಗರಿಕೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತೆ. ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ xxxii ನೋಡಿ.

156 ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ರಾಜ ರತ್ನಾವಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ,— ಅವಳ ನಿಜವಾದ ಹೆಸರೂ ರತ್ನಾವಳಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನರಿಯದೆ. ರಾಗ=೧ ಹೊಳಪು, ಬಣ್ಣ ೨ ಅನುರಾಗ.

161 ಪ್ರಿಯತಮಾ—ಸಾಗರಿಕೆ. ಆದರೆ ದೂರದಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ, ಧೂರತನ್ನ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ವಾಸವದತ್ತೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಾಳೆ.

169 ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಗೆದ್ದೆವು—ಇಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದದ್ದು ಎರಡು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ-೧ ನವಮಾಲಿಕೆ ಕುಸುಮಿತವಾಗಿರುವುದು ೨ ವಾಸವದತ್ತೆ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನು ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕುಣಿದಾಡಿ ಚಿತ್ರಫಲಕವನ್ನು ಕೆಡುವುದು ಮುಂದೆ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶ ವಿಕ್ರಮೋರಶೀಯ ಮತ್ತು ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆ.

178 ಘೃಣಾಕ್ಷರ— ಘೃಣ = ಕುಟ್ಟಿ ಹುಳು. ಮರಗಳನ್ನು ಈ ಹುಳು ಕೊರೆಯು ವಾಗ ಮರದಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳಂತೆ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಇದು ಯಾದೃಚ್ಛಿಕವೇ ವಿನಾ ಉದ್ದಿಶ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಗಳಿಗೆ 'ಘೃಣಾಕ್ಷರ ನ್ಯಾಯ' ಎಂದು ಹೆಸರು.

188 ವಿದೂಷಕ ಕೊಡುವ ಉಪಮಾನ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ! ಪೀಠಿಕೆ ಪು. xxxiii ನೋಡಿ.

185 ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿಕೆ iii ೧೩ರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ.

186 ಅರಣ್ಯರೋದನ—ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು.

ಅಂಕ ೩

1 ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ—ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿಲ್ಲದ ಬೇರೆಯ ಪಾತ್ರದೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ಸೂಚನೆ. 'ಪರೋಕ್ಷಾಂತರಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ ಆಕಾಶೇ ನಿಗದ್ಯತೇ'.

2 ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಚಿಂತೆ— ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಗಳು ೬— ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧ, ಆಶ್ರಯ ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹ. ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಥ ಇನೆ— ಸಂಧಿ= ೧ ಕಾಲು ೨ ಸೇರುವುದು, ಸಂಧಿಸುವುದು. ವಿಗ್ರಹ — ೧ ಯುದ್ಧ ೨ ಜಗಳ, ವಾಗ್ವಾದ.

5 ಮಾತೃತಿದುದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ 'ಅಣಿ' ಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ನೀಚಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿ.

ii 177 ರಲ್ಲಿ ವಿದೂಷಕನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅಣಿಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

80 ಪಂಚತೆ— ಪೃಥಿವೀ, ಅಪ್, ತೇಜಸ್, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಐದು ಮಹಾ ಭೂತಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು; ಸಾವು; ಮರಣ.

81 ಕೌಶಾಂಬೀರಾಜ್ಯ— ಕೌಶಾಂಬೀನಗರವೇ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವ ವತ್ಸರಾಜ್ಯ.

88 ವಿದೂಷಕನ ಈ ಜಂಭವನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ ಹಂಚಿಕೆಯಿಲ್ಲಾ ವಿಪರೀತವಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ.

89 ವಿದೂಷಕನ ವರ್ಣನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಂಧ್ಯಾವಧುವಿನ ಸಂಕೇತದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯು ಔಚಿತ್ಯವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ.

84 ಸೂರ್ಯನ ರಥಕ್ಕೆ ಇರುವುದು ಓಂದೇ ಚಕ್ರ; ಏಳು ಕುದುರೆಗಳು; ಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಸಾವಧಿ; ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೋಡಿ—

ರಥಸ್ಯೈಕಂ ಚಕ್ರಂ, ಭುಜಗಯಮಿತಾಃ ಸಪ್ತ ತುರಗಾಃ,

ನಿರಾಲಂಬೋ ಮಾರ್ಗಾಃ, ಚರಣರಹಿತಃ ಸಾರಥಿರಹಿ |

ರವಿಯಾತ್ಮ್ಯೇವಾಂತಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಪಾರಸ್ಯ ನಭಸಃ,

ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಭವತಿ ಮಹತಾಂ ನೋಪಕರಣೇ ||

43 ಶೇಷುಷೀಂ ಬುದ್ಧಿ ಅ ವೃಷ್ಟಿ 43-9 ರಾಜನು ತನ್ನ ನಡವಳಿಕೆ 'ಕಾಮಿ' ಯದೆಂದು
ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

49 ಹೊಸಹೊಸ ಕಾಮಿನಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮುಕರಿಗಿರುವ ಪಕ್ಷಪಾತಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

51 ಹೆಂಗಸು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನೊಡನೆ ಸಮಾಗಮಕ್ಕಾಗಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ
'ಅಭಿಸಾರ' ವೆಂದೂ, ಅಂತಹ ಕಾಮಿನಿಗೆ 'ಅಭಿಸಾರಿಕೆ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು.

66 ಇದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಸೂಕ್ತಿ.

73 ಭಟ್ಟೇಣ್—ಅಭಿಷಿಕ್ತಳಾದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉಳಿದ ರಾಜಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಅವರ
ಪರಿವಾರದವರು ಸಂಭೋಧಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ.

ರಾಜಾ ಭಟ್ಟಾರಕೋ ದೇವಃ, ತತ್ಸತಾ ಭತ್ಯಾದರಿಕಾ |

ದೇವೀ ಕೃತಾಭಿಷೇಕಾಯಾಂ, ಇತರಾಸು ತು ಭಟ್ಟೇಣೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ವಾಸವದತ್ತೆ ಅಭಿಷಿಕ್ತಳಾಗಿರುವ ವಾಣಿ. ಅವಳನ್ನು ರಾಜನು 90ರಲ್ಲಿ 'ದೇವಿ' ಎಂದು
ಸಂಭೋಧಿಸಿರುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಭಟ್ಟೇಣಿ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರು-
ವುದು ಪಾಠದೋಷವಿರಬೇಕು. ಮುಂದೆ 100ರಲ್ಲಿ ವಿಮೂಷಕನೂ 104-107ರಲ್ಲಿ ರಾಜನೂ
ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು 'ದೇವಿ' ಎಂದೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

77 ವಿಮೂಷಕನು ಕೊಡುವ ಉಪಮಾನಗಳ ಟಿಚಿತ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ

83-86 ಇಲ್ಲಿರುವ ಪಾಠಭೇದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷು Notes ನೋಡಿ.

86 ಬೇರೆಯವಳಿಗೆ—ಸಾಗರಿಕೆಗೆ

92 ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸು ಕಾಂಚನಮಾಲೆಗೇ ಏಕೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು-
ಮುಂದೆ 106, 107 ನೋಡಿ.

95 II 183 ಮತ್ತು 186 ರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ

98 ವಾಸವದತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಪ್ರಣಯ ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಅವನ
ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

107 ಮಹಾನುಭಾವೆ—ಅದು ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಸಹಜಗುಣ

113-114 ಈ ಮಾತು ಹೇಳುವಾಗ ರಾಜನು ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನು ವಾಸವದತ್ತೆಯಂದೇ
ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. 116ರಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸಾಗರಿಕೆಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತೆ.

119 ವಿದೂಷಕನ ಈ ಮಾತನ್ನು II 183 ರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ.

124 ತನ್ನ ಗಂಡನಲ್ಲಿ ವಾಸವದಕ್ಕೆ ಗಿಡ್ಡ ನೈಜನಾದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ.

129 ವತ್ಸರಾಜನೇ ತನ್ನ ದ್ವಿಮುಖ ಪ್ರೀತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಗರಿಕೆಯ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

136 ವಿದೂಷಕನು 74ರಲ್ಲಾ ಡಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಈಗ ಅವನ ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಅಂಕ ೪

1 ಈ ನಾಟಕದ ಕಥಾ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾವಳಿಯ 'ರತ್ನಮಾಲೆ'ಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ. ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪೀಠಿಕೆ ಪುಟ xxiv ಮತ್ತು xxv ನೋಡಿ.

25 ಜೀವದ ಗೆಳತಿ ಸುಸಂಗತೆಗೂ ಸಾಗರಿಕೆ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸು ಅವಳದು.

28 'ಅತಿಶ್ಲೇಷಃ ಪಾಪಶಂಕೀ !

33 ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ.... — ಈ ಕಾರಣವನ್ನು ರಾಜನು ಮುಂದೆ 34 ರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

59 ರಾಜನ ಶ್ಲಾಘ್ಯ ಗುಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಶತ್ರುವಿನ ಶತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ

64 ಹಂಜೆ—ಚೇಟಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಮಾತಾಡುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಭೋಧನೆ 'ಹಂಜೇ, ಹಂಜೇ, ಹಲಾ-ಆಹ್ಲಾನೇ ನೀಚಾಂ ಚೇಟೀಂ ಸಖೀಂ ಶ್ರತಿ:' — ಅಮರ.

65, 68 ಇಂದ್ರಜಾಲ—ಇಂದ್ರನ ಜಾಲ, ಮಾಯೆ. ಇಂದ್ರನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಅಚಾರ್ಯ; ಅವನ ಬಳಿಕ ಶಂಬರ;—ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೆದು, ಕೊನೆಗೆ ಅವನಿಂದಲೇ ಹತನಾದವನು.

72 ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ 'ಸಾಗರಿಕೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸ ಬಲ್ಲೆ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

76 ಮುಂದೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಹೇಳುವಂತೆ, ಈ ಮಾತು ವಾಸವದತ್ತಿಗೆ ತೊರಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ಇರುವ ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

85 ಇರಾ—ನೀರು. ಇರಾನಾನ್—ಸಮುದ್ರ. ಇರಾವತಿ ಭವಃ — ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಐರಾವತ. ಸಮುದ್ರ ಮಥನದಿಂದ ದೊರೆತ 14 ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. jii¹⁴⁸ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ.

100 ಜಯಕುಂಜರ—ಜಯಾವಹಃ ಕುಂಜರಃ (ಜಯಗಳಿಸುವ ಆನೆ). ಯಸ್ಯ ಗಂಧಂ ಸಮಾಘ್ರಾಯ ನ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಪ್ರತಿದ್ವಿಪಾಃ || ತಂ ಗಂಧಹಸ್ತಿನಂ ಪ್ರಾಪುಃ ನೃಪತೇರ್ವಿಜ ಯಾವಹಂ || ವತ್ಸರಾಜನ ರಾಜವೈಭವಗಳು ಸಿಂಹಳದ ಅಮಾತ್ಯನನ್ನೂ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಿದ್ದುವು.

128 ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಬಂದ ವಸುಭೂತಿ ರುಮಣ್ಣಂತನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ವಾಸವದತ್ತೆ ಲಾವಾಣಕದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಹೋದದ್ದು ಸುಳ್ಳೆಂಬುದನ್ನರಿತರಬೇಕು.

157 iii 115 ರಲ್ಲೂ ಇದೇ ಮಾತು.

188 ರಾಜನಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆಯೇ ಯೌಗಂಧರಾಯಣ ಮಾಡಿದ್ದ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ ಈ ದ್ವಿತೀಯ ವಿವಾಹದ ಹಂಚಿಕೆಯೊಂದೇ.

196 ನೃಶಂಸವಾದ ಕಾರ್ಯ....ಸಾಗರಿಕೆಗೆ ಸಂಕಲಿಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಬಂಧಿಸಿದುದು.

198 ವಾಸವದತ್ತೆ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ಹೆಸರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅವನೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

199 ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು I 19 ರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ. I 18-19 ರಲ್ಲಿನ ಯೌಗಂಧರಾಯಣನ ಏಕಪಾತ್ರ ಭಾಷಣದೊಡನೆ ಈ IV¹⁹⁹ನನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಅವನ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ಒಟ್ಟು ಕಥೆಯ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನವಾಗುತ್ತೆ.

217 (ಒಟ್ಟು) ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟಿತು— ಸಾಗರಿಕಾಲಾಭವೇ ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಆನಂದಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಾ ದೇಶದ ಪ್ರಕಾಶ ಸಾಗರಿಕ(ರತ್ನಾವಳಿ)ಯ ಪತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ !

222 ತನಗೆ ಒದಗಿ ಬಂದಿರುವ ಲಾಭ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿ ರಾಜನೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

223 ಭರತವಾಕ್ಯ — ನಾಟಕಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕ. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಣೇತೃವಾದ ಭರತನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಗೌರವವಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಆತನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಭರತವಾಕ್ಯ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಈ ಭರತವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ನಾಗಾನಂದದ ಭರತವಾಕ್ಯದ ಮೊವಲೆಂಡು ಪಾದಗಳಿಗೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ.

ಭರತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾತ್ವತೃಕವಾದ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ

ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ನಾಟಕಗಳು

- ನಾಗಾನಂದ**—ಶ್ರೀ ಹರ್ಷವಿರಚಿತ; ಸಂಸ್ಕೃತನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ
ಗವ್ಯಾನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಡನೆ. 1 12
- ರತ್ನಾವಳಿ**—ಶ್ರೀ ಹರ್ಷವಿರಚಿತ; ಸಂಸ್ಕೃತನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ
ಗವ್ಯಾನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳೊಡನೆ 1 8

ಕಾವ್ಯಗಳು

- ಬುದ್ಧ ಚರಿತೆ ಸರ್ಗ ೧**—ಆಶ್ವಘೋಷವಿರಚಿತ;
ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ, ಕನ್ನಡ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಅನುವಾದ, ಕನ್ನಡದ ತಿಳುವಾರ್ಥ,
ಎ: ಕರಗುಣಾದ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಡನೆ 1 4
- ಕುಮಾರಸಂಭವ ಸರ್ಗ ೩** — ಕಾಲಿದಾಸವಿರಚಿತ; ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ,
ಕನ್ನಡ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಅನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳೊಡನೆ 0 12
- ಬುದ್ಧ ಚರಿತೆ ಸರ್ಗ ೩** ಆಶ್ವಘೋಷವಿರಚಿತ; ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ, ಕನ್ನಡ
ಅನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಡನೆ 1 4
- ರಘುವಂಶ ಸರ್ಗ ೧೩**— ಕಾಲಿದಾಸವಿರಚಿತ. ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ, ಕನ್ನಡ
ಅನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೊಡನೆ 1 4
- ಅಮರ-ಶಬ್ದ-ಧಾತುರೂಪ**— ಪದ ಬಿಡಿಸಿ, ಯೋಸ
ವಾಚರಿಯಲ್ಲಿ, ತಪ್ಪುಪಟ್ಟವು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ. 0 10

ಸ್ತೋತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು

- ಗವ್ಯತ್ರಯ**— ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ, ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ
ಕನ್ನಡತೆತಿಯಲ್ಲಿ, ವಸತಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ಗವ್ಯಾನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ
N.B.— ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಗಳು ಉಪಯುಕ್ತವೆಂದು ಸ್ತೋತ್ರಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೆ
ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಸವಾಯವ್ರವ್ಯ ಕೊಡುವುದರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಚಿತ.
- ಶ್ರೀ ಗುಣರತ್ನ ಕೋಶ** ಶ್ರೀ ಪರಾರರಭಟ್ಟವಿರಚಿತ; ಕನ್ನಡ
ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ, ಶಾತ್ಯಕ್ಕೆ, ಇಂಗ್ಲೀಷು ಅನುವಾದ ಸಹಿತ 0 5
- ಸ್ತೋತ್ರರತ್ನ (ಅಳಿವಂದಾರ್ ಸ್ತೋತ್ರ), ಕಾಂತಾ ಸ್ತೋತ್ರ** —
ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ; ಮತ್ತು **ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹ**
ಸಂಚಾಮೃತ ಸ್ತೋತ್ರ— ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ; ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ, ನೀತಿಕೆ
ಮುಂತಾದುವುಗಳೊಡನೆ (ಸಚಿತ್ರ) 0 3
- ಶ್ರೀ ಅಹೋಬಿಲ ಮಠ ವೈಭವ** — ಶ್ರೀ ಅಹೋಬಿಲ ನರಸಿಂಹ
ಕ್ಷೇತ್ರವೈಭವ ಮತ್ತು ಮಠದ ಚರಿತ್ರೆ (ಸಚಿತ್ರ) 1 0

